

A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ NEMZETISÉGEK JOGAINAK VÉDELME T ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

5/2021. számú

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS

**A GYÖNGYÖSPATAI ROMA GYERMEKEK
NEVELÉSI-OKTATÁSI HELYZETÉVEL KAPCSOLATBAN
FELTÁRT EGYEDI ÉS ÁLTALÁNOS PROBLÉMÁKRÓL**

Budapest, 2021. november 5.

Tartalom

Az olvasó figyelmébe	4
I. Bevezetés.....	5
II. A biztoshelyettesi eljárás megindításának célja és módszertana	7
III. A korábbi ombudsmani jelentések, valamint a szegregációs ügygel összefüggésben született bírósági döntések összefoglalása	9
3.1. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa 2011. évi gyöngyöspatai jelentései	9
3.2. A gyöngyöspatai általános iskolára vonatkozó, szegregációt megállapító bírói ítéletek....	12
3.2.1. Az Egri Törvényszék ítélete	12
3.2.2. A Fővárosi Ítéltábla döntése.....	13
3.2.3. A Kúria ítélete	13
3.3. A gyöngyöspatai oktatási szegregációhoz kapcsolódó személyiségi jog megsértése iránti perek nem vagyoni kártérítésre vonatkozó bírósági ítéletei	14
3.3.1. Az Egri Törvényszék döntése	14
3.3.2. A Debreceni Ítéltábla ítélete.....	15
3.3.3. A Kúria döntése.....	15
IV. A gyöngyöspatai ügy előítéleteket erősítő társadalmi hatása.....	16
V. A nemzetközi jogi szabályozás, illetve a környező országokban tapasztalt hasonló esetek bemutatása	18
5.1. A szegregáció tilalmának nemzetközi jogi szabályozása	18
5.2. A környező országokban tapasztalt szegregációval kapcsolatos esetek bemutatása	21
5.3. Az oktatási szegregáció következményei, a kapcsolódó szankciók alkalmazása.....	24
VI. Oktatási szelekció, a szegregáció jelensége, háttere a hazai iskolarendszerben	26
6.1. Oktatási szelekciós mechanizmusok.....	26
6.2. A szabad iskolaválasztás spontán szelekciót előidéző hatásai.....	27
6.3. A roma gyerekek iskolai szegregációjának hazai mutatói	28
6.4. A hazai oktatáspolitikai szelekciós mechanizmusokat csökkentő és erősítő tendenciái	30
VII. Az integráció, az inkluzív nevelés-oktatás fogalma, akadályai, annak megvalósítását segítő tényezők.....	31
VIII. A gyöngyöspatai ügy alapjogi vonatkozásai	33
8.1. A jogbiztonság elve.....	33
8.2. Az emberi méltósághoz fűződő alapjog, a diszkrimináció tilalma	34
8.3. Az oktatáshoz fűződő alapjog.....	35
IX. A kapcsolódó hazai jogi szabályozás bemutatása	38
9.1. Az egyenlő bánásmódról szóló törvény vonatkozó rendelkezései	38
9.2. A köznevelési törvény kapcsolódó módosítása	40
X. Az utóvizsgálat keretében megkeresett hatóságok és intézmények válaszai, valamint a helyszíni vizsgálat tapasztalatai.....	42
10.1. Az óvoda és bölcsőde integrációs tapasztalatai	42
10.2. Az általános iskolában kialakult spontán szegregáció háttere és következményei.....	48
10.3. A gyöngyöspatai romák helyzete, a roma és nem roma lakosok együttélési problémái ..	58

XI. Megállapítások	59
11.1. Az általános iskolában megjelenő spontán szegregációs folyamat kialakulásának okai és háttere, a jelenlegi nevelési-oktatási körülmények összehasonlítása a kisebbségi ombudsman 2011. évi tapasztalataival	59
11.1.1. A szegregációs mechanizmusokkal kapcsolatos megállapítások	59
11.1.2. A kialakult helyzet jogi értékelése	62
11.1.3. Az oktatás minőségével kapcsolatos megállapítások	63
11.2. Az integráció megteremtésének feltételei helyi szinten, a spontán szegregáció felszámolásának lehetőségei	65
11.3. A gyöngyöspatai szegregációs ügy általános, országos szinten is értelmezhető következtetései	74
XII. Szakmai javaslatok.....	78

Az olvasó figyelmébe

Az 5/2021. számú elvi állásfoglalásom egy komplex és interdiszciplináris utóvizsgálat záródokumentuma.

Az alapvető jogok biztosának helyettese feladatai ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki, amelynek célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazai nemzetiségi közösségek tagjai egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzetiségi alapjogok vagy az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, illetve felmutasson olyan jó gyakorlatokat, amelyek a nemzetiségi jogok sikeres érvényesítését szolgálják.

Jelen elvi állásfoglalásban arra teszek kísérletet, hogy összegezzem és bemutassam, hogyan változott a roma gyermekek helyzete a gyöngyöspatai nevelési-oktatási intézményekben, különösen a Nekcsei Demeter Általános Iskolában a kisebbségi ombudsman 2011-es átfogó vizsgálata óta eltelt egy évtized alatt. A dokumentumban összefoglalom a hivatali elődöm által feltárt hiányosságokat, röviden bemutatom a vonatkozó bírósági eljárásokat és a szakmai, illetve jogi sztenderdeket, valamint kísérletet teszek annak bemutatására, hogy az utóvizsgálat által felölelt évtized demográfiai, szociológiai, infrastrukturális, személyi, személyzeti és pedagógiai változásai miként hatottak az ott tanuló gyermekek közösségére, különösen a roma nemzetiséghez tartozó gyermekek sorsára. Vizsgálatom során kiemelten fontosnak tartottam feltárni azokat az általános és konkrét körülményeket, amelyek nyomán az intézmény – a külső nyomásra elindított integrációs intézkedések ellenére – mára gyakorlatilag csak cigány nemzetiségű gyermekeket oktató iskolává vált: az általános iskolában ugyanis a tudatos elkülönítés gyakorlatát fokozatosan felváltotta a spontán szegregáció jelensége.

Sajnálatos módon Gyöngyöspata 2011-ben és a közelmúltban is olyan kívülről jövő kommunikációs csatározás színterévé vált, amely alapjaiban ásta alá a békés társadalmi együttélés kereteit és lehetőségeit a településen, és amelynek negatív hatásai még hosszú időn keresztül meghatározzák az ott élők mindennapjait.

Az alapvető jogok biztosának helyetteseként a feladat- és hatásköröm keretei között kell a sérelmet szenvedett egyén vagy közösség érdekében fellépnem, és egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon kell eleget tennem mandátumomnak.

Nemzetiségi ombudsmanhelyettesként nyilvánvalóan nem feladatom és nincs lehetőségem sem politikai kérdésekben kategorikus módon megnyilvánulni, kizárólag a szakmai érvelés és meggyőzés eszközeit használhatom a feltárt visszasságok megoldása érdekében. A roma közösség tagjait érintő, aggodalomra okot adó társadalmi és politikai jelenségekkel kapcsolatban az elmúlt évek során több közlemény és elvi állásfoglalás keretében is kifejtettem szakmai álláspontomat.

Jelen állásfoglalásomban ezért kifejezetten a Gyöngyöspatán élő roma nemzetiségi közösség tagjainak a nevelés-oktatás terén elvárható egyenlő bánásmódhoz fűződő alapvető jogának érvényesülésével kapcsolatos kérdésekre fókuszálok, javaslatokat is megfogalmazva a település és annak intézményei számára. Az elvi állásfoglalás, mint jogi forma egyúttal lehetőséget ad arra, hogy a feltárt konkrét problémák, illetve lehetőségek rendszerszintű hátterét azonosítsam, így kitérek arra is, hogy a település és az érintett tankerület példája milyen általános tapasztalatokkal szolgál a szegregáció, illetve integráció kérdésköréhez kapcsolódóan a szakértők és a hazai szakpolitika irányítói számára.

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvénye és az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) szerint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes kiemelt feladata,¹ hogy figyelemmel kísérje a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését, és ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatairól rendszeresen tájékoztatást nyújtson, illetve felhívja a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére. Az alapvető jogok biztosának helyettese e feladatai ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki.² Az állásfoglalás célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazai nemzetiségi közösségek tagjai egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzetiségi alapjogok vagy az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, illetve felmutasson olyan jó gyakorlatokat, amelyek a nemzetiségi jogok minél sikeresebb érvényesítését szolgálják.

Elvi állásfoglalásomban egy kiemelt érdeklődésre számot tartó, nevelési-oktatási intézményt érintő – a 2011. évben a kisebbségi ombudsman által átfogóan vizsgált – szegregációs ügy utóvizsgálatának bemutatására vállalkozom. Mint ismeretes, 2011-ben a kisebbségi ombudsman a Gyöngyöspatán megjelent paramilitáris csoportok helyi lakosokat megfélemlítő járőrözése mellett a település nevelési-oktatási intézményének jogellenes elkülönítést eredményező gyakorlatát is vizsgálta.

A gyöngyöspatai üggyhöz kapcsolódó, a nevelési-oktatási kérdéskört érintő **kisebbségi biztosi vizsgálatok**, majd az erre alapozott **bírósági ítéletek egyértelműen megállapították, hogy Gyöngyöspatán a roma gyermekeket több mint egy évtizeden keresztül szegregált körülmények között nevelték-oktatták.**

Ez a megállapítás, a szegregáció ténye a **2021. évi utóvizsgálatom kiindulási alapja**. Elvi állásfoglalásomban arra keresem a választ, hogy 2011 után Gyöngyöspatán a roma gyermekek nevelése-oktatása terén **mikor és milyen változások történtek**, továbbá, hogy jelenleg milyen lehetőségeik vannak a településen élő és tanuló roma nemzetiségű gyermekeknek az óvodai nevelés, valamint az iskolai nevelés-oktatás során, illetve hogyan lehetne javítani az oktatási és továbbtanulási esélyeiket.

Kapcsolódó fontos és megvizsgálandó kérdések: **fennáll-e még a szegregált nevelés-oktatás bármilyen formában**; sikerült-e megteremteni az integrált kereteket, a minőségi feltételeket és újszerű oktatási körülményeket az általános iskolában, és amennyiben nem, mi ennek az oka és a háttere?

Eljárásom kiemelt célja a vizsgálat idején fennálló helyzet feltérképezése mellett a **változások nyomon követése, kiemelt figyelemmel a nevelés-oktatás integrált kereteire**, a roma gyermekekkel kapcsolatos oktatásszervezési és pedagógiai gyakorlatokra, illetve az ezeket akadályozó körülményekre, problémákra.

¹ Magyarország Alaptörvénye 30. cikk (3) bekezdés, valamint Ajbt. 3. § (2) bekezdés.

² Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2012. (I. 6.) AJB utasítás 8. § (2) bekezdés a) pont.

A vizsgálat lebonyolítása, az érintett intézményekkel és személyekkel folytatott szakmai megbeszélések és az elvi állásfoglalás elkészítése során nehézséget jelentett és külön figyelmet igényelt **az ügy széleskörű médiaismertsége**. A 2011-es eseményeket követően ugyanis 2020 januárjában a város ismételten a médiaérdeklődés középpontjába került, a gyöngyöspatai roma gyermekek iskolai szegregációja következtében megállapított kártérítés miatt, amely országos szinten is súlyos vitákat, indulatokat váltott ki, és tematizálta a közbeszédet.

II. A biztoshelyettesi eljárás megindításának célja és módszertana

2011-ben hivatali elődöm, az akkori kisebbségi ombudsman vizsgálatot folytatott a Gyöngyöspatán megjelent paramilitáris csoportok helyi lakosokat megfélemlítő járőrözése miatt. A vizsgálat során a település nevelési-oktatási intézményeinek roma gyermekekkel kapcsolatos oktatásszervezési és pedagógiai gyakorlata is előtérbe került. A kisebbségi ombudsman 2011. évi jelentése szerint a gyöngyöspatai Nekcsei Demeter Általános Iskolában a gyermekek osztályba sorolásakor, valamint fizikailag, a tantermek épületen belüli, szintenkénti elhelyezésével is elkülönítették a cigány tanulókat. Az elkészült komplex jelentés, majd a későbbiekben arra alapozott bírósági ítéletek egyértelműen megállapították, hogy **Gyöngyöspatán a roma gyermekeket több, mint egy évtizeden keresztül szegregált körülmények között nevelték- oktatták.**

2020 januárjától a város ismételen a médiaérdeklődés középpontjába került, a **gyöngyöspatai roma gyermekek iskolai szegregációja következtében bíróság által megállapított 99 millió forintos kártérítés** miatt. A gyöngyöspatai esemény ismételen szimbolikus jelentőségűvé vált, a megítélt kártérítésekkel kapcsolatban újra felerősödtek a viták és a kialakult helyzet újfent feszültséget, indulatokat keltett a roma és nem roma lakosság között.

Az ügygel összefüggésben 2020. január 23-án nemzetiségi ombudsmanhelyettesi közleményt adtam ki, amelyben jeleztem, hogy aggodalommal követem a gyöngyöspatai eseményeket, a nevelési-oktatási szegregáció miatt megítélt kártérítésekkel kapcsolatban felerősödött vitákat, a halmozódó társadalmi feszültséget. Felhívtam a figyelmet arra is, hogy a kialakult helyzet akaratlanul is erősítheti a többségi társadalomban meglévő romaellenes sztereotípiákat és elősegítheti az indulatok felerősödését is. Emellett azt is kijelentettem, hogy **kötelességemnek tekintem a gyöngyöspatai események kiemelt figyelemmel kísérését és részletes kivizsgálását.**³

Mindezekre, és a hozzám beérkezett jelzésekre tekintettel – figyelemmel az Ajbt. 41. § (5) bekezdésére és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2012. (I. 6.) AJB számú utasítás 1. melléklet 29. § (4) bekezdés b) pontjára is – **az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján, az alapvető jogok biztosának felhatalmazását követően hivatalból átfogó vizsgálatot indítottam.**

Rendhagyó **utóvizsgálat**omban többek között arra kerestem a választ, hogy a 2011. évi kisebbségi ombudsmani jelentés óta **mikor és milyen változások történtek a településen élő roma gyermekek nevelése-oktatása terén.** Az utóvizsgálat keretében **az általános iskolán kívül a helyi óvoda és bölcsőde tevékenységét és működését is megvizsgáltam** a szegregáció és integráció témaköréhez kapcsolódva.

Komplex eljárásom során az Ajbt. 21. § (1) bekezdés a) pontjára figyelemmel – a lehető legszélesebb körű informálódás érdekében – írásbeli tájékoztatást kértem a következő érintettektől:

- a Gyöngyöspatai Bokréta Óvoda és Bölcsőde (a továbbiakban: óvoda és bölcsőde) intézményvezetőjétől;

³ <http://nemzetisegijogok.hu/web/njbh/kozlemenyek/-/content/j5D9LvQMfNpE/szalayne-sandor-erzsebet-nemzetisegi-ombudsmanhelyettes-kozlemenye-a-gyongyospatai-iskolai-szegregacio-miatt-megitelt-karteritesek-vegrehajtásával-kap>

- a Gyöngyöspatai Nekksei Demeter Általános Iskola (a továbbiakban: általános iskola) intézményvezetőjétől;
- a Hatvani Tankerületi Központ igazgatójától;
- Gyöngyöspata polgármesterétől és
- Gyöngyöspata Roma Nemzetiségi Önkormányzatának az elnökétől (a továbbiakban: roma nemzetiségi önkormányzat).

Az ombudsmani eljárások nincsenek határidőhöz kötve, a vizsgálatokat az összes körülményre tekintettel, minden érintett megkeresése, a tények és megállapítások lehető legszélesebb körű dokumentálása mellett, észszerű időn belül kell lefolytatni. **Jelen utóvizsgálat lebonyolítását ugyanakkor jelentősen akadályozta a 2020. évben kezdődött világjárvány,** illetve az annak következtében bevezetett korlátozó intézkedések.

A szegregáció/integráció kérdéskörének hiteles vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges a helyszíni ellenőrzés, olyan formában, ami személyes találkozásra is lehetőséget nyújt a köznevelési intézményekben nevelt gyermekekkel, tanulókkal, szülőkkel, illetve az érintett pedagógusokkal. Fontos az is, hogy a helyszíni látogatás során az osztályterekben, az óvodai csoportokban az adott osztályok, csoportok összetételét, a nevelési, nevelési-oktatási körülményeket is meg lehessen tekinteni.

A gyöngyöspatai utóvizsgálat esetében az elengedhetetlen személyes találkozásokra biztonságosan csak 2021 májusában kerülhetett sor. Erre figyelemmel **2021. május 31-én és június 1-jén két napos helyszíni ellenőrzést tartottam a településen.**

Munkatársaimmal együtt az első nap személyes látogatást tettem az óvoda és bölcsődében, majd az általános iskolában. Délután a roma nemzetiségi önkormányzat elnökével beszélgettem, majd a gyöngyöspatai romatelepen is tájékozódtam az ott élő családok jelenlegi helyzetéről. Másnap az általános iskola fenntartójával, a Hatvani Tankerületi Központ vezetőivel, ezt követően pedig az óvoda és bölcsőde fenntartójával, Gyöngyöspata város polgármesterével egyeztettem.

A jelenlegi körülmények konkrét vizsgálata mellett fontosnak tartom az állásfoglalásban az ügy háttérének bemutatását, amelybe a hazai és nemzetközi jogszabályok áttekintése mellett a 2011. évi kisebbségi biztosi jelentések, az ügghöz kapcsolódó bírósági ítéletek rövid ismertetése is beletartozik.

Eljárásom egyik kiemelt célja a szegregáció és integráció témaköréhez kapcsolódóan a jelenlegi oktatásszervezési és pedagógiai helyzet feltérképezése, bizonyos kérdésekben a korábbi kisebbségi ombudsmani megállapításokkal való összevetése, azaz **a változások nyomon követése.**

Másik kiemelt célnak tartom olyan általános jellegű megállapítások megfogalmazását is, amelyek elősegíthetik a hasonló helyzetű települések, valamint köznevelési intézmények szegregációval és integrációval kapcsolatos problémáinak a kezelését, illetve a témához kapcsolódva társadalmi szemléletformáló, tájékoztató szerepet is betölthetnek.

Elvi állásfoglalásomban tehát arra is törekszem, hogy a gyöngyöspatai konkrét ügy kapcsán általánosabb jellegű, rendszerszintű problémákra is rávilágítsak.

III. A korábbi ombudsmani jelentések, valamint a szegregációs ügygel összefüggésben született bírósági döntések összefoglalása

3.1. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa 2011. évi gyöngyöspatai jelentései

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa **először 2011 márciusában indított átfogó vizsgálatot a gyöngyöspatai ügyben.** A vizsgálat keretében helyszíni ellenőrzés lefolytatására is sor került, a kisebbségi ombudsman munkatársai több napot töltöttek a településen. A vizsgálat kitért a szélsőjobboldali szervezetek megjelenésének körülményeire, a helyi intézmények, különösen a polgárőrség és a rendőrség szerepére, eljárására, de érintette a szociális ellátórendszer és a helyi általános iskola kapcsán felmerült visszasságok feltárását is.

A gyöngyöspatai események és a hasonló jelenségek veszélyeiről készített jelentés – „Az oktatási hátrányok a településen” című – 5. fejezetében⁴ foglalkozott részleteiben az általános iskola roma gyermekeket érintő diszkriminatív gyakorlatával.

A vizsgálat során a kisebbségi biztos többek között **az általános iskola vonatkozásában a következő megállapításokra jutott:**

- A párhuzamos osztályok között a roma gyerekek számaránya vonatkozásában nemcsak szignifikáns különbség volt kimutatható, hanem az 1.B - 4.B, a 2.B, a 3.B, az 5.B, a 6.B - 7.B, illetve az 5. - 6. - 7. - 8.C osztályok kifejezetten „cigány osztályok” voltak.
- Az iskola tanulóinak közel 48%-a volt a vizsgálat idején roma származású, akik zömét, 69 gyermeket, vagyis az összes cigány tanuló kétharmadát a B) osztályokba koncentrálták annak érdekében, hogy az A) osztályokban a számarányuk jelentősen alacsonyabb lehessen (átlagosan 23%). A jogellenes, etnikai származáson alapuló elkülönítés szándékos voltát azért vélte egyértelműnek a kisebbségi ombudsman, mert a feltárt rendszer semmiképpen sem volt magyarázható a véletlenszerűséggel.
- A „cigány osztályokat” térben is egymáshoz közel, a többi osztálytól távol, tudatosan helyezték el.
- A napközibe alig jártak roma gyermekek, mert az igazgató a fenntartó önkormányzat vonatkozó határozatánál is szigorúbb feltételek mellett csak azokat vette fel a napközibe, akiknek mindkét szülője dolgozott. (A hivatkozott 89/1996. (X.17.) KT. határozat szerint „a napközis ellátást az a tanuló veheti igénybe, akinek az édesanyja munkaviszonyban áll”.)
- A fentiek alapján az igazgató gyakorlata alkalmas volt a közvetett hátrányos megkülönböztetés megvalósítására.

A fenti megállapítások alapján a kisebbségi biztos **az iskola igazgatója számára kilenc kezdeményezést fogalmazott meg:**

1. A szülők és a tanulók jogainak az érvényesítése, illetve általában a bizonyíthatóság érdekében az iskolát érintő minden szóbeli panaszról készítsen jegyzőkönyvet, ha pedig a panaszos aláírására nincs lehetőség, készítsen feljegyzést. Ugyanígy, a panaszok kivizsgálása során tett intézkedéseit is rögzítse írásban.

⁴ <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/203198066.pdf> 25. és 32 o.

2. Ha a szülők az iskolavezetéssel kapcsolatban tesznek panaszt, vagy a tanulók nyugalmát felkavaró rendkívüli esemény történik az iskolában, akkor erről írásban számoljon be az intézményfenntartónak.
3. **Tegyen javaslatot** a nevelőtestületnek, illetve az intézmény fenntartójának **a pedagógiai program módosítására, a kis létszámú „cigány osztályok” fokozatos megszüntetésére.**
4. **Tegye meg a szükséges lépéseket a cigány osztályok térbeli-fizikai elkülönítésének megszüntetésére.**
5. Kérje a szakértői és rehabilitációs bizottság felülvizsgálatát azon tanulókkal kapcsolatban, akiket a korábbi szakvélemény integráltan nevelhető sajátos nevelési igényű tanulónak minősített. Ha a bizottság e minősítést fenntartja, ezeket a tanulókat emelje ki a speciális tantervű osztályból.
6. Tegyen javaslatot a fenntartónak a 89/1996. (X.17.) KT. határozat módosítására annak érdekében, hogy napközi otthonos foglalkozásokra túljelentkezés esetén előnyben részesülhessenek azok is, akiknek a fejlődéséhez állandó napközbeni iskolai ellátásra volna szükség, illetve, akik a szociális helyzetük és a családjuk nagysága miatt egyébként ellátatlanul maradnának.
7. Tegyen javaslatot a nevelőtestületnek arra, hogy soron kívül értékelje az intézményi minőségirányítási program végrehajtását. **A testület tagjaként tegyen javaslatot az intézmény pedagógiai és módszertani megújulására, alternatív, személyközpontú pedagógiák, heterogenitást kezelő, kooperációs technikákra épülő tudás megszerzését szolgáló továbbképzésekre, és (főként) a pedagógusok által megtanult oktatásszervezési elemek hatékony érvényesítésének rendszeres (és írásban is rögzített) belső ellenőrzésére.** A nevelőtestületi értékelésben megfogalmazott javaslatokat terjessze a fenntartó elé.
8. Dolgozza ki a szülőkkel való jobb együttműködés, a partnerség új stratégiáját. Ennek részeként többek között kérje a fenntartó, a szülői szervezet, a gyermekjóléti és családsegítő szolgálat, a helyi civil szervezetek, helybeli vállalkozók és a települési cigány kisebbségi önkormányzat segítségét egy olyan pályaválasztási, motivációs célú rendezvénysorozat megszervezéséhez, amelynek során ismert és megbecsült (elsősorban gyöngyöspatai, köztük cigány származású) személyek mutathatnák be pályájukat, szakmájukat, életútjukat, munkához, tanuláshoz való viszonyukat.
9. A cigány kisebbségi önkormányzat bevonásával tegyen lépéseket a cigány szülők bizalmának visszanyerésére.

Az iskola működésével kapcsolatban **nyolc ajánlással fordult a kisebbségi biztos a korabeli fenntartóhoz, Gyöngyöspata Község Önkormányzata képviselő-testületéhez**, és felkérte a testületet arra, hogy jelentése alapján **dolgozzon ki egységes, szakaszokra bontott, felelősöket és pénzforrásokat is megjelölő cselekvési tervet az integrációs feladatok teljesítése érdekében.**

Ennek részeként:

1. Az **iskolai szegregáció fokozatos megszüntetése körében** vizsgálja felül önkormányzati közoktatási intézményrendszere minőségirányítási programját. Ha ebben nem szerepel, alapelvként rögzítse a gyermek mindenek felett álló érdeke és az egyenlő bánásmód megtartása feltétlen betartásának, valamint a jogellenes elkülönítés elkerülésének a követelményét.

2. A hátrányos helyzetű (HH), illetve halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) gyermekek érdekében tegye meg a szükséges intézkedéseket a korai, lehetőség szerint már hároméves korral kezdődő óvodai szocializáció további kiterjesztésére, az iskolaérettségnek az óvodai nevelés során való elérésére.
3. A község roma szegregátumaiban élő halmozottan hátrányos helyzetű tanulók családjairól készíttessen családgondozási terveket.
4. Elsődlegesen a jogellenes elkülönítés megszüntetése szempontjából vizsgálja meg az iskola pedagógiai programját és más belső szabályzatait.
5. Rendszeresen ellenőrizze az osztályok, csoportok kialakításának rendjét.
6. Támogassa az iskola pedagógiai innovációját.
7. Rendelje el az iskola szakmai ellenőrzését a nevelő-oktató munka általános színvonalának értékelése érdekében.
8. Ha a község költségvetése lehetővé teszi:
  - támogassa a napközi otthonos csoportok számának növelését, ehhez biztosítson megfelelő tájékoztatást,
  - biztosítson forrást további pedagógiai asszisztensek felvételére,
  - alapítson ösztöndíjat jól tanuló és/vagy jól sportoló hátrányos helyzetű tanulók számára,
  - támogassa a jól tanuló és/vagy jól sportoló hátrányos helyzetű tanulók nyári táboroztatását.

A gyöngyöspatai iskola roma tanulókat érintő súlyosan diszkriminatív gyakorlata és az illetékesek együttműködési készségének hiánya miatt **a kisebbségi biztos 2011. év végén szükségesnek tartotta, hogy utóvizsgálatot tartson azzal kapcsolatban, hogy az áprilisban megfogalmazott ajánlásainak mi lett a sorsa, azokat végrehajtották-e.**⁵

Az utóvizsgálati jelentésből kiderül, hogy a jelentésben foglaltakra a jegyző „*adatkérésre válasz*” tárgymegjelöléssel, öthónapos késéssel reagált csak.

A jegyző által megküldött anyag szerint a kisebbségi biztos jobbító szándékú javaslataira az iskolaigazgató és az önkormányzat csak részlegesen, bizonytalanul, nagyobb részben elutasító tartalommal reagált. Ahogy azt a jelentés megjegyzi, az igazgató (a jegyző közvetítésével eljuttatott) válasza időnként kifejezetten gúnyos volt.

A kifogásolható válaszok mellett az átfogó utóvizsgálat indokoltságát erősítették meg azok a további, a hivatalba beérkező panaszok is, amelyek arra utaltak, hogy **az iskola változatlanul fenntartotta az alapjelentésben kimutatott szegregációs rendszerét. Az eljárás során az igazgató nem a szegregáció tényét, csak annak szándékos voltát vitatta.** Álláspontja szerint az akkori helyzet a beiratkozási sorrend szerinti osztályba sorolás eredménye volt, amely állítást azonban az ombudsman tényyszerűen cáfolt. Az intézményfenntartó önkormányzat sem kezdeményezett változtatásokat, pedig az iskola működését, oktatásszervezési gyakorlatát pontosan ismerte.

---

⁵ <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/223419918.pdf>

A kisebbségi ombudsman véleménye szerint **alapos okkal feltételezhető volt, hogy az iskola és az önkormányzat a jogellenes helyzet megváltoztatására érdemi lépéseket csak hatósági kötelezés és költségvetési nyomás esetén lenne hajlandó tenni**, ezért a korábbi megállapításait és intézkedéseit fenntartva további kezdeményezést, ajánlást ismételten nem fogalmazott meg.

Tekintettel arra, hogy időközben az **Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány (CFCF)**⁶ közérdekű peres eljárást indított az iskola és a fenntartó ellen, a kisebbségi ombudsman felkérte a megyei közigazgatási hivatalt, hogy a bírósági eljárás során adatszolgáltatással segítse elő az egyenlő bánásmód sérelmét jelentő gyakorlat megszüntetését.

3.2. A gyöngyöspatai általános iskolára vonatkozó, szegregációt megállapító bírói ítéletek

A 2011. évi kisebbségi ombudsmani jelentések mellett kiemelkedően fontosnak tartom a szegregációt megállapító bírósági ítéletek rövid áttekintését, időrendi sorrendben. A bírósági ítéletek tartalmát az ombudsmani hatásköri szabályokra figyelemmel nem elemzem, és nem minősítem, **a döntések azonban a kisebbségi ombudsman által 2011-ben feltárt szegregációs nevelési-oktatási gyakorlatot támasztották alá.**

Jelen, 2021-es utóvizsgálatom során **a bírósági döntésekben megállapított jogellenes elkülönítés gyakorlatának tényét tekintem az eljárásom alapjának**, annak megkérdőjelezését megfogalmazó véleményeket, észrevételeket jogi szempontból nem vizsgálom, azt az elvi állásfoglalás készítésekor figyelmen kívül hagytam.

3.2.1. Az Egri Törvényszék ítélete

2012. december 6-án az **Egri Törvényszék** 12.P.20.351/2011/47. számú ítéletében **megállapította az osztályok közötti jogellenes elkülönítést**. A törvényszék arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felperes bizonyította: a települési önkormányzat által fenntartott általános iskolában a cigány nemzetiséghez való vélt tartozás, mint védett tulajdonság alapján közvetlenül hátrányosan megkülönböztettek, jogellenesen elkülönítettek tanulókat. Az ítélet szerint – a 2012/2013-as tanévben indult első osztály kivételével – a 2004. január hó 27. napját követő időszakban **azzal, hogy a cigány nemzetiségű tanulóknak a nem cigány tanulóktól történő elkülönítését az osztályba sorolással összefüggésben fenntartották**, jogellenesen elkülönítették egymástól a cigány származású és ehhez a nemzetiséghez nem tartozó gyermekeket. A törvényszék jogi álláspontja szerint **a jogellenes elkülönítés, mint jogsértés ezen elkülönítés minden aktivitást nélkülöző fenntartásával is megvalósul**, ezért az alperesek az esetleg szándékuktól függetlenül kialakult, véletlenszerű szegregáció ellen is kötelesek lettek volna fellépni. A jogellenes elkülönítést, mint az egyenlő bánásmódot sértő magatartást ugyanis nem csak célzatosan, hanem **mulasztással is meg lehet valósítani.**

A lefolytatott bizonyítási eljárás alapján a törvényszék az alperesek felelősségét nem a jogellenes elkülönítés kialakításával összefüggésben, hanem **annak tényleges fenntartásával összefüggésben állapította meg.**

---

⁶ www.cfcf.hu

Az ítélet azt is megállapította, hogy **a cigány tanulók alacsonyabb minőségű oktatást kaptak**. A törvényszék a CFCF keresetét ezt meghaladóan elutasította.

A törvényszék a jogsértés megszüntetésének módjáról is döntött.

Kötelezte az érintett alpereseket, hogy a mulasztásuk folytán kialakult, a törvényszék által megállapított jogsértő helyzetet az ítélet jogerőre emelkedését követő tanévtől kezdődően akként szüntessék meg, hogy a cigány nemzetiséghez tartozó és az e nemzetiséghez nem tartozó gyermekek jogellenes elkülönítését kizáró módszert alkalmazzanak az osztályba sorolással összefüggésben.

A törvényszék ítélete **precedens értékű** volt abban, hogy **elrendelte a jogsértő állapot felmenő rendszerű megszüntetését, valamint a szegregációt kizáró osztályszervezési gyakorlat alkalmazására kötelezte az alpereseket**. A felperes és az alperesek egyaránt fellebbeztek a törvényszék döntésével szemben.

3.2.2. A Fővárosi Ítéletábla döntése

A **Fővárosi Ítéletábla** a fellebbezési eljárás során 2014. október 17-én meghozott, 2.Pf.20.305/2013/20. számú, **jogerős döntése szerint az elsőfokú bíróság az ítéleti tényállást helyesen állapította meg**, a lefolytatott széleskörű bizonyítási eljárása eredményeként meghozott érdemi döntésével a Fővárosi Ítéletábla egyetértett, **helyesnek találta a jogellenes elkülönítés, valamint a hátrányos megkülönböztetés kérdésében elfoglalt jogi álláspontját is**.

A Fővárosi Ítéletábla megállapította, hogy a peradatok, az okirati bizonyítékok, a tanúvallomások és az ombudsmani jelentés alapján az első fokon eljáró bíróság a jogsértés megállapítása tekintetében helyes döntést hozott. Az a tény, hogy az iskola B) osztályaiban – azonos évfolyamokon – lényegesen magasabb volt a roma nemzetiséghez tartozók aránya, mint az A) osztályokban, arra utalt, hogy sem az oktatási intézmény, sem annak fenntartója nem tett eleget az integrációs kötelezettségének, fenntartotta azt a helyzetet, amely a spontán szegregáció következtében az iskolában kialakult.

A Fővárosi Ítéletábla álláspontja szerint a közoktatási jogviszonyban a jogellenes elkülönítés a spontán módon kialakult szegregáció fenntartásával is megvalósul, figyelemmel az az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Ebktv.) 7. § (2) és 10. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezésekre.

A felperes azon hivatkozását, miszerint **a B) osztályokban alacsonyabb színvonalú oktatás valósult meg**, alátámasztotta az általános iskola igazgatójának nyilatkozata. A Fővárosi Ítéletábla tényként állapította meg, hogy **az A) és B) osztályokban nem ugyanazt a tananyagot tanították**.

3.2.3. A Kúria ítélete

A **Kúria** 2015. március 25-én hozott, Pfv.IV.20.097/2015/3.szám ítéletével fenntartotta a **Fővárosi Ítéletábla jogerős ítéletét**. A Kúria álláspontja szerint **helyes volt a jogerős ítéletnek az a következtetése, hogy az integráció elmulasztása, a jogsértő állapot fenntartása, eltérése volt a jogsértő**.

A Kúria szerint a jogkövetkezményekről is helyesen rendelkezett a Fővárosi Ítéltábla jogerős ítélete. A jogellenes elkülönítés megszüntetése külön terv nélkül is végrehajtható, annál is inkább, mert a rendelkezésre álló adatok szerint a kúriai döntés megszületése előtti években már csak egyetlen új osztály indult évente. **Az oktatási színvonal kiegyenlítése, az oktatási módszerek meghatározása** pedig nem a polgári peres bíróságra, hanem **a szakmai igazgatásra tartozik**, az adott per ítélete kizárólag csak az alapelveket rögzíti.

3.3. A gyöngyöspatai oktatási szegregációhoz kapcsolódó személyiségi jog megsértése iránti perek nem vagyoni kártérítésre vonatkozó bírósági ítéletei

A szegregált körülmények között tanuló roma nemzetiségű gyöngyöspatai gyermekeket érintő kártérítési peres ügyek a szegregációt megállapító korábbi jogerős bírósági ítéletekkel szorosan összefüggtek, tulajdonképpen azokra épültek. 2016-ban 63 gyöngyöspatai szegregált oktatásban érintett roma nemzetiségű személy fordult kártérítési keresettel az Egri Törvényszékhez.

A kártérítési perek lényegét célszerű kiemelkedő jelentőségük miatt önállóan is áttekinteni.

3.3.1. Az Egri Törvényszék döntése

Az **Egri Törvényszék** a 12.P.20.489/2015/402. számú ügyében **2018. október 16-án elsőfokú nem jogerős ítéletet hirdetett** a gyöngyöspatai szegregációs ügyként ismertté vált polgári perben. 63 felperes indított keresetet az alperesek ellen, végül 62 felperes ügyében született döntés, egy felperes a per folyamán elállt a keresetétől.

Az ügy felperesei a gyöngyöspatai Nekcsei Demeter Általános Iskolában tanult diákok voltak, az ügy I. r. alperese Gyöngyöspata Önkormányzata, II. r. alperese a Nekcsei Demeter Általános Iskola, míg III. r. alperese a Hatvani Tankerületi Központ volt.

A keresetek személyiségi jogsértés megállapítására, valamint nem vagyoni kártérítés megfizetésére irányultak. A törvényszék 2 felperes vonatkozásában teljes egészében elutasította a keresetet, 12 felperes vonatkozásában a keresetnek teljes egészében helyt adott és 48 felperes vonatkozásában a keresetet részben elutasította.

A felperesek a jogsértés megállapításán kívül összesen 143.500.000 forint nem vagyoni kártérítés megfizetésére kérték kötelezni az alpereseket, amelyből a bíróság összesen 89.050.000 forintban találta alaposnak a felperesek követelését és ennek megfizetésére egyetemlegesen kötelezte az alpereseket. A legkisebb marasztalási összeg 200.000 forint, a legmagasabb 3.500.000 forint volt.

A felperesek vonatkozásában a bíróság megállapította a személyiségi jogsértést, valamint nem vagyoni kártérítést ítélt meg. A felperesek személyiségi jogainak sérülése az egyenlő bánásmódhoz fűződő személyiségi joguk megsértését jelenti.

A megítélt nem vagyoni kártérítés összegét a bíróság az egyes felperesek vonatkozásában, személyenként, külön mérlegelés alapján állapította meg az összes bizonyíték és körülmény figyelembevételével. Ezek között szerepelt például az is, hogy egy-egy felperesi tanuló vonatkozásában az alperesek hány tanévben sértették meg a felperesek egyenlő bánásmódhoz fűződő személyiségi jogait.

3.3.2. A Debreceni Ítéltábla ítélete

A másodfokon eljáró **Debreceni Ítéltábla** Pf.I.20.123/2019/16. számú **2019. szeptember 18-án** meghozott ítéletében helyben hagyta az elsőfokú bíróság ítéletét. Az abban foglaltakkal egyezően megállapította, hogy **2003-2017 között szegregált, ezen belül 2011-2012 között az érintett osztályokban alacsonyabb színvonalú oktatás folyt.** A 2011-2012-ig terjedő időszakra az ítéltábla tanévenként 500.000 forintra emelte valamennyi felperes esetében a nem vagyoni kártérítést.

Az azt követő évekre pedig tanévenként 300.000 forint nem vagyoni kártérítés megítélését látta indokoltnak. **Ennek alapjaként külön bizonyítás nélkül is elfogadta, hogy káros egy gyermek fejlődésére nézve a szegregált, alacsonyabb színvonalú oktatás.** Az érintettek részére a megítélt összeget az ítélet kihirdetésétől számított 15 napon belül kellett volna megfizetni.

3.3.3. A Kúria döntése

A korábban nagy sajtónyilvánosságot kapott úgynevezett „Gyöngyöspatai szegregációs per” Debreceni Ítéltábla kártérítési döntésének felülvizsgálati eljárásában (Pfv.IV.21.556/2019/) **a Kúria 2020. május 12-én** – a koronavírus járvánnyal kapcsolatos vonatkozó rendelkezés alapján tárgyaláson kívül eljárva – hozott ítéletet.

A legfőbb bírói fórum eljáró tanácsa **a felülvizsgálattal támadott részében hatályában fenntartotta a Debreceni Ítéltábla azon jogerős ítéletét,** amely a roma nemzetiséghez tartozó tanulók **jogellenes elkülönítésében és részükre alacsonyabb szintű oktatás nyújtásában megnyilvánuló személyiségi jogsértés miatt 60 felperes részére mintegy 100.000.000 forint összegű nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte az alpereseket** (a helyi önkormányzatot, az érintett általános iskolát és az illetékes tankerületi központot).

Az alperesek a felülvizsgálati kérelmükben azt kérték, hogy pénzfizetés helyett természetben, az általuk felajánlott pótlólagos képzés, oktatás formájában teljesíthessék kártérítési kötelezettségüket, ha pedig erre nem volna lehetőség, a helyi önkormányzat a nem vagyoni kártérítés összegének mérséklését is kérte.

A Kúria a felülvizsgálati kérelmeket nem találta alaposnak. Az ügyben az 1959. évi Polgári Törvénykönyvet kellett alkalmazni, amely 1978-tól ismerte a nem vagyoni (erkölcsi) kártérítés intézményét. Ezt a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvben a sérelemdíj intézménye váltotta fel.

A Kúria az 1959. évi Ptk. törvényszövege, annak indokolása, továbbá a jogintézmény több évtizedes bírósági gyakorlata és jogirodalma alapján azt állapította meg, hogy **a nem vagyoni károk megtérítésénél a kártérítés megítélésének egyetlen módja a pénzbeli kártérítés, természetbeni kártérítés alkalmazására nincs jogszabályi lehetőség.** Pénzbeli kártérítés, pótlólagos képzéssel való kiváltására csak a felek peren kívüli megállapodása esetén kerülhet sor.

A Kúria **a nem vagyoni kártérítés összegének csökkentésére sem látott alapot,** mert azt **a másodfokú bíróság helyes mérlegeléssel a per összes körülményének értékelése,** valamint a bírói gyakorlatban kialakult szempontok figyelembevétele **alapján kellően megindokoltan állapította meg.**⁷

⁷ <https://kuria-birosag.hu/hu/kollegiumok-hirei>

IV. A gyöngyöspatai ügy előítéleteket erősítő társadalmi hatása

A gyöngyöspatai szegregációs pert követő kártérítések ügye körül komoly társadalmi feszültség alakult ki, a település ismételen az országos figyelem középpontjába került. Bár a média korábban is beszámolt a per egyes állomásairól, az indulatokat az korbácsolta fel ismételen, amikor 2020 januárjában politikai üggyé vált a kártérítések kérdésköre, és a kapcsolódó diskurzusokban romákat érintő, gyűlöletkeltésre alkalmas kifejezések is elhangoztak.

Tekintettel arra, hogy a kártérítés kapcsán kialakult feszültségek alkalmasak lehettek a településen élő roma nemzetiséghez tartozó személyekkel szemben meglévő indulatok fokozására, **Gyöngyöspata Roma Nemzetiségi Önkormányzata** még 2020. január 9-én **sajtóközleményt** adott ki, amelyben nyugalomra intette az érintetteket, és felelősségteljes hozzáállásra szólította fel az érdekelteket.⁸

2020. január 23-án nemzetiségi biztoshelyettesként magam is **közleményben hívtam fel a figyelmet** arra, hogy a nevelési-oktatási szegregáció miatt megítélt kártérítésekkel kapcsolatban felerősödött viták nyomán kialakult helyzet akaratlanul is **erősítheti a többségi társadalomban meglévő romaellenes sztereotípiákat**, és elősegítheti az **indulatok felerősödését** is.⁹

Az ügy kapcsán kialakult vita erős indulatokat keltett a településen élőkben is, romák és nem romák között egyaránt. A korábbi tapasztalatok alapján a helyi romákban félelem alakult ki azzal kapcsolatban, hogy **újra cigányellenes atrocitásokra kerülhet sor Gyöngyöspatán**.

A romatelepen sokan attól tartottak, hogy a szélsőjobboldali, illetve félkatonai szervezetek tagjai újra jó lehetőséget látnak majd arra, hogy a 2011-es eseményekhez hasonlóan a cigányok ellen uszítsanak. A félelem mellett a település roma lakossága **sértőnek, megbélyegzőnek találta azokat a sztereotíp kifejezéseket** tartalmazó kijelentéseket is, amelyek az ítéletek végrehajtása kapcsán elhangoztak. A nem roma lakosság viszont – ahogy arról a helyszíni látogatásom során a település polgármestere is beszámolt – úgy érezte, igazságtalan, hogy „*azok kapnak most pénzt, akik miatt a nem roma szülőknek el kellett hozniuk a gyermeküket a helyi iskolából*”.¹⁰

Helyszíni látogatásom során valamennyi megkérdezett személy megerősítette, hogy a végrehajtás kapcsán kialakult megosztó kommunikáció és előítéletes közbeszéd, valamint az ennek nyomán létrejött felfokozott média-érdeklődés **kifejezetten ártott a roma és nem roma lakosság egyébként is törékeny kapcsolatának**, a lakosság tagjaiban félelmet és megalázottság érzését keltve.

A végrehajtás kapcsán kialakult közbeszéd, amely szerint a roma felperesek „*munka nélkül*”, azaz „*érdemtelenül*” akartak volna pénzhez jutni, a romákkal szemben a társadalomban mélyen élő sztereotípiákra épült, és **alkalmas volt a velük szemben már meglévő előítéletek és gyűlölet fokozására**.

A kártérítések kifizetésével összefüggésben kialakult konfliktusos helyzettel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy proaktív, figyelemfelhívó szerepkörükben az ombudsmanok már számos alkalommal foglalkoztak a gyűlöletkeltés elleni fellépés és a tolerancia megteremtésének kérdéskörével.

⁸ <https://www.facebook.com/patairno/posts/153664872714088>

⁹ <http://www.ajbh.hu/web/njbh/kozlemenyek/-/content/j5D9LvQMfNpE/szalayne-sandor-erzsebet-nemzetisegi-ombudsmanhelyettes-kozlemeny-a-gyongyospatai-iskolai-szegregacio-miatt-megitelt-karteritesek-vegrehajtasaval-kap>

¹⁰ Részlet a polgármesterrel folytatott beszélgetésből.

Ombudsmanhelyettesként az elmúlt évek során magam is több fórumon hívtam fel a figyelmet az előítélet-mentes és felelősségteljes kommunikáció szükségességére, valamint a gyűlöletbeszéd veszélyeire. Legutóbb a 2020 decemberében kiadott, *A német nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekről, a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességéről és a videómegosztó platformokon megjelenő sérelmes tartalmak elleni fellépés lehetőségeiről* szóló 5/2020. számú elvi állásfoglalásomban foglalkoztam a gyűlöletbeszéd társadalomra káros hatásaival, és a vele szembeni fellépés szükségességével. Ebben is hangsúlyoztam, hogy napjaink egyik legnagyobb kihívása annak elérése, hogy az emberi jogok és különösen a nemzetiségi közösségek tagjai számára biztosított jogok bármilyen megsértése esetén, ismereteken alapuló, előítéletektől mentes és megfontolt legyen a társadalom tagjainak a reakciója. Ehhez azonban **elengedhetetlen a jogalkotók és a jogalkalmazók példamutatóan elkötelezett és következetes cselekvése minden olyan alkalommal, amely a társadalmi béke és együttműködés ellen hat.** Ezért a sztereotip, előítéletes megközelítéseket és a csoportközi ellentétek csökkentését célul tűző kommunikáció, valamint emberi jogi oktatás, toleranciára nevelés, a jövő nemzedék szemléletének tudatos formálása napjainkban alapkövetelmény.

Meg kell jegyezni azt is, hogy e körben **a közszereplők felelőssége rendkívül nagy**, hiszen megszólalásaikkal a meglévő folyamatokat bármilyen irányban felerősíthetik, **személyes példájukkal, megnyilvánulásaikkal hozzájárulhatnak a közbeszéd színvonalának emeléséhez**, de a negatív tendenciák felerősödéséhez is.

Gyöngyöspata településen a roma és nem roma lakosok együttélését 2011-ben, majd 2020-ban is **olyan külső tényezők befolyásolták kívülről mesterségesen**, amelyek nem vették figyelembe, hogy az előítéleteken alapuló, és az indulatok felkorbácsolására alkalmas retorika hosszú távon áthatja alá a békés társadalmi együttélés lehetőségét országszerte, nemcsak Gyöngyöspatán. Maga a település mára elért oda, hogy a roma és nem roma lakosság között a minimálisra csökkent a találkozások, és így a másik megismerésének lehetősége. Ez alól gyakorlatilag az egyetlen kivétel az óvoda, ahol még hatéves korig a roma és nem roma gyerekek együtt nevelkednek, az iskolába lépés évében azonban már a fiatal lakosság kettészakad: a roma gyermekek maradnak a helyi, mára teljesen szegregált iskolában, míg a nem roma gyermekek naponta utaznak azért, hogy olyan intézménybe járjanak, ahol roma társakkal nem kell találkozniuk. A helyi társadalom hatéves életkort elérő, illetve meghaladó tagjainak csoportja így kettészakad, aminek hosszú távú következményei beláthatatlanok.

V. A nemzetközi jogi szabályozás, illetve a környező országokban tapasztalt hasonló esetek bemutatása

5.1. A szegregáció tilalmának nemzetközi jogi szabályozása

A kisebbségekhez tartozó személyek oktatáshoz való joga és az oktatás terén való faji egyenlőség kérdése a II. világháború után jelent meg és vált szerves részévé több nemzetközi egyezménynek. A különböző védett tulajdonságokon alapuló megkülönböztetés tilalmáról, beleértve a faji és etnikai hovatartozást, első alkalommal az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (1948, EJENY) 2. cikke** rendelkezett.¹¹

A **diszkrimináció súlyos formájaként számontartott szegregáció** tilalmára a diszkriminációt tiltó nemzetközi egyezmények rendelkezései is vonatkoznak.

A megkülönböztetés tilalmát fogalmazza meg általános módon az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által elfogadott **Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmány (1966, ICESCR) 2. cikke** és a **Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány (1966, ICCPR) 2. cikke**.

Speciális szinten rendelkezik az egyenlő bánásmód tilalmáról az ICCPR 24. cikke¹², az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezményének (1989, CRC) 2. cikke¹³, illetve a Nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről szóló ENSZ egyezmény (1979, CEDAW) több rendelkezése.

Az 1960-as, **oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről** szóló UNESCO egyezmény (1960, CADE) túllép az egyenlő bánásmód elvén és **kifejezetten nevesíti és tilalmazza az oktatási szegregációt**. A hátrányos megkülönböztetés meghatározása körében a CADE 1. cikke kimondja, hogy a *„megkülönböztetés kifejezés alatt értendő a fajon, bőrszínen, nemen, nyelven, valláson, politikai vagy bármilyen egyéb véleményen, nemzetiségi vagy társadalmi származáson, vagyoni helyzeten vagy születésen alapuló minden olyan különbségtétel, kizárás, korlátozás, vagy kedvezés, amelynek célja vagy következménye az oktatás terén való egyenlő elbánás megszüntetése vagy akadályozása, nevezetesen [...] ; (c) bizonyos személyek vagy csoportok részére külön oktatási rendszerek vagy intézetek létesítése vagy fenntartása, a jelen egyezmény 2. cikkében foglalt rendelkezések fenntartásával, vagy (d) valamely személynek vagy csoportnak az emberi méltósággal össze nem egyeztethető helyzetbe való juttatása.”*

---

¹¹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948, 2. cikk: „Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra.”

¹² ICCPR 24. cikke: „Minden gyermeknek fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni vagy születésre való tekintet nélkül joga van arra a védelemre, amelyet öt kiskorú állapota folytán a családja, a társadalom és az állam részéről megilleti.”

¹³ CRC 2. cikke: „Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek, vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképzetlensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.”

A CADE rendelkezéseit is figyelembe vevő **faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény** (1967, ICERD) tiltja mind a közvetett, mind a közvetlen diszkriminációt, és **kivétel nélkül tiltja a szegregációt az oktatáshoz való jog érvényesítésében.** Az ICERD 3. cikke szerint „*A részes államok különösen elítélik a faji elkülönítést és az apartheidet és vállalják, hogy a joghatóságuk alá tartozó területeken minden ilyen természetű gyakorlatot megakadályoznak, eltiltanak és megszüntetnek.*”

Az ENSZ Faji Megkülönböztetés Kiküszöbölésének Bizottsága, amelyet az ICERD végrehajtására hoztak létre, **XIX. számú ajánlásában a faji megkülönböztetéssel kapcsolatban világosan utal a szegregációra,** amely **mind szándékosan, mind mulasztással elkövethető** állami vagy magánszemélyek által egyszerre több tulajdonság alapján is, mint amilyen a faj, bőrszín, etnikai hovatartozás vagy vagyoni helyzet.

Az ENSZ ugyanezen Bizottsága a **XXVII. számú, romák diszkriminációjával kapcsolatos általános ajánlásában**¹⁴ sürgeti az államokat, hogy: „*előzzék meg és akadályozzák meg – amennyire csak lehetséges – a roma tanulók szegregációját, és emellett tegyék lehetővé a kétnyelvű, vagy anyanyelvi oktatásukat, és ennek érdekében törekedjenek arra, hogy javuljon az oktatás minősége minden iskolában és a kisebbségi csoportok iskolai teljesítménye, alkalmazzák a roma közösség tagjait iskolai dolgozóként és mozdítsák elő az interkulturális oktatást.*”

A **Bizottság XXIX. számú általános ajánlásában**¹⁵ külön figyelmet szentel a szegregáció jelenségének, felhívja a figyelmet annak szükségességére, hogy az államok megfelelő lépéseket tegyenek lakhatási, oktatási és foglalkoztatási diszkrimináció megszüntetésére, egyenlő hozzáférést biztosítsanak a nyilvánosság számára fenntartott szolgáltatásokhoz, valamint kifejezi **a vegyes közösségek kialakításának fontosságát.**

A Bizottság figyelembe veszi, hogy míg néhány országban a kormányzati politika vezetett teljes vagy részleges faji megkülönböztetéshez, addig **a szegregáció a magánszemélyek nem szándékolt cselekményeinek következménye is lehet.**

Számos városban a lakhatási mintákat befolyásolják a különböző csoportok közötti vagyoni különbségek, amelyek összefügghetnek fajjal, bőrszínnel, leszármazással és nemzeti vagy etnikai származással, ebből következően a lakosok stigmák, valamint olyan megkülönböztetés áldozatai, amely a faji hovatartozáson túl más fajta tulajdonságon is alapul.

A Bizottság ezért megerősíti, hogy a faji alapú szegregáció **szándékos és közvetlen közreműködés nélkül is „elkövethető” az állami szervek részéről.** Felhívja ezért a részes államokat, hogy kísérjenek figyelemmel minden olyan tendenciát, amely faji megkülönböztetéshez vezethet, dolgozzanak azon, hogy minden negatív következményt megszüntessenek, és ezeket az intézkedéseket ismertessék periodikus jelentéseikben is.¹⁶

Az Európa Tanács által elfogadott **Módosított Európai Szociális Karta (1999)** 17. cikke az anyák és gyermekek szociális és gazdasági védelemhez való jogát emeli ki, és az államok kötelezettségévé teszi **a megfelelő intézmények és szolgáltatások létrehozását és fenntartását.**

¹⁴ CERD XXVII. sz. általános ajánlása a romák diszkriminációjáról, 3. szakasz, “Az oktatás területét érintő intézkedések”, 18. cikk. <http://www.refworld.org/docid/45139d4f4.html>

¹⁵ CERD XXIX. sz. általános ajánlása, 3. pont. <http://hrlibrary.umn.edu/cerd/genrec29.html>

¹⁶ CERD XIX. sz. általános ajánlása, 3. és 4. cikk.

<http://hrlibrary.umn.edu/gencomm/genrexix.htm?fbclid=IwAR2EH19GMGQxXdlkYYUFnDEd2369VikgOTL-P1P2XahmJAnf4OGCb2eB30E>

A Karta kollektív panaszrendszer biztosításáról szóló 1995. évi kiegészítő jegyzőkönyvét azonban a tagországok jelentős része, köztük Magyarország sem ratifikálta.¹⁷

Az **Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény** (1994, FCNM) biztosítja a törvény előtti egyenlőséget és a törvény általi egyenlő védelem jogát (4. cikk), továbbá **a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára az oktatás minden szintjén a hozzáférés esélyegyenlőségét** (12. cikk).

Az **Európa Tanács** számos ajánlásában megtalálható **a roma gyerekek iskolai szegregációjának jelenségével szembeni fellépés szükségessége**. A **Miniszteri Bizottság R(2000) 4. számú ajánlásában**¹⁸ megjegyzi, hogy a romák által az iskoláztatásban elszenvedett problémák javarésze a múltban kialakított, hosszú ideje alkalmazott oktatáspolitikák eredménye, amelyek vagy asszimilációjukhoz, vagy a roma tanulók iskolai elkülönítéséhez vezettek azon az alapon, hogy e tanulók „szociálisan és kulturálisan hátrányos helyzetűek”. Az oktatással kapcsolatban a Bizottság hozzátette, hogy **a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy ne alakítsanak ki a romák számára külön tananyagot, amely külön osztályok kialakításához vezethet**. A **Miniszterek Bizottsága az R(2009) 4. sz. ajánlásában**¹⁹ elítéli az iskolai de facto szegregációt is. A Bizottság szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy **a szegregációt az oktatásban származási alapon tilalmazó jogszabályok legyenek érvényben, hatékony, arányos és visszatartó erejű jogkövetkezmények mellett**, és hogy e jogszabályokat **hatékonyan alkalmazzák**. A dokumentum szerint a hatóságoknak deszegregációs intézkedéseket kell foganatosítaniuk ott, ahol a roma és traveller (utazó) gyermekek de facto szegregációja származási alapon történik.

A szegregáció elleni fellépés szükségességére az **Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Bizottsága**, az **ECRI** is felhív a dokumentumaiban.

Az **ECRI 7. számú általános politikai ajánlásában** határozza meg a szegregáció fogalmát olyan cselekményként, *„amellyel egy (természetes vagy jogi) személy más személyeket egy vagy több felsorolt jellemző alapján elkülönít objektív és ésszerű igazolás nélkül, a diszkrimináció javasolt meghatározásával összhangban. Ennek megfelelően az, ha valaki önként különíti el magát más személyektől a felsorolt jellemzők közül egy vagy több alapján, nem jelent szegregációt.”*

A romákkal szembeni diszkrimináció leküzdéséről szóló 3. számú általános politikai ajánlásában a testület hangsúlyozza például az oktatási szegregáció elleni küzdelem szükségességét, a **10. számú általános ajánlása** pedig olyan programok kidolgozására hív fel, amelyek elősegítik a kisebbségi csoportokhoz tartozó tanulók beiskolázását és az iskolarendszerben való teljes körű, az esélyegyenlőség elvén nyugvó részvételét, megnevezve konkrét módszereket, többek közt a társadalmi-gazdasági aspektusok figyelembe vételét (foglalkoztatás és lakhatás), amelyek révén elkerülhető, hogy – szem előtt tartva a gyermek mindenek felett álló érdekét – a kisebbségi csoportokhoz tartozó tanulók bizonyos iskolákban felülreprezentáltak legyenek.²⁰

¹⁷ A Kiegészítő Jegyzőkönyvet aláírt és ratifikált államok listája elérhető itt: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/signatures-ratifications>

¹⁸ Miniszterek Bizottsága, R(2000)4. sz. ajánlás „A roma/cigány gyermekek oktatásáról Európában”, elfogadva 2000. február 3-án. <http://www.refworld.org/docid/469e04c02.html>

¹⁹ Miniszterek Bizottsága, R(2009)4. sz. ajánlás „A romák és traveller oktatásáról Európában”, elfogadva 2009. június 17-én. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1462637>

²⁰ ECRI 10. számú általános ajánlása a rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelemről az iskolai oktatásban. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_10.pdf

Az ECRI 13. számú ajánlása²¹ felhívja a figyelmet a romák által látogatott iskolákban történő szegregáció felszámolására és a többséghez tartozók által látogatott osztályokba való integrálásra, jogi és politikai eszközök segítségével.

A CADE és az ICERD rendelkezéseivel ellentétben az **Európai Unió Alapjogi Chartája (2012)** és a **Tanács 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról** (2000/43/EK irányelv) nem nevezi meg kifejezetten a faji vagy etnikai oktatásban történő szegregáció tilalmát. A **2000/43/EK irányelv faji vagy etnikai alapú hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölésére alkotott szabályai azonban az oktatás területére is kiterjednek.** Az irányelv a személyek közötti egyenlő bánásmód elvén alapszik, és a rendelkezések szerint **minden tagállam kötelezettsége a faji vagy etnikai alapú diszkrimináció minden formájának tiltása,** és engedélyezi a hátrányok kiküszöbölésére és ellensúlyozására irányuló pozitív intézkedések foganatosítását.

5.2. A környező országokban tapasztalt szegregációval kapcsolatos esetek bemutatása

Az iskolai szegregáció negatív következményei különösen súlyosak a roma, a fogyatékkal élő, valamint a menekült és egyéb nehézségekkel küzdő (például intézetben, illetve fiatalkorúak büntetés-végrehajtási rendszerében élő) gyermekek esetében, tekintettel a szociális vagy személyes körülményeikre.²² Egy tagállam származáson alapuló vagy kisebbségi sokféleséggel kapcsolatos megközelítése, szemléletmódja jelentős szerepet játszhat a politikai döntéshozatalban, a tanterv és az oktatási anyagok tervezésében vagy akár a tanárképzésben is.

A kisebbségi származás nem csak az egyenlőtlen bánásmód, hanem az igazolható speciális (kedvező) bánásmód alapja is lehet, különösen a kisebbségi identitás megőrzésére irányuló oktatás vonatkozásában.²³

A védelem tárgyi köre vitathatatlanul széles, mert a nemzetközi, az uniós és a nemzeti jogszabályok minden szinten lefedik az oktatást, beleértve az óvodai, a szakmai és a felsőfokú oktatást is.

Amint arra az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosa rámutatott: „*A stratégiai peres eljárások, a közösségek emberi jogi mozgalmak és nemzetközi emberi jogi normák általi megerősödése sok országban hozzájárultak az iskolai szegregáció elleni harchoz. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az utóbbi tíz évben széleskörű ítélkezési gyakorlatot alakított ki különösen a roma gyermekeket sújtó iskolai szegregáció kapcsán. Sorozatosan elmarasztalt egyes tagállamokat az Európai Emberi Jogi Egyezmény (EJEE) megsértéséért, e gyermekek azon jogának megsértéséért, hogy ne lehessen őket diszkriminálni az oktatáshoz fűződő joguk érvényesítésében.*”²⁴

²¹ ECRI 13. számú általános ajánlása a cigányellenesség és a romákkal szembeni hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemről.

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>

²² Az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosa: Befogadó oktatással az iskolai szegregáció ellen Európába: Állásfoglalás, 2017. <http://www.ajbh.hu/egyeb-kiadvanyok>

²³ Lilla Farkas - Dezideriu Gergely: Racial discrimination in education and EU equality law, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination, European Commission, 2020.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/racial_discrimination_in_education_and_eu_equality_law_web.pdf

²⁴ Befogadó oktatással az iskolai szegregáció ellen Európába: Állásfoglalás.

Az EJEB következő ítéletei kapcsolódnak a roma gyermekek oktatásához, valamennyi esetben az oktatási szegregáció valamelyik formájához: D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság (2007), Sampanis és társai kontra Görögország (2008), Oršuš és a többiek kontra Horvátország (2010), Sampani és társai kontra Görögország (2012), Horváth és Kiss kontra Magyarország (2013), Lavidá és társai kontra Görögország (2013).

Mind a hat ügyben megállapította a Bíróság az Egyezmény 1. sz. kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkének (oktatáshoz való jog) az Egyezmény 14. cikkével (diszkrimináció tilalma) együtt történő megsértését.

Az EJEB gyakorlata értelmében **a romák nem csak a diszkriminációval szembeni védelemre jogosultak, de speciális oltalomra van szükségük.**²⁵ Ez a speciális védelmi igény az európai és a nemzetközi szervezetek és az Európa Tanácsa ajánlásai szerint az oktatás területére is érvényes.²⁶ Az EJEB gyakorlata szerint a romák sérülékeny helyzete miatt kitüntetett figyelmet kell szentelni szükségleteiknek, életkörülményeinek a jogalkotás és a különböző döntéshozatali eljárások során.²⁷

Számos olyan ügyben, amelyben a kérelmezők romák voltak, az EJEB figyelembe vette a romák speciális helyzetét, nevezetesen azt a tényt, hogy *„a romák, saját történelmük következményeként a kisebbségek speciális típusát képezik, hátrányos helyzetük és sérülékenységük okán”*.²⁸

A roma vonatkozású ügyekben a Bíróság kimondta, hogy **ha olyan csoportok oktatáshoz való jogáról van szó, amelyek a múltban az oktatás során diszkriminációt szenvedtek el, és annak hatásai ma is érezhetők, a strukturális problémák pozitív intézkedések alkalmazását teszik szükségessé annak érdekében, hogy a kérelmezők megkapják a támogatást az iskolai tananyag követésében jelentkező nehézségeik leküzdéséhez.**

Ezek a kötelezettségek kifejezetten szükségesek ott, ahol a közvetlen hátrányos megkülönböztetésüknek konkrét előzményei vannak. Ezért néhány további lépés szükséges a problémák kezeléséhez, aktív, rendszerszintű beavatkozás a releváns szociális szolgáltatók részéről.²⁹ Néhány esetben a Bíróság megjegyezte azt is, hogy **bár voltak erőfeszítések a roma gyerekek magas arányának csökkentésére a speciális oktatásban, tényleges hatást mégsem sikerült kifejteniük.**

Ebben az esetben a Bíróság figyelembe veszi, hogy az államnak sajátos, pozitív (tevéleges) kötelessége, hogy a múltban elkövetett diszkrimináció vagy diszkriminatív gyakorlat további folytatását megelőzze.³⁰

Néhány országban diszkriminációellenes törvényben található a szegregációt tiltó rendelkezések, míg máshol azt az oktatási törvény vagy miniszteri rendelet tiltja.

A diszkriminációellenes törvények a szegregációt kifejezetten tiltják és diszkriminációként kezelik – nem csak az oktatásban – többek között Bulgáriában, Horvátországban, Magyarországon és az Egyesült Királyságban. Ezekben az országokban **a származáson alapuló és etnikai szegregációt az oktatásban, mint a diszkrimináció sajátos formáját határozzák meg.**

²⁵ *Chapman v. The United Kingdom* [GC], no. 27238/95, ECHR 2001-I; *Connors v. The United Kingdom*, no. 66746/01, 27 May 2004.

²⁶ *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], no. 57325/00, ECHR 2007-IV, § 182.

²⁷ *Chapman v. The United Kingdom* [GC], § 84.

²⁸ *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], § 182.

²⁹ *Oršuš and Others v. Croatia* [GC], no. 15766/03, ECHR 2010, § 177.

³⁰ *Horváth and Kiss v. Hungary*, no. 11146/11, 29 January 2013, §. 115-116.

Az, hogy egy ország kifejezetten tiltja az iskolai szegregációt faji vagy etnikai hovatartozás alapján, nem feltétlenül vonja maga után, hogy a kérdéshez kapcsolódva létezik-e joggyakorlat. A nemzeti bíróságok Magyarországon kívül például Bulgáriában, Romániában és Szlovákiában hoztak ítéleteket a roma gyermekek elkülönítésével kapcsolatos ügyekben.³¹

A Horvátországban történt **Oršuš ügyben** a kisebbségi nyelvet beszélőkre vonatkozó kiegészítő rendelkezések hiányával foglalkoztak. A jogi eljárás ebben az esetben a roma vezetők által a horvát ombudsmanhoz benyújtott panaszon alapult, arra hivatkozva, hogy az érintett iskolák nem tudták kielégíteni a nem horvát anyanyelvű roma gyermekek speciális szükségleteit. A gyermekjogokért felelős ombudsmanhelyettes vizsgálatot indított az ügyben és megállapította a diszkriminációt. A horvát Helsinki Bizottság további kutatásokat végzett, amelyekben pszichológus és pedagógus szakemberek is részt vettek.

Az áldozattá válás félelme miatt nem minden szülő csatlakozott a perhez. Aggodalmuk valósnak bizonyult, ugyanis a helyi iskolák és a szociális szolgáltatási rendszerek elkezdtek zaklatni azokat, akik aláírták a petíciót, és részt vettek a visszaélészerű közigazgatási határozatok ellen rendelkezésre álló gyorsított eljárás keretében indított hazai jogi vitában.³² A hazai bíróságok, köztük a horvát alkotmánybíróság a roma kérelmezők ellen döntöttek, akiknek panaszára szintén elutasító kamarai ítélet érkezett Strasbourgból is. A kamara arról tanácskozott, hogy iskolai szinten az etnikai különbségek nem voltak kiemelkedőek, és az osztályok szintjén sem volt abszolút a szegregáció, ami azt jelenti, hogy bár voltak csak roma osztályok, néhány roma gyermek járt integrált osztályokban is. **A döntést a nagykamara megváltoztatta 2010-ben, és megállapította a közvetett hátrányos megkülönböztetést.**

Egy Szlovákiában történt eset kapcsán a nemzeti bíróság kötelezte az iskola vezetését, hogy a roma diákokat vegyes osztályba helyezze, ahol együtt tanulhatnak a többséghez tartozó társaikkal. A **Poradna v. Általános Iskola ügyben**³³ Szentmihályfalván **a spontán szegregációtól való félelem miatt, és annak okán, hogy a nem roma gyermekek szülei ne vigyék el gyerekeiket más iskolába, osztályszinten elkülönítették a roma gyerekeket a nem roma gyerekektől.** A bíróság kötelezte az iskolát, hogy az ítélet anonimizált változatát tegye közzé egy szakmai folyóiratban, valamint azonnali hatállyal szüntesse meg a szegregációt. A bíróság hangsúlyozta, hogy az integráció kötelezettsége az oktatás kötelező jellegéből ered. Az eperjesi bíróság megerősítette a döntést, kitérve a tágabb társadalmi összefüggésekre, az emberi méltóság megsértésére és az inkluzív oktatás fontosságára és előnyeire.

Az **Európai Bizottság folyamatosan figyelemmel kíséri az uniós jog betartását** és feltárja azon eseteket, amelyekben az Európai Unió tagállamainak jogszabályai és gyakorlatai nem felelnek meg az uniós jog részét képező irányelveknek.

---

³¹ Isabelle Chopin, Catharina Germaine, Judit Tanczos: Roma and the enforcement of anti-discrimination law, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination, European Commission, 2017. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cd62f9fe-92ae-11e7-b92d-01aa75ed71a1/language-en>

³² Branimir Pleše: Racial Segregation in Croatian Primary Schools: Romani students take legal action, Roma Rights Journal 3-4/2002: Segregation and Desegregation, 2002. <http://www.errc.org/roma-rights-journal/racial-segregation-in-croatian-primary-schools-romani-students-take-legal-action>

³³ Az eperjesi regionális bíróság 2012. október 30. határozata (ref. No 20Co 125/2012, 20Co 126/2012): A roma és a nem roma osztályokat fizikailag is elkülönítették egymástól viszont a szegregációt nem indokolták pedagógiai megfontolások. Az iskola a roma gyerekek „szociálisan hátrányos helyzetére” és a „white flight” jelenségre hivatkozva igyekezett igazolni a szegregáció jelenlétét.

A roma gyerekek iskolai szegregációja miatt, az elmúlt évek során három EU tagország ellen indított kötelezettségszegési eljárást:

- 2014 szeptemberében elsőként Csehország ellen indult eljárás³⁴: a Bizottság álláspontja szerint a (2000/43/EK irányelvvel ellentétes, hogy **a roma gyerekeket ismétlődő jelleggel többségi társaiktól elkülönítetten, speciális iskolákban oktatják, indokolatlanul fogyatékosná nyilvánítva őket.**
- 2015 áprilisában a Bizottság Szlovákia ellen is megindította a kötelezettségszegési eljárást³⁵ a Csehországban észlelt szabálytalanságokhoz hasonló okok miatt: **2013-ban maga a szlovák ombudsman figyelmeztette a szlovák hatóságokat, hogy a speciális iskolák diákjainak több mint 88%-a roma és egy 2012-es ENSZ Fejlesztési Program (UNDP) keretében készült felmérés szerint az iskoláskorú roma gyermekek csaknem 43%-a tanult szegregált oktatásban.**
- 2016 májusában a Bizottság Magyarország ellen is kötelezettségszegési eljárást indított³⁶, mivel az egyenlő bánásmódra, valamint az oktatásra vonatkozó jogszabályai, továbbá **az oktatási politikájának gyakorlati végrehajtása nem volt összhangban a 2000/43/EK irányelvvel.** A Bizottság ez esetben is fontosnak találta kiemelni, hogy a roma gyermekeknek a többi gyermekkel azonos feltételek mellett kell részesülniük magas színvonalú oktatásban.

Mindhárom tagállam esetén a Bizottság több szempontból is aggályosnak találta azon jogszabályokat és igazgatási gyakorlatokat, amelyek következtében **a roma gyermekek aránytalanul magas számban járnak fogyatékossgal élő tanulóknak szánt speciális iskolákba, valamint jelentős hányaduk elkülönített oktatásban vesz részt a többségi iskolákon belül.** A kötelezettségszegési eljárások még mindegyik tagállam esetében folyamatban voltak a jelen elvi állásfoglalás kibocsátásának idején.

5.3. Az oktatási szegregáció következményei, a kapcsolódó szankciók alkalmazása

A 2000/43/EK irányelv 15. cikke kimondja, hogy *„a szankcióknak, amelyek az áldozat számára fizetendő kártérítést is magukban foglalhatják, hatékonynak, arányosnak és visszatartó erejűnek kell lenniük”*, de a kártérítésen kívül nem követeli meg a tagállamoktól, hogy határozzanak meg konkrét jogorvoslati lehetőségeket, például felszólításokat, amelyek hatékonyabbak lennének az oktatásban tapasztalt faji megkülönböztetés esetén. Egyes szakértői vélemények szerint, ha alacsony a kártérítésnek – mint alapvető szankciónak – az összege, akkor az csökkenti annak hatékonyságát, arányosságát és visszatartó erejét.³⁷

³⁴ Infringement number (2014)2174, 25/09/2014 Formal notice Art. 258 TFEU, Czech Republic, Proceedings relating to Non-conformity with Directive 2000/43/EC on Racial Equality – Discrimination of Roma children in education.

³⁵ Infringement number (2015)2025, 29/04/2015 Formal notice Art. 258 TFEU, Slovakia, Proceedings relating to Non-conformity with Directive 2000/43/EC on Racial Equality – Discrimination of Roma children in education.

³⁶ Infringement number (2015)2206, Reasoned opinion Art. 258 TFEU, Hungary, Proceedings relating to Non-conformity with Directive 2000/43/EC on Racial Equality – Discrimination of Roma children in education.

³⁷ Az Emberi Jogok Európai Bírósága által megállapított átlagos nem vagyoni kártérítés kérelmezőnként körülbelül 1.763 euró a roma oktatási ügyekben, míg a minimális kártérítés gyermekenként 1.000 euró. Ez nem éri el a D.H és Sampanis ügyek szintjét, ahol az odaítélt összeg 4.000 euró és 6.000 euró volt pályázónként. Lásd: Lilla Farkas - Dezideriu Gergely: Racial discrimination in education and EU equality law, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination, Directorate-General for Justice and Consumers, 2020.

Magyarország 2020 nyarán módosította a nemzeti köznevelésről szóló törvény vonatkozó rendelkezéseit úgy, hogy az oktatás és szakképzés terén elszenvedett hátrányos megkülönböztetésért megítélendő sérelemdíjat a bíróság oktatási, képzési szolgáltatásként állapítja meg, nem pedig összegű pénzbeli kártérítés formájában.³⁸ A módosítás miatt az Európai Bizottság kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország ellen, mivel álláspontja szerint a magyar jogszabály sérti az uniós irányelvekben meghatározott követelményeket. A magyar szabályozást nem találták összeegyeztethetőnek a 2000/43/EK irányelvnek és a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló irányelvnek (2000/78/EK irányelv) az egyenlő bánásmód sérelme esetén alkalmazandó jogkövetkezményekre vonatkozó rendelkezéseivel sem. A két irányelv ugyanis előírja, hogy *„a tagállamoknak hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell megállapítaniuk a faji vagy etnikai származáson alapuló megkülönböztetés ellen”*.³⁹

---

³⁸ Nkt. 59. § (4) bek: Ha a nevelési-oktatási intézmény a gyermeket, tanulót a neveléssel-oktatással összefüggésben személyiségi jogában megsérti, arra a Polgári Törvénykönyv sérelemdíjra vonatkozó szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a bíróság a sérelemdíjat oktatási, képzési szolgáltatásként határozza meg. A bíróság által megítélt oktatási, képzési szolgáltatást a jogsértő saját maga vagy vásárolt szolgáltatásként biztosítja.

³⁹ Júniusi kötelezettségszegési eljárási csomag: főbb határozatok (2021), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/INF_21_2743

VI. Oktatási szelekció, a szegregáció jelensége, háttere a hazai iskolarendszerben

A gyöngyöspatai általános iskolában tapasztalt nevelési-oktatási szegregáció kialakulásának és következményeinek megértéséhez a címben jelzett kérdéskör konkrét intézménytől független, általánosabb jellegű áttekintése is szükséges.

6.1. Oktatási szelekciós mechanizmusok

Az **oktatási szelekció** jelensége, azaz a tanulók különböző intézménytípusokba, oktatási programokba irányítása világszerte, minden iskolarendszerben megjelenik különböző formákban. Bizonyos keretek között ez természetes is, hiszen az oktatási folyamat során egy ponton túl a tanulók érdeklődési köre, adottságai, a közép- és felsőfokú intézményekben történő továbbtanulás eltérő irányai ezt szükségessé tehetik.

Az **iskolai szelekciónak** alapvetően két típusa ismert az intézményesített és a spontán szelekció. Amikor az iskolák tudatosan (általában képesség szerint) szelektálnak a tanulók között, **intézményesített szelekciónak** tekinthető, amely többféle változatban ismert: egyik, sok esetben jogszerűtlen gyakorlatok kialakulásához vezető módja, amikor egy intézményen belül a tanulókat bizonyos szempontok szerint **eltérő osztályokba** sorolják, de az intézményes szelekció körébe tartozik a **felvételi követelmények meghatározása** is, amelynek hatása elsősorban a középiskolai továbbtanulás során jelentkezik. Az iskolai szelekció másik típusa a „**spontán**” **szelekció**, amikor a tájékozottabb és jobb érdekérvényesítő képességgel bíró, illetve társadalmilag magasabb státuszú szülők az általuk jobbnak ítélt iskolába íratják gyermekeiket. Míg az intézményesített szelekciót lehet irányítani és akár megszüntetni is, addig a spontán szelekció nehezen kontrollálható és javítható.

A probléma akkor jelentkezik, amikor a tanulók szétválasztása vagy akár spontán szétválása az indokolhatónál korábban kezdődik el, és a szelekció összefügg a gyermekek családjának társadalmi-gazdasági pozíciójával, valamint az ebből fakadó érdekérvényesítő képességük hiányával.

A tapasztalatok azt igazolják, hogy a különböző társadalmi státuszú, illetve eltérő családi háttérű tanulók e **korai szelekció** következtében **eltérő minőségű oktatási szolgáltatásokhoz** férnek hozzá.

Ahogy az Magyarországon is évtizedek óta megfigyelhető, a magasabb státuszú szülők gyermekei további előnyökhöz juthatnak, ami egyenlőtlen esélyeket eredményez a továbbtanulás, később a munkaerő-piaci lehetőségek tekintetében. Mindez hosszú távon nemcsak az alacsonyabb minőségű oktatási szolgáltatásban részesülők életkilátásait befolyásolja kedvezőtlenül, hanem a társadalom egészének működését is aláássa, és **hosszú távon fenntartja a társadalmi egyenlőtlenségeket.**

Integrált társadalomról többek között akkor beszélhetünk, ha a különböző társadalmi csoportok közötti átjárhatóság felfelé is biztosított. Megteremtésének egyik elsődleges eszköze az olyan iskolarendszer, amely a **hozott hátrányokat képes kiegyenlíteni**, de legalábbis **mérsékelni.**

Magyarországon a családok társadalmi-gazdasági státusza szerinti szelekció jelentős mértékű, és már az általános iskola kezdetén érvényesül, főként a különböző családi háttérű tanulók iskolák közötti egyenlőtlen eloszlásán keresztül. Ahogy arra az elmúlt évek során számos szakember rámutatott, a magyarországi iskolarendszer nem csak nem képes a hozott hátrányok kiegyenlítésére, de szelekciós mechanizmusaival azt fel is erősíti.⁴⁰

Az iskolarendszer ezen diszfunkcionális működése rendkívül nagy arányban érinti a roma nemzetiség tagjait, ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy ugyanúgy áldozatainak ennek a helyzetnek a nem roma, de alacsony társadalmi státuszú, szegény, korlátozott érdekérvényesítő képességgel rendelkező családok gyermekei is.

Közismert az is, hogy az alacsonyabb társadalmi státuszú családok gyermekei középosztálybeli társaiknál nagyobb nehézségekkel kezdik az általános iskolát. Már akkor hátrányban vannak, amikor még csak beléptek az oktatási rendszerbe. Tudjuk azt is, hogy az iskolai szegregáció tipikusan és rendszerszerűen legtöbbször alacsonyabb színvonalú oktatással jár együtt. Világszerte megfigyelhető jelenség a család hátrányos társadalmi helyzete és a gyermek tanulási problémáinak várható gyakorisága közötti szoros kapcsolat, amely a szegénység generációk közötti továbbörökítésének egyik meghatározó mechanizmusa.⁴¹

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma által jegyzett átfogó szakmai dokumentum, a **Magyar Nemzeti Felzárkózási Stratégia II.**⁴² is megerősíti, hogy a szociális, kulturális, gazdasági háttér iskolai teljesítményre – és így a hosszú távú életkilátásokra – gyakorolt hatása kiemelkedően jelentős faktor. A dokumentum által idézett IEA⁴³ és PISA⁴⁴ felmérések Magyarországgal kapcsolatban rámutattak, hogy jelentősek az egyes iskolák és osztályok közötti különbségek, ezzel összefüggésben pedig nem tapasztalható közeledés: **a hazai közoktatási rendszer a leszakadó rétegek méltányos fejlődéséhez nem biztosítja a megfelelő feltételeket, így egyelőre nem képes csökkenteni a családi körülmények miatt meglévő hátrányokat sem.**

Az MNTFS II. az oktatási kirekesztődés három alapvető okát azonosította, ezek: **a minőségi oktatásból való kirekesztődés, a jobb társadalmi státuszú tanulók iskolai elvándorlása és a területi elkülönülés.** Az olyan iskolákban, illetve osztályokban, ahol az ilyen folyamatok eredményeként elkülönülnek a tartósan rászoruló és roma tanulók, rosszabb az oktatás színvonala: alacsonyabb a szaktanárok által megtartott órák száma (70%-ban még mindig nem teljes a szakos ellátottság) az érintett intézmények pedig gyengébben felszereltek más helyi iskoláknál és osztályoknál.⁴⁵

6.2. A szabad iskolaválasztás spontán szelekciót előidéző hatásai

Hazánkban a **szabad iskolaválasztás** lehetővé teszi, hogy a szülő a gyermekét az állami iskolarendszer mellett működő **magán- vagy egyházi iskolákba** írassa, illetve az állami rendszerben maradva, de **körzeten kívüli intézménybe** vigye.

---

⁴⁰ Az iskolai szegregáció kérdéseiről bővebben: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról.* Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 2018.

⁴¹ Uo.

⁴² Magyar Nemzeti Felzárkóztatási Stratégia II. (MNTFS II.)

<http://romagov.hu/download/magyar-nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia-ii/>

⁴³ International Association for the Evaluation of Education Achievement – Tanulói Teljesítmények Vizsgálatának Nemzetközi Társasága

⁴⁴ Programme for International Student Assessment – Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Programja

⁴⁵ MNTFS II., 38-40. o.

A **körzetről elvándorlók** legtöbbször arra hivatkoznak, hogy szeretnék gyermeküknek a legmagasabb szintű oktatást biztosítani, a valóság azonban legtöbbször az, hogy **a körzeti iskola tanulóinak társadalmi összetételét nem tartják maguk számára megfelelőnek.**

A **helyi vagy körzeti iskolából történő elvándorlás egy önmagát erősítő folyamatot indít be:** minél több szülő nem választja a körzeti iskolát, annál inkább megnő az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulók aránya az intézményben, ami egyre több szülőt motivál aztán arra, hogy **már a hatéves kori iskolakezdekor más iskolát keressen gyermekének,** akár az adott településen kívül.

Így alakul ki az a gyakorlat, hogy megjelennek települések, ahol a helyi iskolába már csak roma tanulók járnak, míg más, jellemzően romák által nem lakott települések iskolája megtelik a helyi és körzeten kívülről érkező nem roma tanulókkal.

A szegregáció egyik legsúlyosabb következménye, hogy **a különböző társadalmi csoportokhoz tartozó diákok között kevesebb kontaktusra nyílik lehetőség,** mint integrált körülmények között. Mivel az iskola a társadalomnak leginkább az az intézményrendszere, amelyben a társadalom minden jövőbeli felnőtt tagja, nemcsak alkalomszerű, de évekig tartó stabil közösségekben, közvetlen személyes kapcsolatok révén szerezhet tapasztalatot más társadalmi, etnikai csoportokhoz tartozó emberekről, az iskolai elkülönülés ennek a tapasztalatszerzésnek a lehetőségét ássa alá, ami súlyos következményekhez vezet.⁴⁶

Az iskolai szegregáció tipikusan és rendszerszerűen **alacsonyabb színvonalú oktatással** jár együtt. Ez annál is súlyosabb társadalmi probléma, mivel kutatások sokasága igazolja, hogy a magas színvonalú oktatás éppen a leghátrányosabb helyzetű tanulók teljesítményét képes a leginkább előmozdítani.⁴⁷

6.3. A roma gyerekek iskolai szegregációjának hazai mutatói

Magyarországon az oktatási rendszer teljes centralizálása mellett is **folyamatosan erősödik a roma gyerekek iskolai szegregációjának mértéke,** miután a hazai szabályozás lehetővé teszi a gyermekek korai kiválasztását a különböző iskolatípusokon keresztül.⁴⁸ Ehhez járul hozzá, hogy a hazai oktatáspolitikai egyházi iskolákra vonatkozó támogató, és speciális felvételi keretek meghatározását lehetővé tevő szabályozása következtében egyre több településen a fenntartó egyház válik a szegregáció kialakulásának és fennmaradásának kulcsszereplőjévé.

A roma gyerekek iskolai szegregációjának kérdése évtizedek óta áll a hazai oktatáspolitikai kutatások középpontjában. Egy 2006. évi országos kompetenciamérés minden iskolára és egy iskolai évfolyam minden tanulója kiterjedő adatfelvételére támaszkodva tárta fel a magyarországi iskolai szegregáció jelenségét. A kutatásban a rendelkezésre álló adatok alapján rámutattak, hogy hazánkban az 1980 és 1989 közötti viszonylag alacsony szintű stagnálás után **az iskolák közötti szegregáció nagymértékben megnőtt.** A növekedés üteme gyakorlatilag azonos volt 1989-1992 és 1992-2006 között.

---

⁴⁶ Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Budapest Working Papers on the Labour Market, No. BWP - 2009/6.

<https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/108447/1/bwp0906.pdf>

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Kende Ágnes: A roma gyerekek méltányos oktatását segítő programok lehetőségei az oktatási egyenlőtlenségek rendszerében. Társadalomtudományi Szemle, 8. évf. 1. szám (2018)

https://socio.hu/uploads/files/2018_1szalai/27_kende.pdf

A városokban a szegregációs index az 1980-as átlagos 0.07-ről növekedett a 2006-os 0.21-es szintre, a kistérségeken belüli szegregációs index 0.10-ről emelkedett 0.23-ra. Az ország egészére számolt szegregációs index valamivel nagyobb mértékben nőtt, ami arra utalt, hogy **az iskolarendszer megnövekedett szegregálódásával egy időben a regionális egyenlőtlenségek is növekedtek.**⁴⁹

A kutatók azt is megfigyelték, hogy Magyarországon az iskolák közötti szegregáció erősebb, mint az iskolákon belüli, osztályok közötti elkülönülés. A kistérségeken belül valamivel nagyobb iskolák közötti különbségeket találtak, mint a városokon belül, ami nem meglepő, hiszen a kistérségeken belül lényegesen nagyobb a lakóhely szerinti társadalmi heterogenitás, mint a településeken belül. Arra is felhívták tanulmányukban a figyelmet, hogy **az etnikai szegregáció iskolák közötti mértéke nagyobb, mint a hátrányos helyzet szerinti elkülönülés.**⁵⁰

További, még 2000-ben, majd 2004-ben folytatott kutatás is az iskolai szegregáció kérdését érintette. 2000-ben a kutatásba bevont, és az összes magyarországi általános iskolának mindössze 5%-át kitevő 192 iskolában tanult a roma általános iskolások negyede (24,6%), miközben a nem roma tanulóknak csak 4%-a járt ide. Megállapították azt is, hogy míg 1992-ben minden tizenkettedik-tizenharmadik roma tanuló (7,1%) tanult olyan iskolában, ahol ők alkották a többséget, addig 2004-ben már minden ötödik-hatodik (18,1%). A kutatók arra is felhívták a figyelmet, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint az iskolában **minél magasabb volt a roma gyerekek aránya**, annál inkább jellemző volt az intézményre, hogy a tanerő-ellátottság és a képzettsége, illetve az infrastrukturális körülmények színvonala elmaradt az átlagtól.⁵¹

Egy **2017-ben** publikált kiadvány⁵² arra mutatott rá, hogy a szegregáció mértéke hazánkban a fentiekben már ismertetett 2006. évi kutatás óta sem csökkent. A kiadvány egyik megállapítása, hogy a tanulóik között legalább 50%-os roma aránnyal jellemezhető (a szakirodalomban gyakran **gettó iskolának** nevezett) általános iskolák aránya **2008 és 2015 között folyamatos emelkedést mutatott**. Az arány számottevően növekedett, jelezve, hogy a roma gyerekek iskolai szegregációja egyre jelentősebb mértékű problémává nőtt hazánkban. A kiadvány összesítése szerint, **míg 2007-ben mintegy 270 ilyen iskola működött az országban, 2015-re számuk a 350-hez közelített.**

A Magyar Tudományos Akadémia 2018-ban publikált tanulmánya⁵³ szintén felhívta a figyelmet arra, hogy az elmúlt években **mintegy 10%-kal nőtt** az iskolai szegregáció mértéke a hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek körében.

Egy másik tanulmány szerint, **a 2008 és 2018 közötti időszakban a hátrányos helyzetű tanulók szegregációs indexének értéke 27,7-ről 40,0-ra, és a halmozottan hátrányos helyzetű tanulóké 26,6-ről 37,1-re emelkedett.**⁵⁴

---

⁴⁹ Kertesi - Kézdi, 2009.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Havas Gábor - Liskó Ilona: Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában. Felsőoktatási Kutatóintézet Budapest, 2005. https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/266_liskocigaltiskszegreg.pdf

⁵² Civil Közoktatási Platform: Kockás Könyv, Van kiút. Budapest, 2016. <https://adoc.pub/van-kiut-civil-kzoktatasi-platform-ckp.html>

⁵³ Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdasági és Regionális Tudományi Központja, Közgazdaság-tudományi Intézet: A közoktatás indikátorrendszere 2017. MTA, Budapest, 2018. https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2018/02/A_kozoktatasi_indikatorrendszere_2017.pdf

⁵⁴ Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdasági- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: A közoktatás indikátorrendszere. MTA, Budapest, 2019. https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2020/01/A_kozoktatasi_indikatorrendszere_2019.pdf

6.4. A hazai oktatáspolitikai szelekciós mechanizmusokat csökkentő és erősítő tendenciái

A 2002–2010 közötti kormányzatok egy sor, az oktatási integrációt támogató programot vezettek be, illetve némileg a szabályozást is módosították. Igyekeztek bizonyos **ellensúlyokat** beépíteni a szabad iskolaválasztás gyakorlatába, egyrészt azzal, hogy megnehezítették a körzeten kívüli gyerekek iskolai felvételét (pl. sorsolás bevezetése a körzeten kívüli gyerekek számára), másrészt a körzeteket igyekeztek újrarajzolni olyan módon, hogy két körzet között ne lehessen túl nagy a társadalmi különbség. Ezeket a szabályokat azonban nagyon könnyű volt kijátszani annak érdekében, hogy a közép- és felső-középosztálybeli szülők végső soron mégis élhessenek a szabad iskolaválasztás lehetőségével. A roma gyerekek oktatási szegregációjának felszámolására és az integráció elterjesztésére is inkább puhának mondható, ösztönző típusú programokat vezettek be. Ilyen volt például az **integrációs és a képesség-kibontakoztató normatíva**, amit később támogatásnak hívtak. A lényegük az volt, hogy többtámogatással és egyéb lehetőségek felkínálásával igyekeztek az iskolákat rávenni a szegregált osztályok, illetve az iskolák közötti szegregáció megszüntetésére.⁵⁵

Az utóbbi évtizedben új oktatáspolitikai elképzelések nyertek teret, ennek keretében **az integráció és esélyegyenlőség fogalmát a felzárkóztatás fogalma váltotta fel**, a tehetséggondozás hangsúlyozásával. Ezzel párhuzamosan a köznevelés területén számos olyan elem jelent meg (pl. tanköteles kor leszállítása, egyházi iskolák térnyerése, a szakiskolai rendszer átalakítása, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek gyűjtőhelyeivé vált Híd programok), amelyek a szakemberek álláspontja szerint számos esetben a szelektivitás erősödéséhez vezettek hazánkban.⁵⁶

A korábbi, az iskolán belüli átalakítások támogatása után, az utóbbi években a roma gyerekeket érintően több, „második esély” típusú programra – mint például a tanoda pályázatokra – került a hangsúly. Kutatók szerint **az új fejlesztéspolitikai elképzeléseket azonban továbbra is az intézményfejlesztés és a pedagógiai kultúraváltás irányaival összhangban kellene megvalósítani.**⁵⁷

---

⁵⁵ Kende, 2018.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo.

VII. Az integráció, az inkluzív nevelés-oktatás fogalma, akadályai, annak megvalósítását segítő tényezők

A szegregációs mechanizmusok csökkentése, illetve felszámolása érdekében komplex oktatáspolitikai intézkedésekre lenne szükség, amelyek egyik eszköze a különböző oktatási integrációs programok széles körű meghonosítása a hazai oktatási intézményekben. Ezen integrációs programok azonban csak akkor lehetnek sikeresek, ha azok végrehajtására megfelelően felkészített és az integráció mellett **elkötelezett szakemberek**, illetve speciális **tárgyi eszközök** állnak rendelkezésre, és ha az **érintett közösség is érti és elfogadja**, hogy gyermeke milyen folyamatnak részese az iskolában. Mindezek hiányában – különösen, ha az integráció megfelelő előkészítés nélkül, egyik napról a másikra történik – **rideg integrációról** beszélünk. Ebben az esetben bár megvalósul a különböző háttérű, képességű tanulók együttes oktatása, azonban épp ezek a különbözőségek, és az azokra adható pedagógiai válaszok hiányoznak a folyamatból. Ennek következtében **a pedagógus eszköztelenül**, és nem egyszer **motiválatlanul** találja magát egy olyan feladattal szemben, amely megoldhatatlan teherként nehezedik rá. Azon gyerekek pedig, akik integrációját hivatott volna elősegíteni a változás, **marginalizálódnak** a közös osztályteremben, és sorozatos **kudarcokat** élnek át. Ők lesznek azok, akik a hátsó padba szorulva szakadnak le nem egyszer véglegesen társaiktól.

A rideg integrációval szemben az **inkluzív (befogadó) iskolai nevelés-oktatás** során a befogadó intézmény pedagógusai az **egyéni differenciálás talaján** az egyéni kibontakoztatás és fejlesztés szemléletét képviselik. Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) meghatározásában az **inklúzió** egy dinamikus szemlélet, **amely képes a tanulók sokszínűségéből fakadó eltérő nevelési igényekre pozitívan reagálni**. Egy inkluzív közösség az egyéni különbözőségekre, mint a tanulási folyamat mélyítését és gazdagodását elősegítő lehetőségként tekint.⁵⁸

Az inkluzív pedagógia deklarált célja korábban főként a fogyatékkal élő gyermekek befogadása, együttnevelése volt, azt felismerve, hogy e csoportok teljes mértékű **befogadása nem csak a hátrányos helyzetűek, hanem a többségi társadalom javára is válik**.

Az inklúzió célcsoportja aztán a 20. század második felétől kezdve folyamatosan bővült, és ma már a menekültek (inter- és multikulturális nevelés) és a hátrányos gazdasági-társadalmi státuszú tanulók, valamint a sajátos nevelési igényű gyermekek együtt oktatását is magába foglalja.⁵⁹ Az **inkluzív pedagógiai szemlélet** mindennemű címkézést és kategorizálást elvet, vagyis a másság, sokszínűség hátrányos helyzetűtől független voltát ismeri fel. A gyermekek közötti különbségekre az oktatásban inkább lehetőségként, semmint akadályozó tényezőként tekint. A gyakorlatban az iskolától azt várja el, hogy a tananyagot és a tanítási módszereket kellően rugalmasan alakítsa ahhoz, hogy ezekre az akár időben is változó igényekre megfelelően tudjon felelni.⁶⁰

---

⁵⁸ UNESCO, Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All (Paris, 2005) http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Guidelines_for_Inclusion_UNESCO_2006.pdf

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo.

Tartalmi jellemzői között hangsúlyosan jelenik meg a **kirekesztés elleni küzdelem**, a nyitott, befogadó légkör, az együttműködés valamennyi formája (tanár-tanár, diák-diák, diák-tanár, tanár-szülő viszonylatokban), a tevékenységorientált oktatási formák (illeszkedve a gyermekközpontú és alternatív pedagógiai gyakorlatokhoz), az egyéni képzési terven alapuló és egyéni szükségletekhez igazodó **differenciáló oktatás**, a sokrétű értékelési módok alkalmazása és a hagyományos pedagógiai szerepek változása (tanár, diák, szülőszerep).

Az inkluzív iskola folyamatosan fejlődő rendszer, amely állapotának minősége olyan kritériumok mentén írható le, mint a decentralizáció mértéke, a nyitott szervezeti formák alkalmazása, a tanítás-tanulás eszközrendszerének széles tárháza, az iskolavezetési és tanári professzionalizmus, a tanulói különbségek inkluzív szemléletű értelmezése, a minőségfejlesztés, valamint az iskola működtetésének jellegzetességei.⁶¹

Magyarországon az inkluzív oktatási módszereket alkalmazó intézmények száma még csekély, jelenleg is érdemes azonban említést tenni több sikeres programról és példaértékű tapasztalatról. Ilyen például az Integrációs Pedagógiai Rendszer megnevezésű állami kezdeményezés, a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola által alkalmazott Komplex Instrukciós Program, vagy a szegedi és a hódmezővásárhelyi deszegregációs mentorprogramok.⁶²

---

⁶¹ Forray R. Katalin - Varga Aranka: Inkluzió a felsőoktatásban. PTE BTK, Pécs, 2011.
http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inkluzio_a_felsooktatásban/index.html

⁶² Fejes József Balázs - Szűcs Norbert (szerk.): A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató hallgatói mentorprogram. Öt év tapasztalatai. Belvedere Meridionale, Szeged, 2013.
http://www.staff.u-szeged.hu/~fejesj/pdf/Fejes-Szucs_Hallgatoi_Mentorprogram.pdf

VIII. A gyöngyöspatai ügy alapjogi vonatkozásai

Az alapvető jogok biztosa és helyettesei egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag **alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével** tesznek eleget mandátumuknak.

Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az országgyűlési biztosok következetesen, zsinórmértékként támaszkodtak az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazták az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi teszteket.

Az elvi állásfoglalás megállapításai kapcsán hivatkoznom kell arra, hogy az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény Negyedik Módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően.

A testület ennek kapcsán elvi élel mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának lételapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja*”.

8.1. A jogbiztonság elve

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint **Magyarország független, demokratikus jogállam**. Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. Az Alkotmánybíróság a 30/2012. (VI. 27.) AB határozatában kimondta, hogy az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálja a jogállami klauzulát, tehát az eddig kialakított alkotmánybírósági gyakorlat továbbra is releváns.

Az Alkotmánybíróság szerint a jogbiztonság az állam kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is **világosak, egyértelműek**, működésüket tekintve **kiszámíthatóak és előreláthatóak** legyenek a norma címzettjei számára. A jogállamiság elvéből folyó követelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége: a közhatalommal rendelkező szervek a **jog által megállapított működési rendben**, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott **korlátok között** fejtik ki tevékenységüket. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a **kiszámíthatóság és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok védelmével**, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást.

Az alapjogok valódi érvényesülését képes kiüresíteni, megbénítani a szabályozás vagy a jogalkalmazás hibáiból, zavarából adódó kiszámíthatatlanság, az eljárásra vonatkozó garanciális szabályok figyelmen kívül hagyása. Érdemes utalni itt arra az alkotmánybíróági tézisre, amely szerint közvetlen alkotmányi garanciák **gazdaságossági és célszerűségi okokból**, az eljárás egyszerűsítése vagy az időszűrés követelményének érvényesülése címén **sem mellőzhetők**.

8.2. Az emberi méltósághoz fűződő alapjog, a diszkrimináció tilalma

Az Alaptörvény II. cikke alapján az emberi méltóság sérthetetlen, **minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz**. A korábban irányadó és az Alaptörvény hatályba lépését követően továbbra is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybíróági gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, és ezért minden emberre nézve egyenlő.

Az Alaptörvény XV. cikke egyaránt tartalmazza egyrészt az általános egyenlőségi szabályt [XV. cikk (1) bekezdés], másrészt és az alapjogok egyenlőségét, illetve a diszkrimináció tilalmát [XV. cikk (2) bekezdés]. Az általános egyenlőségi szabály az Alkotmányban kifejezetten nem szerepelt, az Alkotmánybíróág gyakorlata ezért ezt az alkotmányos demokráciában elengedhetetlen szabályt a hátrányos megkülönböztetés tilalma és az emberi méltósághoz való jog együttes értelmezéséből vezette le. A **jogegyenlőség klauzulája** a közhatalmat gyakorlók számára tehát azt az alkotmányos parancsot fogalmazza meg, hogy **valamennyi személyt egyenlő méltóságúként kezeljenek, és szempontjaikat egyenlő mércével és méltányossággal mérjék**. Ez a követelmény pedig az egész jogrendszerre kiterjed, ugyanis a közhatalmat gyakorlók kötelesek egyenlő bánásmódot biztosítani a joghatóságuk alá tartozó minden személy számára.

Ebből következik, hogy egy adott szabályozás abban az esetben nem felel meg az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdésében foglalt alkotmányos mércének, ha végső soron az emberi méltósághoz fűződő jogot sérti.⁶³

Az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése tartalmazza a **diszkrimináció tilalmát**, amely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése pedig rögzíti, hogy **Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti**.

A két évtizedes, tartalmában továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybíróági gyakorlat rögzíti, hogy a **hátrányos megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni**.

---

⁶³ Vö. 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat.

Az Alkotmánybíróság 42/2012. (XII. 20.) AB határozatban foglalt értelmezése szerint, az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt **tilalom kiterjeszhető a teljes jogrendszerre**, mert az ott felsorolt **diszkriminatív megkülönböztetések nemcsak az alapvető jogok védelmi körébe tartozó jogszabályokban, hanem bármely jogszabályban előfordulhatnak**.

Amint arra a testület a 3206/2014. (VII. 21.) AB határozatban rámutatott, az **Alkotmánybíróság ezen kívül elismeri**, hogy az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt **klauzula védelmet nyújt a rejtett, vagy közvetett diszkriminációval szemben is**. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a közvetett diszkrimináció tilalmát sérti, ha egy látszólag általános jellegű és semleges jogszabályi rendelkezés vagy szabály végső soron a társadalomban gyakorta hátrányos különbségtétellel sújtott, az Alaptörvényben tételesen felsorolt, illetve azzal döntő hasonlóságot mutató „egyéb helyzetben” lévő személyek kizárását, kirekesztését vagy valamely lehetőségtől való megfosztását eredményezi.

Az alapjogok tekintetében megvalósuló megkülönböztetés alkotmányossága, csakúgy, mint az az esetkör, amikor a megkülönböztetés ugyan nem alapvető jog kapcsán valósul meg, azonban **megváltoztathatatlan, szabadon meg nem választható tulajdonságon alapul**, az alapvető jogok korlátozására irányadó **szükségességi-arányossági teszt alapján ítéhető meg**.⁶⁴ A jogrendszer alacsonyabb szintű normája vonatkozásában megvalósuló hátrányos megkülönböztetés esetén, amennyiben az nem lényegi, megváltoztathatatlan tulajdonságon alapul, az észszerűségi tesztet kell alkalmazni. Ez alapján akkor alaptörvény-ellenes a megkülönböztetés, ha a megkülönböztetésnek nincs tárgyilagos mérlegelés szerinti észszerű indoka, vagyis önkényes.⁶⁵

A megkülönböztetés tilalmát érintő alelvekhez kapcsolódó részletes szabályokat az Ebktv. mint általános antidiszkriminációs törvény tartalmazza. Egyrészt felsorolja, hogy mely úgynevezett „védett tulajdonságok” alapján tiltott a közvetlen, illetve közvetett hátrányos megkülönböztetés, és ezek mindegyikét egyforma védelemben részesíti, másrészt igen széles körre terjeszti ki a diszkrimináció tilalmát a közszolgáltatásokon felül a privát szférában létrejövő egyes jogviszonyokra is. Magyarországon elsőként ez a jogszabály határozta meg átfogó módon az egyenlő bánásmódot sértő magatartások formáit, az eljárás különös szabályait, a jogsértőkkel szemben alkalmazható szankciókat is.

Az Ebktv. külön rendelkezésben tiltja a jogellenes elkülönítést, továbbá külön rendelkezést alkalmaz az oktatási megkülönböztetés tekintetében, melyekre a hazai jogi szabályozás bemutatásakor térek ki.

8.3. Az oktatáshoz fűződő alapjog

Az Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdései alapján **minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez**, Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, **az ingyenes és kötelező alapfokú**, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú **oktatással**, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.

⁶⁴ Ld. 30/2017. (XI. 14.) AB határozat.

⁶⁵ Ld. 3/2014. (I. 21.) AB határozat.

Az Alaptörvény a személyiség kibontakoztatásának, a tájékozott és felelős polgárrá válásnak az egyik alapvető feltételeként valamennyi magyar állampolgár jogát elismeri a műveltség megszerzésére törekvéshez.

Az Alkotmánybíróság a 3047/2013. (II. 28.) AB határozatában kiemelte, hogy **a szülőnek a nevelés megválasztásához való joga** az Alaptörvény XVI. cikk (2) bekezdése alapján azt jelenti, hogy a szülők gyermekeikről saját világnézetüknek és lelkiismereti meggyőződésüknek megfelelően gondoskodhatnak, tehát elsősorban a szülők jogosultak arra, hogy döntsenek a gyermekeik testi és szellemi fejlődésével kapcsolatos kérdésekben. E szülői jog lényeges tartalma, hogy a szülők maguk döntenek arról, hogy hagyományaik, családi szokásaik, társadalmi helyzetük, vallási és erkölcsi meggyőződésük, anyagi lehetőségeik szerint miként választják meg a gyermek nevelését, nevelés-oktatását biztosító intézményt, módszert, eszközöket. Ebbe külső hatalom, a családon kívülálló személy nem avatkozhat be.

Az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése külön is kimondja, hogy **Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti**. E körbe tartozik a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Nkt.) célja és alapelvei között hangsúlyozott egyenlő bánásmód követelményének megtartása.

A neveléshez való jog azonban nem választható el sem a **tankötelezettségtől**, sem pedig az államnak a **gyermekek védelmében és a róluk való gondoskodásban betöltött szerepétől**. A taníttatás kötelezettsége egyrészt eleve a neveléshez való jog immanens alaptörvényi korlátját jelenti: a szülő eldöntheti, milyen taníttatásban részesíti tanköteles kiskorú gyermekét, de nem választhatja azt, hogy egyáltalán nem taníttatja őt, ez ugyanis ellentétes lenne az Alaptörvényben írtakkal. Továbbá, bár elsősorban a szülő joga eldönteni, hogy milyen nevelési modellt követ, és ennek részeként milyen nevelési elvekkkel, eszközökkel biztosítja, hogy a tanköteles gyermek részt vegyen a tanítási órákon – és az egyéb, az iskola által szervezett, kötelező foglalkozásokon –, ennek biztosítása egyben kötelessége és felelőssége is. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a szülő neveléshez való jogának a határa itt húzódik: ha – felróhatóságtól függetlenül – nem akarja, vagy nem képes elérni, hogy gyermeke teljesítse a tankötelezettségét (részt vegyen a tanítási órákon stb.).⁶⁶

A szülő választási jogának az állam intézményvédelmi kötelezettsége felel meg.

Az Alkotmánybíróság a 18/1994. (III. 31.) AB határozatában kifejtette, hogy az állampolgárok tanuláshoz való jogát az állam intézményfenntartói kötelezettsége alapozza meg, amelynek keretében **az államnak mindenki számára – hátrányos megkülönböztetés nélkül – biztosítania kell e jog gyakorlását lehetővé tevő szervezeti és jogszabályi feltételeket**.⁶⁷

---

⁶⁶ 9/2021. (III. 17.) AB határozat, Indokolás [67]: „[A]z Alaptörvény maga is rögzíti a szülők neveléshez való jogát, egyben azt is elismeri, hogy a gyermek nevelésének nem csupán egyetlen helyes módja létezik, hanem a több, adott esetben egyaránt helyes nevelési módszer közül kell a szülőnek a gyermekére tekintettel választania. Ezen választási szabadság általános és abszolút korlátja ugyanakkor a gyermek taníttatásának kötelezettsége, mely vonatkozásban az Alaptörvény nem biztosítja a szülők számára a választás lehetőségét a tanköteles, azaz a törvényben meghatározott életkort elért és iskolaérett gyermekek esetében. A tankötelezettség teljesítésének módja tekintetében azonban a szülők neveléshez való joga ugyancsak érvényesül: így különösen (a jogszabályi kereteken belül) megválaszthatják a gyermekük számára legjobbnak tartott oktatási intézményt, választhatnak az etika és a hit- és erkölcstan oktatása között, vagy akár egyéni munkarendet kérelmezhetnek gyermekük számára”.

⁶⁷ A döntés megerősítette az 1251/E/2010. AB határozat.

Az Nkt. 74. § (1) bekezdésében foglaltak értelmében az állam gondoskodik a köznevelési alapfeladatok ellátásáról. **Az állam, mint fenntartó nem az intézményfenntartásra, hanem feladatellátásra köteles**, ennek módozatait az Nkt. 74. § (2) bekezdése határozza meg. Az államnak az intézményvédelmi kötelezettsége keretében külön jogi garanciák megteremtésével is biztosítani kell a gyermeki jogok, az oktatáshoz fűződő alapjog és az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülését.

IX. A kapcsolódó hazai jogi szabályozás bemutatása

9.1. Az egyenlő bánásmódról szóló törvény vonatkozó rendelkezései

A diszkrimináció tilalmát érintő alapelvekhez kapcsolódó részletes szabályokat az Ebktv. tartalmazza, amely a fentiekkel összhangban a jogellenes elkülönítést az egyenlő bánásmód sérelmének egyik különálló esetköreként szabályozza.

Az Ebktv. 7. § (1) bekezdése szerint az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti a közvetlen hátrányos megkülönböztetés, a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés, a megtorlás, valamint az ezekre adott utasítás.

Az Ebktv. 8. §-a sorolja fel azokat a valós vagy vélt tulajdonságokat, amelyek miatt egy egyén vagy csoport kedvezőtlenebb bánásmódban részesülhet, ezek közül a nemzetiségi jogterülethez kapcsolódva a b)-f) pontokban felsorolt tulajdonságok – a faji hovatartozása, a bőrszíne, a nemzetisége, nemzetiséghez való tartozása, valamint az anyanyelve – emelendők ki. A nemzetiségek jogairól 2011. évi CLXXIX. törvény (a továbbiakban: Njtv.) 7. §-a ezzel párhuzamosan külön is rögzíti, hogy a nemzetiséghez való tartozás miatt tilos az egyenlő bánásmód követelményének bárminemű megsértése.

Az állásfoglalásomban tárgyalt **oktatási szegregáció jelenségének vizsgálatakor** az egyenlő bánásmód követelményének megsértése szempontjából az Ebktv. 10. § (2) bekezdését szükséges alkalmazni, amely a jogellenes elkülönítés magatartását határozza meg. A szegregáció a törvény szerint **sui generis** diszkriminációs forma. A jelzett szakasz szerint **jogellenes elkülönítésnek** minősül az a magatartás, amely az Ebktv. 8. §-ban meghatározott tulajdonságai alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját másoktól – anélkül, hogy azt törvény kifejezetten megengedné – elkülönít.

Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítésére vonatkozó jogszabály megalkotása során a jogalkotó az általános **kimentési feltételek** meghatározásakor a megkülönböztetés indokoltságának eldöntéséhez alkalmazott alkotmányos mérce gyakorlatából indult ki, és ennek lényegi tartalmát a szabályozás során beépítette az Ebktv.-be.

Az Ebktv. az Alkotmánybíróság gyakorlatának megfelelően rögzíti, hogy egy magatartás nem minősül diszkriminatívnak, ha az az alapvető jogokkal összefüggésben a szükségességi-arányossági tesztnek, minden egyéb területen pedig az észszerűségi tesztnek megfelel. Az Ebktv. 7. § (2) bekezdése szerint, ha e törvény eltérően nem rendelkezik, az olyan magatartás, intézkedés, feltétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlat nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét:

a) amely a hátrányt szenvedő fél alapvető jogát másik alapvető jog érvényesülése érdekében, elkerülhetetlen esetben korlátozza, feltéve, hogy a korlátozás a cél elérésére alkalmas és azzal arányos;

b) amelynek az a) pont hatálya alá nem tartozó esetekben tárgyilagos mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van.

Az Ebktv. azonban a foglalkoztatással, a közoktatással, valamint az áruk forgalmazásával és szolgáltatások nyújtásával összefüggésben speciális kimentési szabályokat határoz meg, így a törvény 7. § (2) bekezdése csak azokban az esetekben alkalmazható, amikor maga az Ebktv. eltérő (szigorúbb vagy enyhébb) kimentési szabályokat nem határoz meg.

A törvény a jogellenes elkülönítés esetében kizárja az Ebktv. 7. § (2) bekezdése szerinti általános kimentés alkalmazhatóságát, mivel csak abban az esetben nem minősíti az elkülönítést jogszerűtlennek, ha azt törvény – például az Ebktv. 28. §-a – kifejezetten megengedi. Az állásfoglalásomban érintett roma nemzetiségű gyermekek jogellenes elkülönítése esetén tehát az Ebktv. **szigorúbb kimentési szabályokat határoz meg.**⁶⁸

Az Ebktv. a jogellenes elkülönítés esetében, amint arra az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 2/2007. (III. 23.) TT sz. állásfoglalása⁶⁹ is rámutatott, **kizárja a 7. § (2) bekezdésében rögzített általános kimentés alkalmazását és csak abban az esetben nem minősíti az elkülönítést jogszerűtlennek, ha azt törvény kifejezetten megengedi.** Ilyen törvényi rendelkezés például az Ebktv. 28. §-a, amely **speciális kimentési feltételeket** rögzít.

Nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét, ha az oktatást csak az egyik nembeli tanulók részére szervezik meg, feltéve, hogy az oktatásban való részvétel önkéntes, továbbá emiatt az oktatásban résztvevőket semmilyen hátrány nem éri. Nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét az sem, ha

- közoktatási intézményben a szülők kezdeményezésére és önkéntes választása szerint,
- felsőoktatási intézményben a hallgatók önkéntes részvétele alapján

olyan vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló, továbbá nemzetiségi oktatást szerveznek, amelynek célja vagy tanrendje indokolja elkülönült osztályok vagy csoportok alakítását; feltéve, hogy emiatt az oktatásban résztvevőket semmilyen hátrány nem éri, továbbá, ha az oktatás megfelel az állam által jóváhagyott, államilag előírt, illetve államilag támogatott követelményeknek.

Fontos rendelkezéssel egészült azonban ki az Ebktv. 2017. július 1-től, a 28. § (2a) bekezdése szerint ugyanis a (2) bekezdésben meghatározottak szerinti **vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló oktatás megszervezése nem vezethet a 8. § b)-e) pontjai – faji hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, nemzetiséghez való tartozása – szerinti tulajdonságon alapuló jogellenes elkülönítéshez.**

A Fővárosi Ítéltábla kapcsolódó jogi álláspontja⁷⁰ szerint a közoktatási jogviszonyban a **jogellenes elkülönítés a spontán módon kialakult szegregáció fenntartásával is megvalósulhat.**

Az Ebktv. 27. § (1) bekezdése alapján az egyenlő bánásmód követelménye kiterjed minden olyan nevelésre, oktatásra, képzésre, amely államilag jóváhagyott vagy előírt követelmények alapján folyik, vagy amelynek megszervezéséhez az állam közvetlen normatív költségvetési támogatást nyújt, vagy közvetve – így különösen közterhek elengedése, elszámolása vagy adójóváírás útján – hozzájárul.

Az Ebktv. 27. § (3) bekezdése szerint az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti különösen valamely személy vagy csoport:

- **jogellenes elkülönítése** egy oktatási intézményben, illetve az azon belül létrehozott tagozatban, osztályban vagy csoportban;

⁶⁸ Az Ebktv. 7. § (3) bekezdése szerint a 8. § b)-e) pontja – faji hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, nemzetiséghez való tartozása – szerinti tulajdonságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés, valamint jogellenes elkülönítés esetében a fentiekben részletesen ismertetett (2) bekezdés nem alkalmazható.

⁶⁹ Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 2/2007. (III. 23.) TT sz. állásfoglalása. Az egyenlő bánásmód követelményéről a közoktatásban. <http://www.egyenlobanasmod.hu/hu/jogszabaly/tanacsado-testulet-2007-marciusi-allasfoglalasa-az-egyenlo-banasmod-kovetelmenyerol>

⁷⁰ Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.305/2013/20. számú ítélete Budapest, 2014. október 7.

- olyan nevelésre, oktatásra való korlátozása, olyan **nevelési, oktatási rendszer vagy intézmény létesítése, fenntartása, amelynek színvonala nem éri el a kiadott szakmai követelményekben meghatározottakat**, illetve nem felel meg a szakmai szabályoknak, és mindezek következtében nem biztosítja a tanulmányok folytatásához, az állami vizsgák letételéhez szükséges, az általában elvárható felkészítés és felkészülés lehetőségét.

9.2. A köznevelési törvény kapcsolódó módosítása

A jogi szabályozás áttekintésekor a gyöngyöspatai ügghöz kapcsolódóan meg kell említenem az Nkt. 59. § (4) bekezdésében rögzített, 2020. június 22-től hatályos rendelkezését is, amely szerint, **ha a nevelési-oktatási intézmény a gyermeket, tanulót a neveléssel-oktatással összefüggésben személyiségi jogában megsérti, arra a Polgári Törvénykönyv sérelemdíjra vonatkozó szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a bíróság a sérelemdíjat oktatási, képzési szolgáltatásként határozza meg.** A bíróság által megítélt oktatási, képzési szolgáltatást a jogsértő saját maga vagy vásárolt szolgáltatásként biztosítja.

Ahogy az a korábbiakban jeleztem, az utóvizsgálatom tárgya a településen kialakult nevelési-oktatási környezet, különösen a szegregációs folyamatok elmúlt tíz évben tapasztalt változásainak bemutatása és elemzése, ezért jelen elvi állásfoglalás nem terjed ki a szabályozás alkotmányossági értékelésére. Tekintettel azonban arra, hogy az új szabályozás konkrétan és általánosságban is érinti a gyöngyöspatai utóvizsgálatot, így elkerülhetetlen a kapcsolódó körülmények bemutatása.

Az Nkt. 59. § (4) bekezdésében rögzített rendelkezés tervezetét az előterjesztő előzetes jogszabály-veleményezésre az alapvető jogok biztosához megküldte, amelyre részletes és érdemi válasz is született. Az előterjesztés eredeti, véleményezésre küldött szövege a sérelemdíj oktatási, képzési szolgáltatásként történő meghatározását még csak lehetőségként fogalmazta meg. Az alapvető jogok biztosával közösen azonban már e változat esetében is megfogalmaztuk az észrevételeinket a jogszabálytervezettel kapcsolatban.

Álláspontom szerint az iskolai szegregáció, vagy a valamely védett tulajdonságon alapuló hátrányos megkülönböztetés bármely formája sérti a jogegyenlőséget, valamint az emberi méltóságot. Pusztán egy pénzben kifizetett sérelemdíj természetesen nem képes meg nem történné tenni a sokszor évekig fennálló jogsértést, ugyanakkor az **egyik fontos lépés a tényleges és szimbolikus jóvátétel felé.** Ez nem keverhető össze azzal, hogy az egyébként a szegregációval legtöbbször együtt járó alacsonyabb minőségű oktatást később valamiféle plusz tanfolyammal kompenzálja a károkozó. Fontos és támogatandó, egyben erkölcsi kötelezettség is, ha az állam oktatást, képzést biztosít, személyre szabott intézményi segítséget, támogatást nyújt azoknak a gyermekeknek, fiatal felnőtteknek, akiknek a jövője kilátástalanná vált a szegregált oktatás következtében.

A jogszabály-módosítás tervezete felvetette annak kérdését is, hogy az miként hozható összhangba a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) kártérítésekre vonatkozó általános szabályaival. Bármely természetű kár esetében ugyanis főszabályként a Ptk. a **pénzbeli kompenzáció lehetőségét jelöli meg.** Ennek oka, hogy a pénzbeli kompenzáció a jogsértő személyen viszonylag legkönnyebben végrehajtható szankció, a jogaiban megsértett személynek sérelmei orvoslásához nem kell magának a jogsértőnek a közreműködését igényelnie, továbbá biztosítja a sértett személy önrendelkezési jogát abban, hogy a megítélt összeggel a saját belátása szerint legmegfelelőbben ellensúlyozza a jogsértés miatti hátrányokat.

Ehhez kapcsolódóan azt is meg kell jegyezni, hogy a nevelési-oktatási intézmény, amennyiben nem a gyermek, tanuló – hanem például szülő vagy munkavállaló – személyiségi jogát sérti meg, pénzbeli sérelemdíj megfizetésére kötelezhető a Ptk. 2:52. § alapján.

A tények ismeretében alappal feltételezhető, hogy az esetek jelentős részében olyan jogsértő magatartásokra lesz alkalmazandó az új szabályozás, amelynek kárvallottjai főként származásuk alapján meghatározott személyek, nevezetesen a szegregált oktatásban részesített roma tanulók, gyermekek lesznek, ily módon az őket speciálisan e minőségükben ért nem vagyoni sérelmek miatt az általános szabályokhoz képest kedvezőtlenebb, hátrányosabb feltételek mellett kereshetnek majd kompenzációt.

Megjegyzendő, hogy a magyar jogrendszerben egyébként nem jellemző az a megoldás, hogy a bekövetkezett sérelem kompenzációjának módját, típusát a sérelem elkövetője határozza meg, illetve kontrollálja. Elgondolkodtató az is, hogy ha a szegregáció miatt sikerrel perelő gyermekek kompenzációját a bíróság „többlet” nevelési, oktatási szolgáltatásban állapítja majd meg, akkor ezen szolgáltatások végrehajtására feltehetően szintén szegregált módon kerül majd sor. Ez még, ha esetlegesen valamelyest ellensúlyozná is a korábban elszenvedett alacsonyabb szintű oktatást, az elkülönítettség miatti sérelmeket tovább fogja fokozni, súlyosbítani.

Hangsúlyozni szeretném, hogy az oktatási, képzési szolgáltatás lehetőségének biztosítása álláspontom szerint is hasznos és fontos a hátrányok kiegyenlítése szempontjából, ez azonban csak kiegészítője lehetne a pénzbeli kompenzációnak.

X. Az utóvizsgálat keretében megkeresett hatóságok és intézmények válaszai, valamint a helyszíni vizsgálat tapasztalatai

Ahogy arra korábban már utaltam, vizsgálatom kezdetén írásban kerestem meg a gyöngyöspatai nevelési-oktatási intézményeket, a polgármestert, valamint az iskolafenntartó tankerületi központot. A megkeresett szervek átfogó kérdéssorokat kaptak, amelyek alapján valamennyien részletes tájékoztatást küldtek számomra. Ezt követően nyílt lehetőségem arra, hogy az érintettekkel a helyszínen személyes beszélgetéseket folytassak. Az alábbiakban bemutatott adatokat, személyes véleményeket a rendelkezésemre álló írásbeli válaszok, valamint a helyszínen elhangzott beszélgetések, konkrét megfigyelések és benyomások alapján, összefoglaló módon ismertetem.

10.1. Az óvoda és bölcsőde integrációs tapasztalatai

A 2011-es kisebbségi ombudsmani vizsgálat a gyöngyöspatai óvodára nem tért ki, utóvizsgálatomban azonban fontosnak tartottam néhány korábban nem vizsgált összefüggés feltárását: milyen okokra vezethető vissza, hogy ugyanazon településen, ahol a helyi iskolába már szinte egyetlen nem roma család se íratja be a gyermekét, az óvodában még sikeresen zajlik a roma és nem roma gyermekek együttes nevelése.

10.1.1. Az óvoda és bölcsőde alapadatai, gyermekek, óvodai dolgozók létszámának az alakulása

Gyöngyöspata településen 1968 óta működik óvoda. Az intézmény két épületrészből áll, **az 1. számú épületet 2011-ben teljeskörűen felújították**, akadálymentesített, a csoportszobákhoz gumilapos teraszok épültek és indukciós hurok került felszerelésre. **Rendelkeznek saját konyhával, amelyet 2020-ban újítottak fel**, ez biztosítja a településen a gyermekétkeztetést és a szociális étkeztetést is. Az óvoda jól felszerelt, tornaszobával és modern mozgásfejlesztő eszközökkel rendelkezik.

2017-ben jelentősebb átszervezés történt az intézményben, ekkor a fenntartó döntése alapján a 4 óvodai csoport helyett csak 3 csoport működhetett tovább. Az átszervezésnek voltak gazdasági és személyzeti okai, illetve a polgármester említette az önálló bölcsődei csoport megalakulását is indokként. Akkor valóban kevesebb gyermek járt az óvodába, tehát gazdaságosabbnak tűnt a három csoport működtetése. A csoportok számának csökkenése ugyanakkor a csoportlétszámok emelkedését vonta maga után. A létszám – az intézményvezető tapasztalatai szerint – évközben általában folyamatosan nő, a normatíva megállapítására azonban az október 1-jei állapotoknak megfelelően kerül sor.

2018 októberében hozták létre az intézményben a 14 férőhelyes bölcsődei csoportot. A fenntartó önkormányzat képviselője, a polgármester jelezte, hogy a bölcsőde kialakításának finanszírozási hátterét a települési önkormányzat TOP pályázata biztosította. 2021-ben a bölcsőde tényleges létszáma 12 fő.

Az óvoda jelenleg 81 fős, három 27 fős csoportba vannak elosztva a gyermekek, amit megfelelőnek tart az intézményvezető. 2020/2021-ben az engedélyezett létszám 81 fő volt, azonos a tényleges létszámmal. Az elmúlt 5 évben a gyermekek létszáma stagnált, némi visszaesést a 2018/19-es tanévben tapasztaltak, ez alapvetően a születések csökkenésével volt magyarázható.

A 2021/2022-es tanévben az intézményvezető tudomása szerint a településen élő óvodáskorú gyermekek közül csak 1 főt írtak be más településre, Gyöngyösre, de erre is csak azért került sor, mert ott dolgoznak a szülők. Az intézményvezető büszke arra, hogy minden évben van más településről – jelenleg Pásztórol – bejáró gyermek az intézményben.

Az elmúlt 5 évben a személyi állományban csupán a fentiekben jelzett okok miatt, 2017-ben történt jelentősebb személyi változás, amikor a 9 fős nevelő testület 7 tagúra csökkent, két fő ugyanis nyugdíjas lett. 2018-ban a 14 férőhelyes bölcsőde megnyitásával 1 kisgyermeknevelővel és 1 bölcsődei dajkával bővült a személyi állomány, így **az óvoda és bölcsőde dolgozóinak száma változatlanul 19 fő. Az óvodában csoportonként 2 óvodapedagógus és 1 dajka foglalkozik a gyermekekkel, és a három csoportnak van 1 pedagógiai asszisztense is.**

Az intézmény minden álláshelye be van töltve, az intézményvezető jelezte, hogy 1 karbantartót és 1 takarítót akár 4 órás munkaidőben is örömmel fogadnának. **Roma nemzetiségű munkatársuk nincs**, a meghirdetett álláshelyre roma származású pályázó nem jelentkezett. **Az intézményben rendszeresen fogadnak főiskolai gyakornokokat**, általában 8 hetes gyakorlatra, volt rá példa, hogy ezt követően a gyakornok a gyöngyöspatai óvoda és bölcsődében maradt, és itt kezdte el az óvónői pályáját.

A jelenlegi vezető 1989 óta dolgozik Gyöngyöspatán, 2020. szeptember 1-től megbízással, 2021. január 1-től kinevezéssel vezeti az intézményt. 2008-tól intézményvezető-helyettesként közreműködött az integrációt segítő programok elindításában, működtetésében, a projekt módszer bevezetésében. 2017-ben önkormányzati támogatással végezte el az Alapozó terapeuta képzést, mellyel azóta is segíti az 5. életévüket betöltők sikeres iskolakezdését, az esélyek kiegyenlítését, ellátja továbbá a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő (BTMN) és sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek mozgásfejlesztését.

10.1.2. Gyermekek csoportonkénti adatai, a csoportok összetétele, óvodai csoportba sorolás

A roma nemzetiségű gyermekek arányával kapcsolatos kérdésekre adatvédelmi okokra hivatkozva sem az intézményvezető, sem a fenntartó polgármester nem válaszolt. Az intézményvezető és a polgármester is leírta azonban a válaszában – amit később az intézményvezető a helyszíni vizsgálaton is megerősített –, hogy az óvodában mindig törekedtek a hátrányos helyzetű, köztük a roma gyermekek egyenlő csoportelosztására. Az óvodai csoportba sorolásról a jogszabályban előírtaknak megfelelően az óvodavezető dönt. Az óvoda álláspontja szerint nincs olyan csoport az intézményben, amelyikben többségben lennének a hátrányos helyzetű gyermekek.

A HH és a HHH gyermekek arányait csoportonként feltüntetve az intézményvezető és a polgármester is bemutatta. Négy csoport közül: a Margaréta bölcsődei csoport: 8%-a; a Búzavirág óvodai csoport: 33%-a; a Százszorszép csoport: 40%-a; valamint a Rezeda csoport: 44%-a HH vagy HHH-s gyermek.

Magyarázatuk szerint a jelenlegi eltérések – a bölcsődei csoport, valamint az óvodai csoportok arányai között – azért alakultak ki, mert bölcsődei ellátást hátrányos helyzetű gyermeket nevelő szülők általában csak a gyermekorvos, vagy a védőnő javaslatára veszik igénybe.

Az óvodai csoportok közötti különbségeket azzal indokolták, hogy az Nkt. 2019-től kötelező feladatként írja elő az iskolai előkészítést az óvodai nevelés utolsó évében. A nevelőtestület ennek a feladatnak a megvalósítását úgy látta hatékonynak, ha homogén nagycsoportot alakítanak ki.

Jelenleg a **Rezeda csoport a nagycsoport**, és a 2014 márciusától 2015. augusztus 31-ig tartó időszakban születettek között **nagyobb arányban vannak a halmozottan hátrányos gyermekek**, míg a családból történő befogadást ellátó **Búzavirág csoportban**, ahová 2,5 éves kortól 4 éves korig járnak a gyermekek, **alacsonyabb a hátrányos helyzetűek százalékos aránya**. A homogén nagycsoport mellett egy befogadó mini-kiscsoport és egy kis-középső csoport működik az óvodában. A helyszíni vizsgálaton a munkatársaimmal az egyes csoportok felkeresése során az volt a tapasztalatunk, valamint a percepción alapuló benyomásunk is, hogy a Rezeda, valamint a Százszorszép óvodai csoportban valamivel magasabb a roma származású gyermekek aránya, mint a Búzavirág csoportban, összességében azonban az óvodai csoportokban a roma és a nem roma nemzetiségű gyermekek aránya kiegyenlített.

Az általános iskolai beiskolázás folyamatával kapcsolatban csak annyi tájékoztatást adott az intézményvezető, hogy az óvodapedagógusok segítik a családokat, tiszteletben tartva az igényeiket, a pedagógiai elvek szabta kereteken belül. Azt is jelezte az intézményvezető, hogy a gyermekek iskolai osztályba sorolásáról nincs információjuk, se rálátásuk, se ráhatásuk.

A helyszíni vizsgálaton a 2011-es eseményeket követő időszakot, és a korábbi iskolaigazgató tevékenységét az óvodai intézményvezető nem kommentálta, de érzékeltette, hogy **az iskolában folyó szegregációs gyakorlattal nem értett egyet**, és azt is megjegyezte, hogy volt, amikor **néhány jobb képességű roma gyerek érdekében szóltak**, hogy „*legalább őket vegyék ki*” a szegregált osztályokból, ez azonban nem járt eredménnyel.

Az intézményvezető is sajnálatosnak tartja, hogy **iskolaválasztáskor a nem roma szülők elviszik a környező településekre a gyerekeket**. Elmondta, hogy az utóbbi években a gyerekek több mint 50%-át nem a helyi általános iskolába írták be a szülők. Sokan a közeli Szücsi település iskoláját preferálják, **ahol viszont egy roma gyermek sincsen, egyébként azon a településen nem élnek roma nemzetiségű személyek**.

10.1.3. Difer-mérések eredményei, egyéni fejlesztések

Az intézményvezető tájékoztatása szerint **a gyermekek fejlődésének nyomon követése az óvodába kerüléstől az iskolába lépésig tart**. Az óvodába kerüléskor **minden gyermeknek nyitnak egy Egyéni fejlődési naplót**.

Középső és nagycsoportban a Difer-mérésre⁷¹ alapozva készítik az éves fejlesztési tervet. A Difer-mérés egyben megbízható iskolakezdési szűrést is lehetővé tesz. A középső csoport (Százszorszép) év elején mért értékei több területen mutattak lemaradást az országos átlaghoz képest. A vizsgált csoportban magas a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek aránya. A lemaradás a beszédhanghallás, a tapasztalati következtetés és a szocialitás területén mutatkozott. **A nagycsoport vizsgálatánál viszont az értékek szinte minden területen meghaladták az országos átlagot, pedig ott is magas a HH és HHH gyermekek aránya.**

Az intézményvezető véleménye szerint ezt a jó eredményt a napi szinten, minden tevékenységben megjelenő tudatos, előre tervezett fejlesztő feladatok alkalmazásával érték el.

---

⁷¹ A Difer-mérés (Diagnosztikus fejlődésvizsgáló rendszer) a köznevelésben alkalmazott eszköz, részletek az Oktatási Hivatal honlapján: https://www.oktatas.hu/kozneveles/meresek/difer/difer_leiras

Az óvodában a HH és HHH gyermekek előre tervezett, egyéni fejlesztésben részesülnek heti 2x20-30 percben. Az egyéni fejlesztés tervezésekor a megfigyeléseken túl figyelembe veszik az Egyéni fejlesztési naplót, a Difer-mérés eredményeit és a gyermek szakvéleményét.

Félévente, a HH és HHH gyermekek esetében háromhavonta tájékoztatják a szülőket írásban és szóban gyermekük fejlődéséről, haladásáról. Problémák, lemaradások esetén segítséget nyújthatnak a megfelelő szakember megtalálásában.

Az óvodában 2014-től az iskola előtt álló gyermekek részére tehetséggondozó műhelyek működnek, 5-6 fős állandó csoportokban heti rendszerességgel találkoznak, minden nagycsoportos tagja valamelyiknek, ezek a műhelyek nagyon népszerűek.

10.1.4. Az integráció megvalósulása az óvodában, az integrációt elősegítő pedagógiai módszerek, képzések

A helyszíni vizsgálaton azt tapasztaltuk, amit az intézményvezető és a polgármester is megerősített, hogy a **roma és nem roma gyerekek jelentősebb konfliktus nélkül együtt nevelkednek a három óvodai csoportban**. 2009-ben vezették be az **Integrációs Pedagógiai Rendszer (IPR)** programot az óvodában, amelynek alapkövetelménye a szegregáció tilalma. Az intézményvezető véleménye szerint az óvoda és bölcsőde dolgozói befogadóak, az integráció mellett elkötelezettek.

Az intézményvezető világosan és egyértelműen meghatározta az integrációs működési mód legfontosabb elemeit:

- **szemlélet**, hogy miként lehet együtt nevelni a különböző szocio-kulturális háttérrel rendelkező gyermekeket, vagy azokat, akik valamilyen fejlődési vagy magatartási problémával, lemaradással küzdenek (náluk is vannak SNI gyerekek),
- a nehézségekkel küzdő gyermekek integrálása **pozitívan hat a többi gyerekre is**,
- fontos, hogy a **nevelők minél gyakrabban színvonalas szakmai továbbképzéseken, módszertani kurzusokon vegyenek részt**,
- **anyagi források megteremtése** elemi fontosságú, **az integratív nevelés ugyanis szakember és erőforrás igényes**,
- **a szülőkkal és a gyerekekkel is folyamatosan kommunikálni kell**, megismertetni, bemutatni azokat, akik mások, mint ők, felkelteni az érdeklődést és az empátikus elfogadást,
- **hitelesség: az intézmény dolgozóinak egyöntetűen és határozottan kell képviselniük az integráció melletti elköteleződést**, így, ha a nem roma szülőkből lenne is ellenérzés vagy igény a szegregációra, tudják, hogy ezeket az érzéseiket az intézménybe nem hozhatják be, mert ott azok nem találnak elfogadásra.

Az intézményvezető **számos integrációt elősegítő pedagógiai módszert, képzést felsorolt**, amelyek elősegítették, támogatták az integrációs működési mód megteremtését és fennmaradását az óvodában, ezek közül, a teljesség igénye nélkül bemutatok néhányat.

- **2009-ben az IPR pályázat elnyerése** nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek esélyei egyenlőek legyenek az intézményben a kortársaikéval. A pályázat a nevelőtestületnek szakmai fejlődésre adott lehetőséget, valamint jelentős anyagi forrást biztosított udvari és fejlesztő eszközök, berendezési tárgyak terén, továbbá kulturális programokhoz jelentett anyagi támogatást, hiszen a gyermekek egyik nagy hátránya az volt, hogy ki sem mozdultak a településről.
- **2016-tól Zöld Óvoda az intézmény**, melyet 2019-ben megújítottak.
- **2016-ban Kincses Kultúróvoda címet szerzett az intézmény**, amivel az EMMI azt a kulturális és hagyományőrző munkát díjazta, melyet 10 éve folytatott az óvoda.
- Az esélyteremtés érdekében végzett kiemelkedő szakmai munkájáért és eredményeiért vált az óvoda **2018-tól az „Esélyteremtő Óvoda” projekt keretében Módszertani Központtá**, ahová Bélapátfalvától Salgótarjánig érkeztek tanulni vágyó óvodapedagógusok. A jó gyakorlataik – Művészeti hetek, Az igazságos Mátyás király, Alapozó fejlesztés az óvodában - az meg mire jó? – országos fórumokon is publikálásra kerültek.
- **2020-tól az Oktatási Hivatal Bázis Intézményeként lehetőséget kaptak arra, hogy pedagógiai munkájukat, jógyakorlataikat, az esélyteremtés, hátránykompenzáció megvalósításában szerzett tapasztalataikat megosszák** konferenciákon a Heves megyében működő óvodák pedagógusaival.
- 2009 óta (az IPR programhoz történt csatlakozástól) **működtetik a Közoktatási intézményi esélyegyenlőségi tervre épülő Integrációs cselekvési ütemtervet**, mely minden évben az előző tanév értékelése és beszámolója alapján felülvizsgálatra kerül és az óvoda Éves Munkatervének mellékletét képezi.

A fentiek mellett **a pedagógusok részt vettek** konfliktuskezelő tréningen, szupervízió, drámapedagógia továbbképzésen, ép és fogyatékkal élők közötti érzékenyítő tréningen, a járványügyi helyzetben online workshopokon és konferenciákon. Az óvodában egy fejlesztő pedagógus másoddiplomával rendelkező és egy alapozó terapeuta képzettségű munkatárs is dolgozik.

10.1.5. Kapcsolattartás a szülőkkel, a roma családokkal, a fenntartóval és más szervekkel

Az intézményvezető hangsúlyozta, hogy a munkájuk folyamatos egyensúlyozással jár. **Az óvodába járó gyermekek családi háttere között óriási szakadékok vannak.** A mélyszegénységben, komfort nélküli lakásban élő gyermekektől a diplomás, vagy épp sikeres vállalkozást irányító családok gyermekein át minden társadalmi réteg gyermekei megtalálhatók az intézményben.

Fontosnak tartja az intézményvezető, hogy **a szülők teljesen eltérő igényeinek is eleget tudjanak tenni**, elégedettségüket fenntartsák, és ezáltal képesek legyenek **a gyermekeket helyben tartani.** Többek között olyan programokkal tudják ezt elérni, mint a Gyöngyöspata Önkormányzata által finanszírozott, minden gyermek számára hozzáférhető néptánc és balett foglalkozás.

Az óvodapedagógusok kapcsolatát a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű szülőkkel az **egymás iránti tisztelet** jellemzi. Az itt dolgozó pedagógusok nagyon sok esetben már a szülőket is nevelték, gondozták. A szülők általában elfogadják az óvodapedagógusok tanácsait, bizalommal fordulnak a gyermeküket nevelők felé.

A **járványhelyzet** előtt a pedagógusok és szülők kapcsolata napi szintű volt, az óvoda számtalan nyitott programmal biztosította a folyamatos, élményekkel gazdag kapcsolattartást. A járványhelyzetben a kapcsolat a szülői értekezletekre, egyéni tájékoztatásokra, fogadó órákra, telefonos és internetes kapcsolatokra korlátozódott.

Az intézmény számos **nyitott programot biztosít a szülők részére** abban az esetben, ha a járványügyi helyzet nem írja fölül a programok megvalósítását. A nyitott programok látogatottsága nagy, megvalósításuk mind ez idáig zökkenő- és konfliktusmentes volt.

A rászoruló családoknak minden esetben segítenek, hogy a nekik járó támogatásokat igénybe tudják venni. 2019 óta csatlakoztak a **„Fogadj örökbe egy ovit” programhoz**, regisztráltak örökbe fogadható intézményként. A programon keresztül hihetetlen mennyiségű adomány jutott el az intézményükhöz és ezáltal a hátrányos helyzetű gyermekekhez. 2020 karácsonya előtt az intézmény dolgozói egy héten keresztül válogatták és állították össze a családoknak a tartós élelmiszereket, ruhákat, cipőket, és életkor szerint a játékokat.

Az intézménynek jó a kapcsolata a **védőnővel**, illetve a **gyermekorvossal** is, aki 2018 óta ellátja a bölcsődei részleg gyermekorvosi teendőit, havi 4 órában.

Az intézménynek a **roma nemzetiségi önkormányzattal** is jó a kapcsolata, bizalommal keresik egymást, és tartják a kapcsolatot. A járványügyi helyzet előtt a roma nemzetiségi önkormányzat tagjai rendszeresen látogatták az intézmény nyitott programjait. 2020 decemberében a roma nemzetiségi önkormányzat karácsonyi ajándékdozzal ajándékozta meg az intézménybe járó összes kisgyermeket, a gyermekek és a szülők nagy örömeire. 2021 januárjában jelentős mennyiségű felnőtt ruha és cipő adományt továbbítottak a roma nemzetiségi önkormányzat részére.

Jó a kapcsolatuk a fenntartó települési önkormányzattal, amely az óvodát mindenben támogatja. Példaként említették, hogy az intézmény számára az önkormányzat biztosította, illetve biztosítja a megnövekedett tisztítószer és fertőtlenítőszer mennyiséget, a dolgozók számára a maszkot, kesztyűt. A működéshez szükséges feltételek maradéktalanul a rendelkezésükre állnak.

A helyi általános iskolával az intézményvezető kapcsolata korábban nem volt jó, de az új igazgatóval már változott a helyzet, támogatják egymást, másfél éve kezdődtek az egyeztetések.

10.1.6. Az óvoda és bölcsőde jövője

Az intézményvezető az óvoda és bölcsőde jövőjével, távlati terveivel kapcsolatos kérdésekre részletes, **megalapozott, integratív szemléletű szakmai koncepciót vázolt fel**, melynek részletes bemutatására sajnos terjedelmi akadályok miatt jelen állásfoglalásban nincs lehetőségem. A záró gondolatot azonban felidézem, mert ez arra utal, hogy a gyöngyöspatai óvoda és bölcsőde vezetője nem tesz különbséget a gyermekek között, a helyi viszonyok, feszültségek, előítéletek ellenére a kölcsönös elégedettség megteremtése az egyik legfontosabb szempont.

„Az elkövetkezendő öt év során olyan óvodát szeretnék működtetni, ahonnan minden kisgyermek feledhetetlen pozitív élménnyel gazdagodva távozik, amelyre szívesen emlékszik majd vissza. Egy olyan intézményt szeretnék vezetni, ahol a gyermekek, a szülők, a munkatársak, a fenntartó és szakmai partnereink egyaránt elégedettek.”

10.2. Az általános iskolában kialakult spontán szegregáció háttere és következményei

10.2.1. Az iskola alapadatai, infrastrukturális és személyi körülmények

A megkeresett szervek válaszai alapján megállapítható volt, hogy a gyöngyöspatai **általános iskola tanulói összlétszáma 2011-től folyamatos és jelentős csökkenést mutat.** Az általános iskola fenntartója 2011-ben még a települési önkormányzat volt, 2013-tól a Gyöngyösi Tankerület, majd 2017-től a Hatvani Tankerületi Központ vette át a fenntartás, a működtetés feladatait.

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és Gyöngyöspata polgármesterének tájékoztatása szerint az elmúlt években több fejlesztés is történt a településen, amelyek érintették a gyöngyöspatai köznevelési intézményeket, köztük az általános iskolát is.

2015-ben az önkormányzat megteremtette a lehetőségét az iskoláskorú gyermekek helyben történő étkeztetésére. Az iskola épületében az egyik osztályterem, valamint a hozzátartozó helyiségekből kialakították a tálalókonyhát, az étkezőt és a kapcsolódó kiszolgáló helyiségeket.

2019-ben az általános iskola és a tornacsarnok épületeinek energiakorszerűsítését TOP pályázat segítségével sikerült befejezni. A munkálatok során mindkét épület új külső nyílászárókat kapott, megtörtént a padlás, pince és homlokzat hőszigetelése, teljes belső épületgépészeti felújítás történt. Az intézmény infrastrukturális állapotában az energetikai beruházás jelentős változást eredményezett.

Ezzel párhuzamosan a Hatvani Tankerületi Központ **EFOP pályázata keretében megvalósult a beltéri ajtók cseréje, 7 tanterem, valamint a folyosók teljes felújítása.** Ehhez a pályázathoz eszközbeszerzés is kapcsolódott, így kerülhetett sor az iskolai bútorok teljes körű cseréjére, valamint szemléltetőeszközök, fejlesztő játékok vásárlására. A régóta meglévő tornacsarnok és tanuszoda mellett egy megszépült és megújult iskolai környezet fogadja az idejövő gyerekeket.

Az iskola **intézményvezető-helyettese szerint az infrastrukturális körülmények kiválóak az iskolában.** Hosszabb távon az iskolaudvar és a tornacsarnok felújítására lenne szükség, valamint a tanuszoda gépészeti felújítására. Emellett a számítógéppark korszerűsítése is célszerű lehet, mert előregedtek az eszközök.

Az intézmény életében a személyi körülmények területén történt a legtöbb és legmeghatározóbb változás. 2011 óta két munkatárs kivételével fokozatosan és teljesen kicserélődött a tantestület. 2011-ben 20 pedagógus végezte a 193 tanuló nevelését-oktatását. Az évek során bekövetkezett nagyarányú szelektív tanulói elvándorlás következtében, **jelenleg már csak 10 pedagógus foglalkozik 73 diákkal.** Az intézményvezető-helyettes jelezte, hogy a szakos ellátottságuk hiányosságot mutat: nincs angol, kémia, informatika, rajz, ének-zene és technika szakos pedagógusuk.

Az intézményt 2006 és 2019 között ugyanaz a személy vezette. Ebben az időszakban alakult ki a szegregációs gyakorlat, majd külső nyomás hatására annak felszámolása is.

Az iskola ezen vezetője ellen 2019-ben nagy port kavarázó szülői panasz érkezett, miszerint az igazgató agresszíven lépett fel egy gyermekkel szemben, bántalmazta őt. A Hatvani Tankerületi Központ a panaszt kivizsgálta, és azt jogosnak találta, **az intézményvezető leváltásáról döntött.**

A helyszíni látogatásom során elhangzottak szerint a döntés háttérében állhatott az is, hogy a szóban forgó intézményvezetővel kapcsolatban többször merült fel olyan aggály, miszerint a gyerekekkel, különösen a roma nemzetiségű tanulókkal szemben nem megengedhető bánásmódot tanúsít. A 2019-es ügyben a Gyöngyösi Rendőrkapitányság vizsgálatot is indított.

Fentiek következményeként **2019. szeptember 23. napjától új intézményvezetője lett az általános iskolának, aki a megkérdezett érintettek szerint jelentős pozitív változást hozott az iskola életében mind személyes hozzáállásában, mind pedagógiai szemléletében, módszereiben.** A helyszíni vizsgálat során az intézményvezetővel – betegsége miatt – személyesen nem találkozhattam, képviselőjében az intézményvezető-helyettes fogadott.

Az új igazgató új intézményvezető-helyettest hívott maga mellé, aki kifejezetten az új igazgató személyére és az általa képviselt pedagógiai módszerekre tekintettel vállalta el a gyöngyöspatai iskolában a munkát. A távolabbi településről érkező igazgatóhelyettes Gyöngyöspatára költözését a szolgálati lakás lehetősége is motiválta. Később, a tankerület vezetőjének biztatására, elvégezte a vezetőképzést, így lett igazgatóhelyettes.

10.2.2. Tanulók adatai, 2011 utáni változások, szegregáció felszámolása, hideg integráció, spontán szegregáció

Ahogy arra korábban már utaltam, 2011 során a kisebbségi ombudsman intézményen belüli szegregációs gyakorlatot tárt fel, amelyet az iskola a 2013/2014-es tanév során, külső nyomásra felszámolt. A következő évek során beindult komplex folyamatok eredményeként azonban az intézménybe ma már gyakorlatilag csak roma tanulók járnak.

Az intézményvezető-helyettes tájékoztatása szerint a 2011-es évet követő folyamatos **tanulószám csökkenés azzal függött össze, hogy a településen lakó tanköteles korú gyerekek közül egyre többen nem a helyi körzetes általános iskolában kezdték meg tanulmányaikat.** A szabad iskolaválasztás jogával élve a szülők a közeli városba, illetve kisebb települések iskoláiba írárták és íratják be gyermekeiket. A más településre beiratkozó tanulók számával arányosan csökken a körzetes iskolába járók száma.

Az intézmény szakmai alapidokumentumában meghatározott maximális felvehető tanulói létszám 243 fő. **A 2020/2021-es tanévben az intézmény tanulói létszáma azonban már csak ennek 30%-a, 73 fő volt.**

Az intézményben 2020/2021-es tanévben 6 önálló és 1 összevont osztályban folyt a nevelő-oktató munka. Az alacsony tanulói létszám tette szükségessé alsó tagozaton egy összevont osztály indítását: az 1. és a 3. évfolyamok összevonására került sor, a Hatvani Tankerületi Központ magyar nyelvből és irodalomból az első osztályosoknak 4 tanórát, matematikából pedig heti 3 tanórát engedélyezett osztálybontásban megszervezni a hatékonyabb tanulás elősegítése érdekében.

Az osztályok mellett – a tanórákra való felkészülés segítésének biztosítása érdekében – az alsó tagozatos tanulóknak 2 napközis csoport, felső tagozatos tanulóknak pedig 1 tanulószoba működik.

A 2021/2022-es tanévre – a helyszíni látogatás idején kapott tájékoztatás szerint – már csak 9 körzetes gyermeket írártak be a gyöngyöspatai iskolába és a településről 17 gyereket írártak más település iskolájába, így az összlétszám várhatóan tovább csökken és **az új tanévben már csak 69 tanulója lesz az iskolának, akik valamennyien roma származásúak.**

Az általános iskola intézményvezető-helyettese szerint a probléma a **szabad iskolaválasztásra** vezethető vissza. A települési önkormányzat mindent el akart követni annak érdekében, hogy a **gyerekeket megőrizzék helyben**, ezzel kapcsolatban mindig nagy nyomás nehezedett az iskolára. Ennek következménye volt annak idején a szegregációs gyakorlat kialakítása is, amitől azt remélték, hogy a nem roma szülők a településen hagyják majd a gyermekeiket, ha azok elkülönülhetnek roma társaiktól. Az intézményvezető elmondása szerint a nem roma gyerekek elvándorlása úgy kezdődött, hogy a helyi értelmiség kezdte átíratni a gyerekét „erősebb” vagy annak vélt környékbeli iskolákba, mert úgy gondolták, hogy a gyöngyöspatai általános iskolában a színvonal nem elég magas. Ez elindított egy rossz folyamatot: ha az egyik elvitte, ment utána a másik is. Az intézményvezető-helyettes szerint a falu mélyen vallásos, és így az **egyházi iskolák** is elszívták a gyerekeket a helyi intézményből.

A helyszíni vizsgálat során folytatott beszélgetésen részt vett három, több évtizede az iskolában tanító pedagógus is. Ők elmondták, hogy **28 éve még minden nem roma gyerek Gyöngyöspatán kezdte az első osztályt**. Aztán elindult az a folyamat, hogy **a gyerekeket képesség szerint szétválasztották**, mert a roma gyerekek többsége elmondásuk szerint nem tudott abban a tempóban haladni, ami kívánatos lett volna, a nem roma gyerekek szülei pedig féltették a gyerekeiket attól, hogy lemaradnak. A három pedagógus szerint az *„elkülönítés kezdetben szakmai alapokon állt, és jó szándékból indult”*.

A pedagógusok véleménye szerint ezt a rendszert elfogadták a roma és a nem roma szülők is, így *„minden békésen zajlott”*. Kérdésre válaszolva elmondták, hogy ezekből az osztályokból, azaz a **roma nemzetiségű tanítványaik közül egy fő sem jutott el érettségiig**. A roma nemzetiségi önkormányzat elnöke szerint már jóval 2011 előtt megszervezték a felzárkóztató osztályokat az iskolában, mert volt néhány lassúbb, kevésbé jól teljesítő gyermek. **A korábbi igazgató azonban már származás alapján kezdte „különválogatni” a gyermekeket**, amelyet a 2011. évi vizsgálat és a bírósági ítéletek is alátámasztottak. A nemzetiségi önkormányzat elnökének megítélése szerint a feszültséget és a konfliktusokat az akkori iskolavezetés, a korábbi igazgató és a helyettese gerjesztette.

Az intézményvezető-helyettes tájékoztatása szerint külső nyomás hatására végül a **2013/2014-es tanévben osztályösszevonásokkal – egy kivételével – egyik napról a másikra megszűntek a „cigány osztályok”**. Az egyetlen kivétel abból adódott, hogy a roma nemzetiségű szülők ragaszkodtak a nagy tapasztalattal bíró tanító nénihez, adott osztályközösséghez, és kérelmezték, hogy maradjon együtt az osztály. **Nem működtek tovább az SNI-s gyermekek számára elkülönített, speciális tantervű osztályok sem**, a 2013/2014-es tanévben az osztályösszevonásokkal ezek is megszűntek.

A 2013/14-es tanévben végrehajtott integrációs intézkedéseket szemmel láthatóan rendkívül érzékenyen élték meg az intézmény pedagógusai, és feltehetően az érintett gyermekek, valamint a szülei is. Az egyik legfájdalmasabb pontja volt az intézkedésnek, hogy a *„fünyiró elv”* alapján végrehajtott integrációnak egyértelmű áldozatai lettek azok az SNI-s tanulók, akik magas szintű gyógypedagógiai nevelésben-oktatásban részesültek korábban, és a kiscsoportos, illetve egyéni többletfigyelemhez szoktak. A **„hideg integráció”** következményeit, azt a tényt, hogy az nem szakmai alapokra épült, szomorúan vették tudomásul a gyógypedagógusok.

Kérésre a Hatvani Tankerületi Központ igazgatója eljuttatta részemre a Gyöngyösi Tankerület néhány anyagát a gyöngyöspatai általános iskolával kapcsolatban. Így került hozzám a Gyöngyösi Tankerület igazgatójának egy 2016-ban írott levele is, amelyben a gyöngyöspatai általános iskolában történt változásokkal foglalkozott.

Ebben leírta, hogy a 2015/2016-os tanévben az intézmény tanulóinak a létszáma 146 fő volt, de akkor már csak az ötödik évfolyamon működött két párhuzamos osztály, melyek kialakítására még az első évfolyamon került sor. Ezeket csak a hetedik évfolyam után, a 2018/2019-es tanévben vonták össze.

A csoportok összevonása miatt kevesebb osztályteremre volt szükség, a **2015/2016-os tanévben az iskola földszinti tantermei osztályteremként már nem funkcionáltak, így a térbeli elkülönítés már nem valósulhatott meg.** A tankerületi igazgató a rendelkezésére álló adatok alapján arra is kitért, hogy a **következő tanévekben legfeljebb egy első osztály indításával kellett számolniuk, így a jövőben a jogszerűtlen osztályba sorolás sem valósulhatott meg.** Az IPR program helyi alkalmazásával kapcsolatban, illetve, hogy pontosan milyen intézkedések történtek a 2013/2014-es tanévtől a szegregáció felszámolásáért azt rögzítette, hogy **az IPR program keretében mind tanulói, mind pedagógusok szintjén előremutató lépések történtek.** A nevelők olyan típusú képzésben részesültek, amelyek a hátrányos helyzetű, szociális hátránnyal rendelkező tanulók integrációját, felzárkózását segíti. A konkrét programok között azonban csak egy képzést említett, ami valóban kapcsolódott az integratív neveléshez: pedagógus továbbképzés „Együttnevelés, elfogadó, befogadó osztályközösségek kialakítása” tárgyban. A tankerületi igazgató levele szerint az érintett tanulók részére pályaaorientációs tréninget, kulturális, hagyományörző programot, kirándulási lehetőséget, valamint tanszer és sportszer csomagot biztosítottak a program keretén belül.

A szegregáció felszámolásával, az integráció segítségével, a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatásával kapcsolatban két pályázati forrásra is utalt.

Az egyik a **TÁMOP-3.1.4. B-13 intézményfejlesztési projekt,** melynek keretében helyzetelemzésre épülő fejlesztési tervet készített az iskola, amelynek célja a kompetenciamérések eredményének javítása volt az elkövetkező tanévekre vonatkozóan. A pedagógusok a módszertani kultúrájuk fejlesztése érdekében továbbképzésen vettek részt, bemutató órákat és műhelyfoglalkozásokat tartottak. Az óvoda-iskola, illetve az alsó-felső tagozatok közötti átmenet segítése érdekében programokat szerveztek a szülők, pedagógusok részvételével.

A másik a **TÁMOP-3.1.4.C-14-2015-0740 pályázat** volt, melynek keretében több programot is megvalósítottak: például a környezeti nevelést, környezettudatos magatartást szolgáló tanórán kívüli tevékenység keretében erdei iskolai programot, illetve egy napos ökotábort szerveztek, valamint a tevékenységek és programok megvalósításához eszközöket, illetve egyéb anyagokat is beszereztek.

A 2011 után elindult negatív folyamatok része volt az is, hogy a 2011 márciusi események során „*elhíresült*” a település. A híreket előállító szélsőjobboldali internetes fórumok, médiumok a gyűlöletkeltés és kirekesztés érdekében „*befekettették*” a települést és így az iskolát is. Az akkor kirobbant feszültség hátterében mély és tartós társadalmi-gazdasági konfliktus húzódott meg.

Elmondható, hogy **a szegregációs perekhez a helyszíni vizsgálat során meghallgatott pedagógusok, valamint a polgármester is rendkívül kritikusan viszonyultak,** és hangsúlyozták azt a véleményüket, hogy a településen kialakult konfliktusokért, az iskola jelenlegi nehéz helyzetéért, és általában minden problémáért a pert kezdeményező jogvédők, valamint az abban érintett családok a felelősek. Annak ellenére voltak ezen az állásponton, hogy **elkülönítés tényének jogellenességét maguk sem vitatták,** és arra is utaltak, hogy a roma gyerekek helyzete az iskolában nem csak a szegregáció következtében volt nehezebb.

Tényként beszéltek például arról, hogy a korábbi igazgató szemmel láthatóan másként bánt a roma gyerekekkel, „nem tolerálta őket”. A magatartása lenéző volt velük szemben, konfrontálódott velük, és nem tudta őket megfelelően, humánusan kezelni.

A településre érkező roma jogvédő szervezetek kapcsán az indulatok még most is érezhetőek voltak, a megkérdezettek szerint ebben a kiéleződött helyzetben nem a híd szerepét töltötték be, hanem „az iskola ellen hangolták a szülők egy részét”.

A pedagógusok rendkívül mély megbántottsága a helyszíni beszélgetés során egyértelműen érzékelhető volt. Elmondásuk szerint ők azt élték meg az eljárások során, hogy az **itt dolgozó hús, többségében elkötelezett, munkáját hivatásának tekintő pedagógus „kapott egy billogot, hogy alacsony színvonalon tanít”**. Az elhúzódo pereskedés évei alatt „szégyenpadra” állított tantestület két tűz közé került: a szülők mindkét csoportja elégedetlen volt azoknak a munkájával, akiket az előző évtizedben/évtizedekben tisztelt és becsült. Saját maguk igazáért nem állhattak a nyilvánosság elé, mert **végig érvényben volt az a vezetői utasítás, hogy nem nyilatkozhatnak az ügyel kapcsolatban**. Aki tehetett, az intézményből való távozással „menekült ki” a feldolgozhatatlan és áldatlan helyzetből.

A helyszíni interjúk során mindenki megerősítette, hogy **a nem roma gyerekek nagyarányú elvándorlása az összevonások után indult el**. Ekkor már 60% körül volt a roma gyerekek aránya az osztályokban. 2013/2014-es tanévben a tantestület még stabil volt, később kezdtek a tanárok is elvándorolni, párhuzamosan a nem roma gyerekek számának csökkenésével. Szűcsiben tárt karokkal várták ezeket a tanárokat (egyébként a nem roma gyerekeket is). **13 pedagógus ment el áthelyezéssel**. Ami az utánpótlást illeti, **a negatív hírverés után már nagyon nehéz volt pedagógust találni az iskolába**.

Az intézményvezető-helyettes álláspontja szerint egy eleve szelektív oktatási rendszer és társadalmi probléma megoldását nem lehet elvárni és számonkérni egyetlen iskolától sem.

A spontán szegregációs folyamatokkal, és az azok ellenére is integratívan működő óvodával kapcsolatban a polgármester utalt arra, hogy az **óvodában még „nem olyan éles a helyzet”, ezért ott még „elviselik” az együttlétet a nem roma szülők, de az iskolával szemben már mások az elvárások**. A nem roma szülők szerint nem érzik biztonságban a gyerekeiket, ha sok a roma tanuló egy osztályban. Különösen nagyobb életkorban jelenik már meg ez a kérdés élesen. A polgármester véleménye szerint a **nem roma szülők azért vitték el a gyerekeiket, mert „jogszabály szerint kezdett működni az iskola”**.

Vizsgálatom során rákérdeztem arra is, hogy a **2013/2014-es tanévben**, amikor legnagyobb szükség lett volna rá, **milyen segítséget kaptak a pedagógusok a sikeres integráció megteremtéséhez**. A válaszok ellentmondásosak. Az intézményvezető-helyettes egyrészt azt válaszolta, hogy amikor – a 2013/2014-es tanévben – a legtöbb segítségre lett volna szükségük a kollegáknak, **nem volt módjuk megismerni más, integráló elven működő, befogadó iskolák jó gyakorlatát**.

Máshol azonban arra utalt a levelében, hogy a **jelzett tanévtől kezdve a tantestület tagjai a mindennapi pedagógiai gyakorlatukba beillesztették az integrációs folyamatok elősegítését**, a közösségépítés és a konfliktuskezelés hatékony módszereit, az adaptív tanulásszervezést.

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és igazgatóhelyettese a helyszíni beszélgetésünk során ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy a 2013/2014-es tanévben, amikor az osztályösszevonások zajlottak, ők még nem voltak jelen az intézmény életében, akkor ugyanis az intézmény a Gyöngyösi Tankerülethez tartozott. 2017-től jöttek létre a tankerületi központok, a Gyöngyösi Tankerület, illetve az intézményei hozzájuk kerültek.

Tudomásuk szerint, bár hangsúlyozták, hogy erről pontos információval nem rendelkeznek, a **2013/2014-es tanév „integrációs” intézkedéseiből hiányzott a megfelelő szakmai tartalom és eszköz.** Nem volt visszavezetési folyamat, **egyik napról a másikra,** anélkül, hogy a gyerekek és a pedagógusok arra felkészülhettek volna, **összeeresztették a gyerekeket (rideg integráció).** A pedagógusok nem kaptak megfelelő átképzést, se bármilyen szakmai vagy egyéb támogatást. Magukra voltak hagyva a problémáikkal.

Az iskolában tanító pedagógusok a helyszíni vizsgálaton hasonló tájékoztatást adtak, elmondták, hogy az **IPR** módszerről ugyan hallottak, de nem volt lehetőségük arra, hogy abba ténylegesen bekapcsolódjanak, mert **eleve szegregáltan működött az iskola.**

A Gyöngyösi Tankerület 2013 májusi levelezéséből az is kiderült, hogy **2013-ban felmerült annak a lehetősége is, hogy a gyöngyöspatai általános iskolát egyházi intézményként működtessék tovább,** átadva az iskola fenntartói jogait a Magyar Katolikus Egyháznak. A pedagógusok ezt ellenezték, míg a Szülői Munkaközösség és a Diákönkormányzat tagjai támogatták a kezdeményezést, az iskola fenntartói jogának átadására végül azonban nem került sor.

10.2.3. Intézkedések a kialakult spontán szegregációs folyamat megváltoztatására

Amint az a fentiekből kitűnik, az iskolából a 2013/2014-es tanévet követően a nem roma diákok fokozatosan elvándoroltak, így mára az intézmény egy erősen lecsökkent gyermeklétszámmal működő, szegregált „cigány iskolává” alakult. Ennek ellenére, a rendelkezéseimre álló információk alapján megállapítható, **az állami fenntartó és az új iskolavezetés igyekszik mindent elkövetni, hogy az iskola fennmaradását biztosítsa, és az elvándorlási folyamatot megállítsa, visszafordítsa.**

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatójának tájékoztatása szerint a gyöngyöspatai Nekcsei Demeter Általános Iskola **pedagógusai ma már folyamatosan kaptak és kapnak szakmai segítséget, valamint módszertani támogatást.** A nevelőtestület az elmúlt években részt vett továbbképzéseken, és volt lehetőségük megismerni integráló elven működő, befogadó iskolák jó gyakorlatát. A nevelők olyan típusú képzésben részesültek, amely a hátrányos helyzetű, jelentős szociális hátránnyal rendelkező tanulók integrációját, felzárkóztatását segíti. A tankerület támogatta az intézmény nevelőtestületének **szakmai látogatását a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskolában, a Komplex Instrukciós Program (KIP) országos bázisintézményében.** A „Hejőkeresztúri Modell” bevezetése módszertani megújulást jelenthet, így **a tantestület 80%-a – a nyugdíjba vonulók kivételével – 2020-ban elvégezte a KAP képzést.**⁷²

---

⁷² A Komplex Alapprogram (KAP) pedagógus-továbbképzéseinek célja olyan pedagógusképzési és továbbképzési tartalmak fejlesztése, amelyek elsajátításával és a pedagógiai gyakorlatban történő elterjesztésével megerősíthető a differenciált, személyközpontú, nyitottságra ösztönző intézményes pedagógiai gyakorlat. Ugyanakkor ez a megközelítés lehetőséget ad arra, hogy a tehetséggondozás is új nézőpontokkal, módszerekkel, jó gyakorlatokkal gazdagodjon.

Az úgynevezett Élménysuli programon belül a KAP programhoz kapcsolódóan a **tantestület részt vett a differenciált fejlesztés heterogén tanulócsoportban (DFTH) és a KIP 30-30 órás képzésen.** A Tanítsunk Magyarorszáért Program második éve működik a gyöngyöspatai Neksei Demeter Általános Iskolában a 6. és 7. évfolyamon. A program a kortárs mentorálási tevékenységen alapul. A program célcsoportját a kistelepülésen élő általános iskolás tanulók képezik.

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója arról is tájékoztatott, hogy a tankerület vezetése több alkalommal egyeztetett a tanköteles korba lépő gyermekek szüleinek képviselőivel arról, hogy milyen változtatásokra lenne szükség ahhoz, hogy ne más intézménybe, hanem a körzeti iskolába írassák gyermekeiket. Jelentős változást hozott az iskola életében, hogy a Hatvani Tankerületi Központ **2019 szeptemberében kezdeményezte az intézményvezető és helyettese áthelyezését egy másik intézménybe.** Az intézmény vezetésére egy külsős pedagógus kapott megbízást, aki személyiségében, módszertani kultúrájában más gyakorlatot követett, mint az előző vezetés. Kiegyensúlyozottságának, nyugodt természetének köszönhetően hamar elfogadta őt az iskola közössége és a szülők is.

Személyes találkozásunkkor ezzel kapcsolatban a Hatvani Tankerületi Központ vezetői elmondták, hogy tapasztalataik szerint **egy iskola életét az intézményvezető személye, személyisége, elköteleződése, valamint a közösséggel való kapcsolata határozza meg.** Elmondták, hogy vannak kimagasló munkát végző vezetők a tankerületi központ körzetében, akik integráló iskolákat visznek, sikerrel. **A sikeres intézmény kulcsa a vezető személyisége, ha az rendben van, akkor az iskola is jól működik.**

A tankerületi központ vezetői elmondták azt is, hogy a napi kapcsolatot elsősorban az intézményvezetőkkel tartja, így lehet, hogy a tantestület véleményét, nehézségeit nem ismeri meg azonnal, illetve első kézből. Amikor kimentek a gyöngyöspatai tantestülethez személyesen, akkor **szembesültek azzal, hogy ebben az iskolában valami nagy baj van.** A tanárok akkor kezdtek el kinyílni és a problémákról beszélni, amikor már nem a tankerületi központ vezetőit látták bennük, hanem azt, hogy ők hozzájuk hasonlóan pedagógusok.

Az is kiderült, hogy az új iskolavezetés **több alkalommal találkozott a nagycsoportos óvodások szüleinek annak érdekében, hogy felkeltsék érdeklődésüket a helyi iskola iránt.** Ezekbe a beszélgetésekbe aktívan bekapcsolódott a Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és a település polgármestere is, biztatva a szülőket, hogy a helyi iskolába írassák be gyermekeiket. 2019-től a Belügyminisztérium főtanácsosa egy külső szakemberrel együtt szintén ennek a célnak az elérését próbálta elősegíteni.

Ezek a törekvések azonban az iskola igazgatóhelyettese szerint kudarcot vallottak. A 2018/2019-es tanévtől az alacsony iskolai létszám miatt már nincsenek párhuzamos osztályok az évfolyamokon. Jelenleg – sajnálatos módon – már az a kérdés, hogy mennyi önálló osztályt indíthat az intézmény, ami pedig a nem roma gyermekek számát illeti, az a 2021/2022-es tanévre – a 2021. évi beiratkozási adatok ismeretében – megszűnt. A gyöngyöspatai nem roma szülők a leendő első osztályosokat Gyöngyös, illetve Szűcsi település iskoláiba írták be.

Az új iskolavezetés most azzal is próbálja vonzóvá tenni az gyöngyöspatai iskolát, együttműködve a települési önkormányzattal, hogy szolgálati lakást is kínálnak az elköteleződő pedagógusoknak, de még így se sikeres a toborzás. Az elmúlt évek során 13 pedagógus kérte magát áthelyezéssel másik iskolába. A Tankerületi Központnak nem volt választása, mert nem csak a gyöngyöspatai iskoláért felelősek, hanem az egész tankerületért, és fontos, hogy a tanárok a tankerület iskoláiban maradjanak.

A helyszíni vizsgálaton megkérdeztük az intézményvezető-helyettest, véleménye szerint **mire lenne szükség ahhoz, hogy a nem roma tanulók újból a helyi iskolába iratkozzanak be.** Ezzel kapcsolatban a következőket fogalmazta meg:

- alulról jövő szülői kezdeményezés,
- támogatás az önkormányzat részéről, a nem roma szülők ösztönzése,
- iskola jó hírének visszaállítása,
- stabil, elkötelezett tantestület (jelenleg tíz főből csak öten dolgoznak határozatlan idejű szerződéssel, és vannak többen, akik nem kellően elkötelezettek, alulmotiváltak).

Az iskola újra vonzóvá tételével kapcsolatosan a helyszíni látogatás során jelen lévő egyik pedagógus szerint az **iskolaőr** jelenléte is csak ront a helyzeten, mert **stigmatizálja az intézményt** („*milyen iskola lehet az, ahová őrt kell alkalmazni?*”). Azt hangsúlyozta, hogy nem a jelenlegi őr személyével van a gond, őt szeretik a gyerekek, de önmagában a tény, hogy iskolaőrt kellett felvenni, rossz hírért kelti az intézménynek.

Látogatásom során a pedagógusok érdekességképpen említették, hogy a 2020 nyarán megszervezett iskolai táborban **gond nélkül együtt nyaraltak a helybeli roma és nem roma gyerekek**, ennek ellenére a helyi iskolával szembeni ellenállás a nem roma szülőkből továbbra is fennáll.

Az intézményvezető-helyettes véleménye szerint a tankerületi központ jelenlegi vezetője nagyon sokat segít, elkötelezett amellett, hogy az iskola megmaradjon, és sikerüljön visszavonni a nem roma gyerekeket.

10.2.4. A roma szülőkkel, roma nemzetiségi önkormányzattal való kapcsolattartás

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója szerint az **új iskolavezetés teljesen megváltoztatta a roma nemzetiségű szülőkkel való kapcsolattartás kereteit, jelenleg kölcsönös együttműködés, kiegyensúlyozott, jó viszony jellemzi azt.** Az iskola nyitott, a szülők bármikor bemehetnek az intézménybe, másrészt a pedagógusok az iskolán kívül és munkaidőn túl is meghallgatják a szülői kéréseket, észrevételeket. A roma szülőkkel való kapcsolattartás erősítésére **roma származású pedellust alkalmaznak.**

A roma nemzetiségi önkormányzattal az iskola együttműködési megállapodást kötött, a szervezet elnöke az egyik szülő.

A roma nemzetiségi önkormányzat díjat alapított, amit elsőként az egyik hosszú évtizedek óta Gyöngyöspatán tanító pedagógus kapott meg a roma gyerekekért végzett munkája érdeméért. Ezt a díjat a pedagógusok nagyon pozitívan értékelték.

10.2.5. A kompetenciamérés eredményei, fejlesztési javaslatok

A kompetenciamérés eredményeivel összefüggésben az intézményvezető-helyettes azt a tájékoztatást adta, hogy a városi iskolák eredményeivel összehasonlítva sokkal alacsonyabb szinten teljesítenek a diákok.

A Hatvani Tankerületi Központ a Tankerületi Tanács által működtetett **Antiszegregációs Munkacsoporttal javaslatokat fogalmazott meg, amelyekről az oktatás minőségének további javulását, az iskolai lemorzsolódás százalékos arányának csökkenését remélik.**

Ezek:

- az intézmény a tanulók számára biztosítson minél változatosabb délutáni programokat a 16 óráig tartó benntartózkodás ideje alatt,
- kerüljön sor a tanulás és a szabadidős foglalkozások iskolai rendszerének újragondolására,
- a szükséges személyi- és tárgyi feltételek fejlesztése,
- történjen meg az információs és kommunikációs technológia (IKT) eszközök széleskörű biztosítása, a meglévők fejlesztése, cseréje,
- az intézmény a tanulói létszámának növelése érdekében hatékony együttműködést alakítson ki az óvodával és a szülőkkel,
- kezdeményezzenek szakmai kapcsolatot más intézményekkel, a megismert jó gyakorlatokat lehetőség szerint vegyék át,
- pályázati lehetőségekkel módszertani megújulás segítése.

10.2.6. Az iskola jövője

Az intézményvezető-helyettes szerint **az iskola jelenleg nem felel meg a mai szelektív szülői elvárásoknak**. Az új intézményvezetéssel kapcsolatban bizalmatlanok a nem roma szülők. Hosszú időnek kell eltelnie, mire az **új arculat kialakítása érdekében hozott intézkedések** beváltják a hozzájuk fűzött reményeket.

A szegregáció felszámolásának lehetséges megoldásai közül **a magas minőségű oktatás biztosítása jelenleg nem megoldható, mert a tantestületben komoly szakmai és létszámhiány alakult ki az évek során**. A helyi lakosságban kialakult roma – nem roma ellentét sem segíti a pozitív irányú változást. Az intézményvezető-helyettes szerint lehet, hogy elkerülhetetlen a kihasználatlanul, gazdaságtalanul működő iskola tagintézménnyé válása.

Elkészítették és a tantestület elfogadta a gyöngyöspatai Nekcsei Demeter Általános Iskola Rövid és Középtávú Intézményi Komplex Cselekvési Tervét (2020–2023). Ebben megfogalmazták a jogszabályi megfelelés és a méltányos oktatásszervezés, korai iskolaelhagyás területeit érintő legnagyobb kihívást:

„Alacsonyak az eredménymutatóink, jelentős mértékű a szelektív tanulói elvándorlás. Az általános iskolás korúak közel 70%-a nem helyben veszi igénybe a szolgáltatást, a hátrányos helyzetű gyermekek aránya háromszorosa az óvodai arálynak. Iskolánk nem vonzó a helyi környezetben.

Az intézmény szakmai munkájának promótálása, elfogadtatása a helyi lakossággal kevésbé hatékony az országos média negatív tudósításainak is köszönhetően. A méltányos, befogadó oktatás feltételeit egy kevésbé támogató helyi közegben végezzük.”

Megnevezték a kitűzött, a legnagyobb kihívásra fókuszáló kulcsfontosságú intézményfejlesztési tevékenységet:

„A tantestület újjáépítése, egy:

- *stabil, elkötelezett, teljes munkaidőben foglalkoztatott, kihívásokra és megoldásokra nyitott tantestület létrehozása,*
- *irányító/vezető struktúra megerősítése*
- *rendszeres, szakmai együttműködési formák bevezetése, fenntartása.*
- *a belső partnerség, az egymástól tanulás erősítése.*

Konstruktív viszony, bevonó tevékenységek erősítése a szülőkkel, családokkal.

Az ágazati, ágazatközi partnerekkel az együttműködési megállapodásokban vállalt közös intézkedések, esetmegoldások hatékony megvalósítása a kritikus tanulói eredménymutatók – igazolatlan hiányzás, évfolyamisméltés – csökkentése érdekében.”

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és igazgatóhelyettese szerint a családok azokban a kistélepülési iskolákban maradnak meg, ahol az intézményvezető 24 órában jelen van a közösség életében. Kulcs az óvodával való szoros és együttműködő viszony is. **Megtartó erő egyedül az lehet, ha jó a tantestület és jó a helyi közösség.**

A helyi gyerekek **60%-át körzeten kívüli intézményekbe íratják be évről évre.** Sok településen a felső tagozatot sajnos meg kell szüntetni. Véleményük szerint azonban az alsósokat nem szabad elvinni a településekről, a kisiskolásokat helyben kellene megtartani.

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és igazgatóhelyettese szerint a tankerületre, de országosan is igaz, hogy **kialakult a települések közti szegregáció:** az egyik településen csak roma gyerekek járnak az iskolába, a másik településen csak nem romák. Roma gyereket a nem roma települési iskolába nem vesznek fel.

A jelenlegi helyzet megváltoztatása érdekében próbálkoztak körzethatár módosítással, azonban a szülői ellenállás rettenetesen nagy. Legnagyobb gond, hogy **a jegyzőtől ugyan megkapják a HH és HHH adatokat, a hozzá tartozó közterület neveket azonban adatvédelmi okokra hivatkozva nem.** Így nem tudják, hogy ezek a gyerekek honnan jönnek, és hol kellene kijelölni a körzethatárokat ahhoz, hogy ne egy iskolába tömörüljenek. Az óvodáktól szintén adatvédelmi okokból nem kapnak adatokat, holott ahhoz, hogy a körzethatár módosítással szakszerűen élni lehessen, pontos földrajzi adatokra lenne szükségük. A szülők azonban ellenállnak, ha szükséges, elköltöznek, lakcímet módosítanak, csak az általuk választott iskolába ne járjanak roma nemzetiségű gyerekek. Tavaly egyetlen nem roma szülő (az iskola dolgozója) íratatta be a gyermekét a gyöngyöspatai általános iskolába, amikor azonban kiderült, hogy ő lesz az egyetlen nem roma gyerek az osztályban, a szülő átíratta a gyermeket egy másik intézménybe, ő maga pedig felmondott.

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és igazgatóhelyettese elkötelezettek abban, hogy a gyöngyöspatai intézmény megmaradjon. Véleményük szerint amennyiben tagiskolává válna az intézmény, akkor semmi esély nem maradna arra, hogy a nem roma szülők visszavigyék a gyerekeiket a településre. Ezért álláspontjuk szerint várni kell pár évet, mert időre van szükség az újrépítkezéshez. Az új intézményvezetőben megbíznak, egyúttal szükségesnek tartják az iskola és az óvoda közti szakmai kapcsolat erősítését.

Új ötletek és tervek nélkülözhetetlenek annak érdekében, hogy növekedjen az általános iskola megtartó ereje. Tervezik többek között, hogy zeneiskolai telephelyet létesítenek Gyöngyöspatán, ami szintén vonzóbbá teheti az iskolát. **Kiemelten szükség lenne olyan anyagi forrásokra és ösztönzőkre, amelyeket a nehezített terepen, kirekesztett, hátrányos helyzetű gyermekekkel foglalkozó pedagógusok számára juttatnának.**

A polgármester az írásbeli válaszában más szemszögből is rámutatott az általános iskola nevelési-oktatási problémájára, ennek a megváltoztatása minden Gyöngyöspatán élő lakos közös érdeke: *„Úgy érzem, hogy mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a településünkön lakó nem roma gyermekek is újra helyben, a Nékesei Demeter Általános Iskolában végezzék el az általános iskolai tanulmányaikat.*

Véleményem szerint a kialakult helyzet a társadalmi együttélésre nagyon rossz hatással van, jelenleg már tényleg teljesen elkülönülnek a roma és nem roma iskoláskorú gyermekek, hiszen más-más településen élnek a gyermekkorukat. Ennek következtében a felnőtt társadalom együttélése még nehezebb lesz.

10.3. A gyöngyöspatai romák helyzete, a roma és nem roma lakosok együttélési problémái

A 2.500 fős településen a roma lakosok száma hivatalosan nem ismert, de a megkérdezettek többsége szerint még 20% alatt marad.

A polgármesterrel folytatott beszélgetés során a település vezetője nem titkolta, hogy a településen élő roma lakosokkal kapcsolatban teli van rossz érzésekkel. Elmondása szerint „*mélyen csalódott*” bennük, és **ami az iskolát illeti, ott az elkülönített, „képesség” szerinti oktatást tartotta az egyetlen lehetséges útnak.** Többször említette: „*lehetséges, hogy az nem volt jogszerű*”, de mind a mai napig nem ért egyet azzal, hogy a szegregált osztályokat fel kellett számolni, illetve, hogy azokkal bármi baj lett volna.

Polgármesterként célja ugyanakkor, hogy a béke helyreálljon a településen, de szerinte ezt egyáltalán nem könnyű megvalósítani. Személyes találkozásunkkor azt is megemlítette, hogy véleménye szerint **az óvodában sincs jó kapcsolat a roma és nem roma szülők között**, hiába nevelkednek együtt a gyerekek az intézményen belül. Álláspontja szerint ennek oka is „*a roma szülők magatartásával, együtt nem működésével*” függ össze.

A polgármester a bírósági döntésekkel kapcsolatban többek között kifejtette, hogy azok a gyakorlati élet problémáit nem oldották meg, egyáltalán nem járultak hozzá a szegregációs folyamatok felszámolásához. A polgármester megítélése szerint ezek a döntések hátrányosan érintették a roma nemzetiségű és nem roma lakosok együttélését, sőt a kártérítés kérdése „*kiverte a biztosítékot*” a településen. **A nem roma lakosokat felháborította, hogy azok kapnak kártérítést**, akik miatt más településre kell vinniük a gyerekeket, ami a családok számára anyagi és egyéb szempontból is plusz terhet jelent.

A polgármester szerint 2020 elején félé volt, hogy a korábbi konfliktusok újra fellángolnak, de végül megnyugodtak a kedélyek. A településen egyébként időszakonként kiújulnak a konfliktusok, szerinte tízévente jön egy-egy rossz periódus. Véleménye szerint a romák nem tudtak megfelelően élni a nagy összegű pénz által kapott lehetőséggel.

A roma nemzetiségi önkormányzat elnöke elmondta, hogy főként romungrók élnek Gyöngyöspatán, de vannak oláh cigány lakosok is. 2011 után a romák közül sokan elmentek Kanadába, hozzávetőleg 120-130 fő. Azt az iskolában is megerősítették, hogy 2011-ben, a paramilitáris szervezetek vonulása időszakában megfélemlített, rettegő gyerekek érkeztek reggelente az intézménybe, és ennek következtében aztán később számos roma család távozott Kanadába.

A településen jelenleg hozzávetőleg 350-400 roma ember él. Sokan költöztek a környező településekre is, főként Tarra, Gyöngyösre.

A roma nemzetiségi önkormányzat elnöke szerint a helyi romák közül sokan dolgoztak a fővárosban, illetve napszámosként a környékbeli gazdáknál, de 2020-tól kezdődően a pandémia nagyon nehéz helyzetet teremtett számukra is. Véleménye szerint a polgármester segítőkész volt, a pandémia alatt közfoglalkoztatási programot indított.

A nemzetiségi önkormányzat elnöke hangsúlyozta, hogy az általános iskola új igazgatójával és a helyettesével elégedettek, a polgármesterrel szintén.

XI. Megállapítások

11.1. Az általános iskolában megjelenő spontán szegregációs folyamat kialakulásának okai és háttere, a jelenlegi nevelési-oktatási körülmények összehasonlítása a kisebbségi ombudsman 2011. évi tapasztalataival

Utóvizsgálatomban kiemelt célként határoztam meg a 2011. évi kisebbségi biztosi vizsgálat óta bekövetkezett változások feltérképezését, nyomon követését. Erre figyelemmel elsőként a gyöngyöspatai általános iskola tanulói összetételével, nevelési-oktatási körülményeivel, oktatásszervezési, pedagógiai gyakorlatával kapcsolatos 2021. évi tapasztalataimat hasonlítom össze a kisebbségi biztos által megfogalmazott megállapításokkal, javaslatokkal. Az összehasonlítás alapján a jelenlegi körülményeket is elemzem és értékelem.

A 2011. évi helyzethez képest az egyik legjelentősebb változás a tanulói és a nevelőtestületi létszám radikális csökkenése. Ahogy azt a fentiekben már bemutattam, a tanulólétszám harmadára, míg a tanárok száma a felére csökkent: míg 2011-ben 193 gyermeket oktatott 20 pedagógus, jelenleg 73 diák tanul az általános iskolában, a nevelőtestület pedig 10 fős. A létszámcsökkenés mellett **a tanulók összetételében is jelentős változás következett be, a 2020/2021-es tanévben – 6 fő kivételével – már kizárólag roma nemzetiségű gyermekek tanultak az általános iskolában.**

11.1.1. A szegregációs mechanizmusokkal kapcsolatos megállapítások

A kisebbségi biztos a 2011. évi jelentésében a roma tanulók diszkriminációját állapította meg, figyelemmel az osztályba sorolás gyakorlatára, melynek eredményeként a párhuzamos osztályok között a roma gyerekek számaránya vonatkozásában nemcsak szignifikáns különbség volt kimutatható, hanem az 1. B - 4. B, a 2. B, a 3. B, az 5. B, a 6. B - 7.B, illetve az 5.-6.-7.-8. C osztályok kifejezetten „cigány osztályok” voltak. A „cigány osztályokat” térben is egymáshoz közel helyezték el, a többi osztálytól szándékosan elkülönítve.

A diszkrimináció megszüntetése céljából, azzal összefüggésben, 2011 márciusában a kisebbségi biztos kilenc kezdeményezést fogalmazott meg az iskola igazgatója részére és nyolc ajánlást az iskola fenntartójának, Gyöngyöspata Önkormányzata képviselő-testületének címezve. A kisebbségi biztos a 2011. év végén folytatott utóvizsgálata során azt állapította meg, hogy **az iskola és a fenntartó települési önkormányzat a jogellenes helyzet megváltoztatása érdekében érdemi lépéseket nem tett.**

A kisebbségi biztos 2011-es megállapításait követően egy társadalmi szervezet bírósági eljárást kezdeményezett több gyöngyöspatai gyermek nevében az iskolai szegregáció miatt. A per már folyamatban volt, amikor **a 2013/2014-es tanévben osztályösszevonásokkal – egy kivételével – megszüntették az eltérő tanterv szerint működő „cigány osztályokat” az iskolában.** Nem működtek tovább az SNI-s gyermekek számára elkülönített, speciális tantervű osztályok sem, a 2013/2014-es tanévben az osztályösszevonásokkal ezeket is megszüntették.

Mindezek alapján megállapítható, hogy két tanéven keresztül a kisebbségi ombudsmani javaslatok végrehajtása érdekében semmiféle intézkedés nem történt, a 2013/2014. évi osztályösszevonásokra vélhetően a fenntartóváltás és az Egri Törvényszék 2012. december 6-i ítélete következtében került sor.

A rendelkezésemre álló dokumentumokból az is kiderült, hogy mielőtt sor került volna az osztályok összevonására, 2013-ban **az Egri Főegyházmegye kezdeményezte, hogy az intézmény kerüljön a Magyar Katolikus Egyház fenntartásába**, az átvételére azonban végül nem került sor. Ez a kezdeményezés utalhat arra, hogy a fenntartó vagy a szülők alternatív megoldást kerestek a szegregáció egyértelmű felszámolása helyett.

A 2013/2014-es tanév osztályösszevonásainak menetére, módszerére vonatkozóan nem rendelkezem elegendő információval, és a Hatvani Tankerületi Központ segítségével beszerzett dokumentumok sem adtak egyértelmű magyarázatot az akkor történt intézkedésekre, eseményekre. Az feltételezhető azonban, hogy **az osztályösszevonásokat, az „integrációt” szakszerűtlenül, felkészületlenül bonyolították le**. A helyszíni ellenőrzésem során szerzett információk egyértelműen azt támasztották alá, hogy a 2013/2014-es tanév „integratív” intézkedéseit **megfelelő szakmai tartalom nélkül vezették be, valójában egyik napról a másikra „összeeresztették” a korábban elkülönítetten nevelt-oktatott gyerekeket**. Az osztályok összevonására tehát a gyermekek és a pedagógusok felkészítése, a nevelői-oktatói munka szükség szerinti átgondolása, átszervezése nélkül került sor. **Néhány alkalmat leszámítva, a pedagógusok nem kaptak rendszeres, megfelelő és hatékony átképzést, szakmai vagy egyéb támogatást, magukra voltak hagyva a problémáikkal**. Az ilyen típusú eljárás egyfajta „rideg” **integráció**, amely súlyos és nehezen megfordítható következményekkel járhat. A rendelkezésemre álló információk alapján arra lehet következtetni, hogy **az integrációs kísérlet úgy zajlott le, hogy annak okaival, értelmével és céljával feltehetően az iskola abban részt vevő pedagógusai és vezetői valójában egyáltalán nem tudtak azonosulni**. Hiányozhatott tehát a folyamat melletti belső elköteleződés és motiváció is.

Ezek az intézkedések egyébként nem álltak összhangban **a kisebbségi ombudsman 2011. évi kezdeményezéseivel**, ajánlásaival sem. A kisebbségi biztos a jelentésében hangsúlyozta a fokozatosság elvét, az iskolai szegregáció, a kis létszámú „cigány osztályok” **fokozatos megszüntetését kérte**, és ehhez kapcsolódóan **fontosnak tartotta a pedagógiai program módosítását is**. Azt is kérte, hogy a fenntartó a jelentése alapján **dolgozzon ki egységes, szakaszokra bontott, felelősöket és pénzforrásokat is megjelölő cselekvési tervet az integrációs feladatok teljesítése érdekében**.

Kezdeményezte továbbá, hogy **tegyenek javaslatot az intézmény pedagógiai és módszertani megújulására**, alternatív, személyközpontú pedagógiák, heterogenitást kezelő, kooperációs technikákra épülő tudás megszerzését szolgáló továbbképzésekre, és a pedagógusok által megtanult oktatásszervezési elemek hatékony érvényesítésének rendszeres belső ellenőrzésére. A kisebbségi ombudsman kezdeményezésének megfelelően **az integráció fokozatos bevezetésére vonatkozó szakmai terv nem készült el, és a pedagógiai program, valamint nevelési-oktatási módszereket segítő javaslatok alkalmazására sem került sor**.

Ahogy arra fent már utaltam, a helyszíni ellenőrzés során többször is szembesültem azzal a megközelítéssel, hogy **az iskola akkori, tíz évvel ezelőtti vezetése és tantestülete a 2013 előtt fennálló B) és C) „cigány osztályok” elkülönült működésével az ombudsmani vizsgálat és a bírósági ítéletek ellenére is egyetértett, és a legtöbben ma is egyetértenek**. Több pedagógus és maga a polgármester is azt hangsúlyozta, hogy nem vitatják az általános iskolában tapasztalható szegregáció felszámolása érdekében tett intézkedések jogszerűségét, de az osztályok képességek szerinti bontása hatékonyabb nevelés-oktatást tett és tesz lehetővé szerintük. A szegregáció véleményük szerint kezdetben alapvetően jó szándékból indult, azért, hogy a nehézségekkel küzdő, lassabb gyerekek külön, kis csoportban fejlődhessenek.

A fentiekkel szemben olyan vélemény is elhangzott, amely szerint 2004. és 2011. között már azért került sor a képesség szerinti osztálybontásokra, hogy a nem roma szülők ne vigyék el az általános iskolából a gyermekeket. **E vélemény szerint a roma gyermekek elkülönítése már a kezdetektől tudatos döntés volt az általános iskola vezetése és a fenntartó önkormányzat részéről.** Külső nyomásra végül a kisebbségi ombudsman által feltárt, párhuzamos osztályok közötti hátrányos megkülönböztetés gyakorlatát felszámolták. 2013 szeptemberétől azonban, a kis létszámú szegregált osztályok megszüntetését követően **egyre erősebb tendenciává vált a nem roma származású gyermekek elvándorlása.**

Az osztályösszevonásokat követően a tanulói létszám radikálisan csökkenni kezdett az intézményben, majd **a 2018/2019-es tanévtől a párhuzamos osztályok végleg megszűntek az évfolyamokon.**

A helyi nem roma származású lakosok olyan Gyöngyöspatához közeli településekre vitték és viszik el jelenleg is a gyermeküket, amelyek általános iskoláiban nem tanulnak cigány tanulók. A nem roma gyermekek számának csökkenése eredményezte egyébként a tanárok elvándorlását is. **Az általános iskolában tehát a tudatos elkülönítés helyébe fokozatosan a spontán szegregáció lépett.** Az intézményben jelenleg 7 osztály működik és az ott nevelt-oktatott 73 gyermek közül csak hozzávetőleg féltucatnyi a nem roma nemzetiségű tanulók száma. A 2021/2022-es tanévtől a tanulók száma már csak 69 fő, és kizárólag roma nemzetiségű gyermekek tanulnak az intézményben.

A nemzetközi szakirodalom **white flight**-ként említi azt a folyamatot, amelynek lényege, hogy a többségi társadalomhoz tartozó, főként jobb módú, középosztálybeli „fehér” szülők elviszik az iskolából, vagy be sem íratják olyan iskolákba a gyerekeiket, ahol azt vélelmezik, hogy magas arányban járnak színes bőrű/roma vagy más, általuk „problémásnak” tartott gyerekek.

Milyen veszélyeket rejt a roma gyermekek spontán szegregáció következtében kialakult elkülönült iskolai oktatása Gyöngyöspata városában? Miért olyan fontos ezzel a problémával kiemelten foglalkozni?

A polgármester – annak ellenére, hogy többször utalt rá, miszerint alapvetően egyetértett az iskola korábbi szegregációs gyakorlatával – pontosan rámutatott a jelenlegi helyzet súlyosságára. Véleménye szerint ez **a szituáció nagyon rossz hatással van a társadalmi együttélésre,** jelenleg ugyanis már teljesen elkülönültek a roma és nem roma iskoláskorú gyermekek, és azzal, hogy másik iskolában tanulnak, tulajdonképpen másik településen élik a gyermekkorukat. Ennek következtében **a felnőttek együttélése a későbbiekben még nehezebb lesz a településen,** nem fogják ismerni egymást és nem lesz közös múltjuk.

Egyetértve a polgármester fenti álláspontjával, a gyakorlati tapasztalatok szerint a szegregáltan történő oktatás következményeként a különböző társadalmi háttérű tanulók között kevesebb kapcsolatra nyílik lehetőség, mint integrált körülmények között. Tekintettel arra, hogy **az iskola olyan intézményrendszer, amelyben a társadalom jövőbeli felnőtt tagjai nemcsak alkalmasszerű, de évekig tartó stabil közösségekben találkoznak egymással,** a közvetlen személyes kapcsolatok révén tapasztalatot szerezhetnek más társadalmi, nemzetiségi csoportokhoz tartozó emberekről, ezáltal a sztereotip gondolati sémákat személyes kapcsolatokon alapuló tapasztalatok válthatják fel.

Az iskolai elkülönülés azonban épp ennek a tapasztalatszerzésnek a lehetőségét akadályozza meg. Azok az emberek pedig, akik egymás különbözőségéről kevés személyes tapasztalattal rendelkeznek, nehezebben tudnak felnőtt korukban egymással együtt élni, egymásban megbízni. A szociálpszichológiai kutatások szerint pedig a **személyes tapasztalatok hiánya melegágya a későbbi csoportközi konfliktusoknak, a sztereotípiák és az előítéletek felerősödésének.**⁷³

11.1.2. A kialakult helyzet jogi értékelése

A vonatkozó nemzetközi és európai iránymutatásokkal összhangban, illetve a társadalmi viszonyoknak, tapasztalatoknak megfelelően **a magyar jogrendszer önálló elkövetési magatartásként tiltja a jogellenes elkülönítést.** Az Nkt. 1. § (2) bekezdése is alapelvi szinten rögzíti, hogy a köznevelés egészét a tudás, az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi és szellemi értékei, az egyenlő bánásmód, valamint a fenntartható fejlődésre és az egészséges életmódra nevelés határozzák meg.

Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülésével összefüggésben tehát meg kell vizsgálnunk azt a kérdést, hogy **a spontán szegregációs folyamat eredményeként kialakult, szinte kizárólag roma nemzetiségű gyermekeket nevelő-oktató gyöngyöspatai általános iskolában a 2011-es ombudsmani jelentéshez képest továbbra is megállapítható-e a jogellenes elkülönítés.**

Az Ebktv. 10. § (2) bekezdése szerint jogellenes elkülönítésnek minősül az a rendelkezés, amely a védett tulajdonságaik alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját a velük összehasonlítható helyzetben lévő személyektől vagy személyek csoportjától – anélkül, hogy azt törvény kifejezetten megengedné – elkülönít.

A településen nem működik másik iskola, így Gyöngyöspatán nincsenek olyan összehasonlítható helyzetben lévő általános iskolai tanulók, akikhez viszonyítani lehetne az általános iskola roma származású gyermekeinek iskolai elkülönülését, szegregációját.

A rendelkezésemre álló információk szerint azonban a Hatvani Tankerületi Központ irányítása alatt álló általános iskolák között több olyan is van, ahová szinte kizárólagosan nem roma gyermekek járnak, például a 4 km-re található Szűcsibe.

A Hatvani Tankerületi Központhoz tartozó, összehasonlítható helyzetben lévő iskolák tanulói összetétele között azonban jelentős különbségek alakultak ki, az egyik településen csak roma gyerekek járnak az iskolába, a másik településen csak nem romák, **kialakult a települések közti szegregáció** térségi szinten is.

A kérdés az, hogy **a gyöngyöspatai általános iskolában megjelenő spontán szegregációs folyamat** elsődlegesen a települést is érintő komplex gazdasági és társadalmi nehézségek következménye, vagy **összefügghet olyan konkrét, aggályos oktatáspolitikai intézkedésekkel, rendelkezésekkel vagy mulasztással is, amelyek felerősítették ezt a helyzetet.**

A fenti változásokat elemző részben több olyan körülményre is rámutattam, amelyek szerint 2013/2014-ben szakszerűtlenül, a gyermekek és a pedagógusok felkészítése nélkül, a „rideg” integráció eszközeivel került sor az osztályok összevonására.

---

⁷³ Gordon W. Allport: Az előítélet. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

A spontán szegregáció folyamata ezt követően erősödött fel az iskolában, sok esetben az osztályok működőképességének a fenntartása is nehézséget okozott, a minőségi nevelés-oktatást tehát nehezen lehetett biztosítani az iskolában.

Ez a helyzet jelentősen növelte a nem roma szülők előítéleteit a roma nemzetiségű lakosokkal, köztük sajnos még a roma származású gyermekekkel szemben is.

A korábbi igazgató személyét egyébként számos kritika érte, a pedagógusok szerint is másként bánt a roma gyerekekkel, nem tolerálta őket, megalázó módon viselkedett, és gyakran konfrontálódott a tanulókkal, a konfliktushelyzeteket nem tudta megfelelően kezelni. A bántalmazás vádja már korábban is felmerült vele kapcsolatban.

A roma nemzetiségi önkormányzat elnöke is egyetértett abban, hogy a feszültséget és a konfliktusokat az akkori iskolavezetés, a korábbi igazgató és a helyettese gerjesztette.

A Hatvani Tankerületi Központ vezetőinek is az volt a véleménye, hogy az általános iskola intézményvezetőjének a munkájával gondok voltak az utolsó években. A köznevelési intézmény sikeres tevékenységét, működését pedig az intézményvezető személye, személyisége, elköteleződése, valamint a közösséggel való kapcsolata jelentősen meghatározza, e nélkül nem lehet eredményes egy iskola.

Mindezek alapján megállapítom, hogy a gyöngyöspatai általános iskolában fennálló nevelési-oktatási szegregáció nem csupán a spontán társadalmi folyamatok, illetve a 2011-es események nyomán jelentősen felerősödő előítéletek következménye, hanem annak kialakulásában felelősség terhelte az általános iskola korábbi vezetőit, továbbá az akkori fenntartókat is. A legnagyobb problémát azoknak a szakmai intézkedéseknek az elmaradása jelentette, amelyek az integrációt minden érintett érdekeire figyelemmel fokozatosan elősegíthették volna.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a jogellenes elkülönítés a spontán szegregáció minden aktivitást nélkülöző fenntartásával is megvalósul. A jogellenes elkülönítést, mint az egyenlő bánásmódot sértő magatartást ugyanis nem csak célzatosan, hanem **mulasztással is meg lehet valósítani.** Erre figyelemmel **az általános iskola jelenlegi vezetése és fenntartója is köteles lehetőségeikhez mérten a – szándékuktól függetlenül kialakult – spontán szegregáció ellen fellépni.**

11.1.3. Az oktatás minőségével kapcsolatos megállapítások

A vizsgált szervek vezetői, illetve a pedagógusok a jelenlegi helyzet kialakulása szempontjából nem a szakszerűtlen osztályösszevonásokat, az integráció helytelen alkalmazását tartották a legnagyobb problémának. Gyöngyöspatán a megkeresett szervek képviselői szerint a 2011-es események súlyos problémákat okoztak. Az írásban adott válaszokból, illetve a helyszíni látogatáson elhangzottakból azonban az is kiderült, hogy **az intézmények képviselői, illetve a pedagógusok úgy gondolják, hogy a helyzetet a romák védelmében településre érkező jogvédő szervezetek élezték tovább, ők hangolták az iskola ellen a szülőket.**

Álláspontjuk szerint a per megbélyegezte az iskolát és a pedagógusokat, az alacsony színvonalú oktatás „vádját” nagyon sérelmesnek tartották. Az elhúzódó pereskedés évei alatt „szégyenpadra” állított tantestület két tűz közé került: a szülők mindkét csoportja elégedetlen volt a munkájukkal.

Érthető a pedagógusok szubjektív hozzáállása és megbántottsága, **de a jó szándékukat kétségbe nem vonva is tényszerű – amit a kisebbségi biztos vizsgálata, illetve a bírósági perek egyértelműen megállapították –, hogy az A) és B) osztályokban eltérő tartalmú oktatás folyt.** Ezt még az általános iskola képviselője is elismerte a per folyamán. Tagadta ugyan a jogellenes elkülönítés tényét, azt azonban nem vitatta, hogy az egyes osztályokban kifejezetten szakmai szempontú, közoktatási-köznevelési megközelítésű összefüggések alapján, eltérő tartalmú oktatás valósult meg.

A kisebbségi biztosi vizsgálata a részletekre is rávilágított: jogszabályi felhatalmazás nélkül volt különbség a tanítás módszertana és a tananyag szempontjából is. A B) osztályokban nagyobb hangsúlyt fektettek a kötelező tantárgyi minimumra és kevesebbet a plusz tananyagra, míg az A) osztályok már első osztálytól tehetséggondozó feladatot is elláttak.

Az tehát, hogy alacsonyabb színvonalú oktatás folyt a „cigány” osztályokban, vitathatatlan tény, ez azonban elsődlegesen az eltérő tantervekkel, tananyagokkal függött össze, és nem feltétlenül a pedagógusok egyéni nevelés-oktatási munkájával.

A gyöngyöspatai általános iskola jelenlegi helyzete, jövője miatt is fontos annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy **2021-ben a nevelés-oktatás minősége megfelel-e a jogszabályokban, szakmai protokollokban előírt követelményeknek,** azaz a megváltozott körülmények között a gyöngyöspatai általános iskolában mennyiben biztosítható hosszabb távon a nevelés-oktatás megfelelő minősége, színvonala.

Erre figyelemmel **megvizsgáltam, hogy az Ebktv. 27. § (3) bekezdésének második mondata szerinti egyenlő bánásmód követelményének megsértése jelenleg megvalósul-e.** A hivatkozott rendelkezés szerint az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti különösen valamely személy vagy csoport olyan nevelésre-oktatásra való korlátozása, olyan **nevelési-oktatási rendszer vagy intézmény létesítése, fenntartása, amelynek színvonala nem éri el a kiadott szakmai követelményekben meghatározottakat,** illetve nem felel meg a szakmai szabályoknak, és mindezek következtében nem biztosítja a tanulmányok folytatásához, az állami vizsgák letételéhez szükséges, az általában elvárható felkészítés és felkészülés lehetőségét.

A minőségi oktatás hiánya – például a szinte kizárólag roma nemzetiségű gyermekeket nevelő-oktató iskolákban – az egyenlő bánásmód követelményének megsértésén belül a jogellenes elkülönítés speciális formájaként értelmezhető.

A szakmai követelményeknél alacsonyabb színvonalú oktatás gyakran jellemzi – a pedagógusok legjobb szándéka ellenére is – a spontán szelekció eredményeként kialakult, többségében roma nemzetiségű gyermekeket nevelő-oktató általános iskolákat.

A tapasztalatok azt igazolják, hogy a **korai szelekció** következtében létrejövő **eltérő minőségű oktatási szolgáltatások** egyenlőtlen esélyeket eredményeznek a továbbtanulás, később a munkaerő-piaci lehetőségek tekintetében is, amely a társadalmi egyenlőtlenségek fenntartásával a társadalom működését is akadályozza.

A gyöngyöspatai általános iskola jelenlegi nevelési-oktatási problémáira, a felmerülő hiányosságokra rámutatott az intézményvezető-helyettes és a tankerületi központ igazgatója is.

Többek között a nevelőtestület egyes tagjai nem eléggé felkészültek, a szakos ellátottság is jelentős problémákat mutat, az elért iskolai, illetve a kompetencia eredmények is utalnak az oktatás súlyos szakmai hiányosságaira. Új pedagógust pedig szinte lehetetlen felvenni az intézménybe, az iskola vezetése emiatt attól is fél, amennyiben a több évtizedes múlttal rendelkező pedagógusok nyugdíjba mennek, nagyon nehéz lesz a minimális szakmai színvonal fenntartása is.

Vélhetően ezért határozta meg az általános iskola a rövid és középtávú intézményi komplex cselekvési tervében (2020–2023) kiemelt feladatként a **tantestület újjáépítését, egy stabil, elkötelezett, teljes munkaidőben foglalkoztatott, kihívásokra és megoldásokra nyitott tantestület létrehozását.**

Mindezekre figyelemmel megállapítom, hogy a nevelés-oktatás jelenlegi formában történő megszervezése, fenntartása – a spontán szegregáció következtében – csupán roma nemzetiségű gyermekeket nevelő-oktató gyöngyöspatai Nekcsei Demeter Általános Iskolában sérti az egyenlő bánásmód követelményét, és nemzetiséghez való tartozás alapján történő jogellenes elkülönítés visszásságát eredményezi.

Fontos azonban hangsúlyoznom, hogy **a jogellenes elkülönítés felszámolása jelen esetben csak összefogással, szakmai együttműködéssel oldható meg**, az iskola tanulói összetételének megváltoztatását, a jobb minőségű oktatás megszervezését **az általános iskola Gyöngyöspatán nem tudja egyedül elérni.**

Szeretném azt is hangsúlyozni, hogy a rendelkezésekre álló dokumentumok és különösen a helyszíni látogatáson szerzett tapasztalataim szerint **az általános iskola új vezetése, valamint a fenntartó, érzékelve, felismerve a fentiekben ismertetett – az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód követelményének megsértését eredményező – súlyos problémákat, már eddig is több intézkedést kezdeményezett az oktatási szelekciós, szegregációs folyamatok megszüntetése és megelőzése céljából.** Ennek lehetséges irányjaival, a kapcsolódó feladatokkal a továbbiakban még részletesen foglalkozom.

11.2. Az integráció megteremtésének feltételei helyi szinten, a spontán szegregáció felszámolásának lehetőségei

A szegregáció és az integráció kérdéskörében a szakmai álláspontom megegyezik – mint ahogy azt a gyöngyöspatai ügyre vonatkozó 2020 februári közleményemben is hangsúlyoztam – a több évtizedes ombudsmani gyakorlat tapasztalataival: a különböző származású és társadalmi helyzetű gyerekek integrált nevelése-oktatása mind egyéni, mind társadalmi tekintetben az egyetlen valódi és tartós eredményre vezető nevelési-oktatási módszer. A spontán szegregációt csak az inkluzív nevelési-oktatási módszerekkel, eszközökkel lehet hatékonyan megváltoztatni, esetleg felszámolni.

Inkluzív szemlélettel, kimagasló szakmai minőséggel működő köznevelési intézmény egyébként létezik Gyöngyöspatán, a helyi óvoda és bölcsődében a roma és nem roma gyermekek ilyen nevelésben részesülnek.

Ahogy arra már utaltam, a 2021-es utóvizsgálatomban fontosnak tartottam a Gyöngyöspatai Bokréta Óvoda és Bölcsőde működését is áttekinteni, hiszen a gyermekek általános iskolai életútja egy kisebb lélekszámú településen szorosan összefügghet az óvodai és bölcsődei neveléssel, háttérrel.

A megküldött dokumentumok alapján, illetve a helyszíni ellenőrzésen az óvodai és bölcsődei neveléssel kapcsolatban pozitív tapasztalatokat szereztem, egyértelműen kiderült ugyanis, hogy Gyöngyöspatán **a roma és nem roma gyerekek a bölcsődei és óvodai csoportokban minden fajta jelentősebb konfliktus nélkül együtt nevelkednek.**

Az óvodában 2009-ben vezették be az IPR programot, amelynek alapkövetelménye a szegregáció tilalma volt. 2009 óta tehát tudatosan is jelen volt az együttnevelés elve az intézményben.

Az **IPR** egy olyan pedagógiai keretrendszer, melynek célja a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek esélykülönbségeinek kiegyenlítése a köznevelési intézményekben. A program **a képesség-kibontakoztatásra, integrációs felkészítésre, valamint a fejlesztő programok** szervezésére biztosított pluszforrásokat.

A hátrányos helyzetű gyermekek az intézménynek nyújtott anyagi segítség révén **befogadóbb óvodai, iskolai környezethez** és a nevelésük-oktatásuk sikerességét elősegítő **fejlesztésekhez juthattak hozzá, a fejlesztéseket megvalósító pedagógusok a program keretében anyagi elismerésben részesültek.**

A gyöngyöspatai óvoda és bölcsőde az IPR elveket, módszereket továbbra is alkalmazza, jelenleg már mint **Esélyteremtő Óvoda**. Az intézmény elismert **módszertani központként** működik a térségben, 2020-tól az **Egri Oktatási Hivatal módszertani bázisintézménye lett.**

Fontos kérdés annak áttekintése, hogy **a sikeres inkluzív nevelés-oktatás megteremtése érdekében a köznevelési intézményeknek milyen feltételekkel és szemlélettel kell rendelkezniük, és milyen tevékenységet szükséges folytatniuk.**

Ezt a kérdéskört az European Agency For Development In Special Needs Education már a 2000-es évek elején 15 ország bevonásával vizsgálta. Kutatási eredményeik összegzésében elsősorban **az empátikus tanári attitűdöt emelték ki.** A tanárok részéről szociális érzékenységre, az eltérések elfogadására, a különbségek kezelésének képességére van szükség.

Nem kevésbé **fontos a pedagógusok szakmai kompetenciája, a támogató iskolai, társadalmi környezet, és az ehhez kapcsolódó határozott és támogató kormányzati politika.**⁷⁴

Hangsúlyos az intézményvezetők felelőssége is. Az ide kapcsolódó szakirodalom szerint az **inkluzív intézményvezetők** felelősséget vállalnak **minden egyes tanulóért**, mindegyiküket **értékesnek tartják** tekintet nélkül képességeikre, szükségleteikre és hátterükre. Azon dolgoznak, hogy biztosítsák minden tanuló teljes részvételét és elkötelezettségét, ennek érdekében meghatároznak egy tisztán kivehető irányt, amely alapján fejlesztik a nevelőtestületet és a többi érdekelt felet. Minden elérhető eszközt, tapasztalatot és szaktudást felhasználnak annak érdekében, hogy együttműködésre építve **létrehozzanak és fenntartsanak egy befogadó tanulóközösséget**, amelynek minden tagját támogatják a lehető legjobb tanulási eredmények elérésében.⁷⁵

Az inkluzív intézményvezető **partnerséget épít a szülői közösséggel és az iskola külső környezetének szereplőivel.** Olyan környezetet teremt, amelyben minden tanuló a lehető legjobb tanulási tapasztalatokat szerezheti meg, és a tanulási eredmények elérése mellett a jóllét és a közösséghez tartozás érzését is megtapasztalhatja. Az inkluzív iskolavezetés túlmutat a szervezeten, **célja az egyenlőtlenségek kezelése** a közösségépítés és a teljes részvétel által. Egy olyan befogadó kultúra fejlesztésére összpontosít, amelyben valamennyi érdekelt fél támogatást kap ahhoz, hogy együtt dolgozzon, értékelje a sokszínűséget, és hogy minden tanuló magas színvonalú oktatást kapjon, beleértve a kirekesztés miatt leginkább veszélyeztetetteket is.⁷⁶

⁷⁴ Perlusz Andrea: Az inkluzív intézményvezetés és az inkluzív nevelés-oktatás összefüggései. Educatio 29. (3)., 2020. 350-362. o.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Uo.

Az **inkluzivitást elősegítő tényezők** között a szakértők hangsúlyosan említik az intézmény épületét, a felújítások, korszerűsítések szükségességét, valamint az IKT-eszközöket, a bútorzatot, a fejlesztő eszközöket, továbbá a szülőkkel való együttműködést. Kiemelik az **együttműködés jelentőségét** egyéb szervezetekkel, mint például a gyermekvédelmi, védőnői szervezetekkel, valamint a Pedagógiai Szakszolgálattal, amelyek nagymértékben támogatják az inklúzió megvalósulását az intézményekben. A **fenntartóval való együttműködés** szintén nagyon fontos, hiszen az intézmények léte nagyban függ azoktól a forrásoktól, amelyeket a fenntartó számukra biztosítani tud.

Ugyanakkor a fenntartói támogatás mellett elengedhetetlenek az **egyéb anyagi források** (pályázat, alapítvány, szponzor, támogató) bevonása is, amelyek segítik intézményeiket a mindennapi működésben, így az inkluzivitás irányába történő fejlesztésben is.⁷⁷

Az intézményvezető (és a fenntartó) elkötelezettsége mellett rendkívüli fontosságú még a **pedagógus kollégák elhivatottsága**, motiváltsága, valamint minden lehetőség biztosítása arra, hogy a megfelelő szakmai továbbképzéseken részt vehessenek.

A gyöngyöspatai óvoda és bölcsőde a fentiekben ismertetett, az inkluzív nevelés megvalósításához szükséges feltételekkel szinte teljes mértékben rendelkezik.

Az intézmény épületei felújítottak, akadálymentesítettek, az óvoda és a bölcsőde jól felszerelt. Rendelkezik saját felújított konyhával, tornaszobával és modern mozgásfejlesztő eszközökkel.

Az intézményvezető véleménye szerint **az óvoda és bölcsőde dolgozói befogadóak, az integráció mellett elkötelezettek.**

Az intézményvezető álláspontja szerint akkor valósítható meg sikeresen az integráció, ha az ahhoz kapcsolódó szemléletet és értékeket hitelesen képviselik az intézményben, és ezek mellett az ott dolgozók egyöntetűen és határozottan kiállnak.

Az integratív, inkluzív szemlélet egyébként a nem roma szülőket is befolyásolja, tudják, hogy az ellenérzéseik, előítéleteik az óvodában és bölcsődében nem találnak elfogadásra. Az intézményvezető véleménye szerint a nehézségekkel, hátrányokkal küzdő gyermekek beintegrálása a többi, kevesebb problémával rendelkező gyermekre is jó hatással van, kölcsönösen tanulnak egymástól, például megtanulják egymás megkülönböztetés nélküli elfogadását. A sikeres integráció érdekében a szülőkkel is jó együttműködést alakítottak ki, és hangsúlyozzák a kölcsönös, empátikus elfogadás fontosságát.

Szakmailag, az integráció megvalósítása szempontjából az is nagyon pozitív, hogy jelenleg az óvodában csoportonként 2 óvodapedagógus és 1 dajka tevékenykedik, és a három csoportnak van még egy pedagógiai asszisztense is. A szakember ellátottság példaértékű az intézményben, különösen, hogy 2020 szeptembere óta a jogszabály már lehetővé teszi, hogy az óvodák munkaerőhiány esetén, mindössze csak napi négy óranyi (8:00 és 12:00 óra közötti) időtartamban alkalmazzanak óvodapedagógus végzettségű szakembert.⁷⁸

---

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Tekintettel arra, hogy képzett óvodapedagógusokból óriási a hiány országosan, 2020. szeptember 1-jével módosították a kapcsolódó jogszabályi rendelkezést. 2020. augusztus 31-én hatályát veszítette az Nkt. 98. §-a, amely a törvény 3. sz. mellékletében meghatározott szakképzettségi követelményektől való lehetséges eltérésekről rendelkezett. Ezzel párhuzamosan a 326/2013. (VIII.30.) Korm. rendelet 2020. szeptember 1. napjától hatályos 33/B. § (5) bekezdése szerint, ha az óvoda reggel 8.00 óra előtt vagy a délutáni időszakban nem fejlesztő, iskola-előkészítő vagy más, kifejezetten nevelési jellegű foglalkozást szervez, ezen időszakokban a gyermekek felügyeletét nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő munkakörben foglalkoztatott személy is elláthatja.

Az is kiemelendő, hogy a gyöngyöspatai óvoda és bölcsődében a gyermekekkel szakmai munkát végző valamennyi munkatárs mára már diplomával rendelkezik, illetve egy fő most végzi a felsőfokú tanulmányait.

Az intézményvezető tájékoztatása szerint a képzésekkel kapcsolatos feltételek is biztosítottak, a pedagógusok az elmúlt évtizedben számos integrációt elősegítő pedagógiai módszert tanultak, ezzel összefüggésben sok különféle képzésen, továbbképzésen vettek részt.

Egyértelmű azonban, amit a fenntartó nevében a polgármester is hangsúlyozott, hogy az óvoda és bölcsődében az integrációs működési mód megteremtését és fennmaradását jelentős mértékben segítette az intézményvezetők elkötelezett hozzáállása.

Az óvoda és bölcsőde mellett a **gyöngyöspatai általános iskola** esetében is vizsgáltam, hogy az intézmény **mennyiben rendelkezik az inkluzív nevelés-oktatás megvalósításához szükséges feltételekkel**, illetve, hogy ezt a nevelési-oktatási modellt **a spontán szegregáció felszámolására hogyan lehetne hatékonyabban felhasználni**. Összességében számba vettem az utóbbi évek pozitív változásait és a felmerülő hiányosságokat is az általános iskolában.

Elsőként említendő, hogy **az iskola infrastrukturális körülményei sokat javultak**, a régóta meglévő tornacsarnok és tanuszoda mellett **jelenleg egy megszépült és megújult a korábbinál korszerűbb iskolai környezet fogadja az idejövő gyerekeket**.

2019-ben egy TOP pályázat keretében az általános iskola és a tornacsarnok épületeinek energiakorszerűsítésére került sor. Egy EFOP pályázat keretében megvalósult a beltéri ajtó cseréje, 7 db tantermet, valamint a folyosókat pedig teljesen felújították. Ehhez a pályázathoz eszközbeszerzés is kapcsolódott, így kerülhetett sor az iskolai bútorok teljes körű cseréjére, valamint szemléltetőeszközök, fejlesztő játékok vásárlására.

Az általános iskola infrastrukturálisan, felszereltségében jó mutatókkal rendelkezik, a tágas, **felújított iskola megítélésem szerint jóval nagyobb létszámban is tudna gyermekeket fogadni**, és kiválóan alkalmas lenne a roma nemzetiségű és nem roma tanulók integratív szemléletű nevelés-oktatásának a megvalósítására.

Fontos és jelentős eredmény, hogy **2019 szeptemberétől új intézményvezetője lett az általános iskolának**, aki hozzáállásának, pedagógiai szemléletének és módszereinek köszönhetően meghatározó változást hozott az iskola életébe. A helyszíni látogatásom során kapott információk szerint **elkötelezett híve az integrált, inkluzív nevelés-oktatásnak**. Sajnálatos módon azonban betegsége miatt személyesen nem tudtam találkozni vele. Távollétében a fiatal, agilis, a változások mellett elkötelezett, korábbi vezetői tapasztalatokkal azonban nem rendelkező intézményvezető-helyettes felel az iskoláért.

A nevelési-oktatási munkában jelentős szemléletváltozás az új vezetés irányításával következett be, erre figyelemmel az utóbbi időszakban **több fontos továbbképzésen is részt vehettek a pedagógusok**. A rendelkezésemre álló információk szerint 2020-ban a tantestület jelentős része elvégezte a komplex alapprogram (KAP) képzést, majd a KAP programhoz kapcsolódóan a tantestület részt vett a differenciált fejlesztés heterogén tanulócsoportban (DFHT) és a komplex instrukciós program (KIP) 30-30 órás képzésen is.

A fentiekben jelzett képzések közül kiemelendő a KIP, amely heterogén összetételű osztályokban is alkalmazható tanítási-tanulásszervezési eljárás, és lehetővé teszi, hogy minden gyermek a neki megfelelő ütemben fejlődjön. Az osztályban végzett munka eredményeként lassítja, illetve megakadályozza a hátrányos helyzetű tanulók leszakadását, a tehetségesebbek fejlődését ugyanakkor elősegíti. A módszer célja, hogy minden gyermeknek legyen része sikerélményben az osztálymunka során, és eközben emelkedjen a tudásszintje.

A módszer komplexitása azt jelenti, hogy a tanulók személyiségének és kulcskompetenciáinak fejlesztéséhez szükséges tevékenységeket együtt alkalmazzák. Olyan csoportmunkán alapuló módszer alkalmazása a cél, amely a tanulókat életszerű és élményszerű személyes tapasztalatokhoz juttatja az iskolai munka során.⁷⁹

A KAP, a KIP és a DFHT programok ismerete és alkalmazása egyébként ténylegesen elősegítheti az integratív, inkluzív nevelés-oktatás megteremtését a gyöngyöspatai általános iskolában is.

Sajnos a nevelőtestületnek jelenleg még nem olyan erős és felkészült minden tagja, hogy pusztán rájuk építve jelentős változást, fejlődést lehessen elérni a nevelés-oktatás területén. Az Általános Iskola Rövid és Középtávú Intézményi Komplex Cselekvési Terve (2020–2023) legnagyobb kihívások között határozza meg a tantestület újjáépítését, egy stabil, elkötelezett, teljes munkaidőben foglalkoztatott, kihívásokra és megoldásokra nyitott tantestület létrehozását.

Vizsgálatom során gyakorta felmerült az a kérdés, hogy **miért nem folytatódik az óvodában tapasztalható sikeres inkluzív nevelés-oktatás az általános iskolában.** Azaz miért nincs arra lehetőség és igény Gyöngyöspatán, hogy az óvodai csoport roma nemzetiségű és nem roma gyermekei együtt kezdjék meg a tanulmányaikat az általános iskola első osztályában.

A polgármester véleménye szerint az **óvodában még „nem olyan éles a helyzet”, ezért a szülők jobban elfogadják a roma nemzetiségű gyermekekkel történő együttnevelést, az iskolával szemben azonban már magasabbak az elvárások.** Létezik olyan pozitív gyakorlat – ellentétben a polgármester véleményével –, amely esetben a roma és nem roma gyermekekből álló óvodai csoport az általános iskola első osztályába együtt nyer felvételt, és a helyi szinten felbukkanó előítéletek ellenére – a roma és nem roma szülők támogatásával – a gyermekek közös osztályban folytatják tanulmányaikat.

Ennek azonban **több fontos feltétele is van:** többek között az óvoda és az általános iskola szoros együttműködése, az érintett pedagógusok folyamatos és egymást erősítő szakmai kapcsolata, egyeztetése, a szülőkkel való szoros együttműködés, a két köznevelési intézmény hasonló szemléletű, inkluzív, integratív nevelési-oktatási modellt alkalmazó, magas színvonalú szakmai működése, és mindezek megvalósítását aktívan támogató tantestületek létezése.

Álláspontom szerint a fentiekben felsoroltak megteremtése Gyöngyöspatán is alapfeltétele annak, hogy a nem roma gyermekek újra a körzeti általános iskolát válasszák a tanulmányaik folytatásához.

Az intézményvezető-helyettes az iskola jó hírének visszaállítása, illetve egy stabil, elkötelezett tantestület létrehozása mellett azt is hangsúlyozta, hogy **a nem roma szülők települési önkormányzat általi motiválása, illetve az alulról jövő szülői kezdeményezések erősítése** kiemelten fontos elemei a kialakult helyzet megoldásának. Biztosra vehető ugyanis, hogy az alsó tagozatos gyermekek esetében egy másik településre való mindennapi átjárás mind a gyermekek, mind a szülők számára megterhelő. **A roma és nem roma szülők közös érdeke és célja tehát, hogy újra együtt tanuljanak a gyermekek.**

Ehhez azonban arra van szükség, hogy Gyöngyöspatán olyan minőségű nevelés-oktatás megszervezésére kerüljön sor a helyi, körzeti általános iskolában, olyan típusú plusz szolgáltatásokat is biztosítva, amely a családok társadalmi státuszától, nemzetiségi hovatartozásától függetlenül minden szülő és tanuló számára vonzó lehet.

---

⁷⁹ <https://ofi.oh.gov.hu/kovacsne-nagy-emese-tanulok-szemelyre-szabott-fejlesztese-hejokereszturi-korzeti-altalanos-iskolaban>

A 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet (a továbbiakban: EMMI rendelet) **világosan és egyértelműen meghatározza a képesség-kibontakoztató és az integrációs felkészítés szabályait.**

Az EMMI rendelet 171. § (1) bekezdése szerint az általános iskola a tanuló szociális helyzetéből és fejlettségéből eredő hátrányának ellensúlyozása céljából képesség-kibontakoztató vagy integrációs felkészítést szervez, amelynek keretei között a tanuló egyéni képességének, tehetségének kibontakoztatása, fejlődésének elősegítése, a tanuló tanulási, továbbtanulási esélyének kiegyenlítése folyik. Mindkét felkészítés alapelve az oktatás méltányosságának erősítése és a tanulók iskolai sikerességének elősegítése, a tanulói előrehaladást támogató korszerű módszerek, a társadalmi-gazdasági helyzetből eredő hátrányok enyhítését segítő pedagógiai tevékenység, a tanulói közösségfejlesztés, a család bevonása és támogatása, valamint az esélyteremtést hatékonyan támogató intézményfejlesztés és módszertani megújulás révén.

Az alapelveknek megfelelő pedagógiai rendszer magában foglalja az elvárt eredmények intézményi szintű meghatározását, célrendszerét és a szükséges beavatkozások tervezését, a tanulási és tanítási folyamatot segítő eszközrendszer keretében egyéni haladási ütemet segítő differenciált és kooperatív tanulásszervezést, az önálló tanulási képesség kialakítását, a tanulók kreatív tevékenységére épülő foglalkozásait, a tanulási motivációt erősítő és fenntartó tevékenységeket, a tanulmányi előrehaladást segítő képességfejlesztő programokat, az átmenetek segítését a tanulói előrehaladás, valamint az intézményi, illetve telephelyi szintű teljesítmény rendszeres értékelését.

Az EMMI rendelet 171. § (2) bekezdése alapján **integrációs felkészítésben a képesség-kibontakoztató felkészítésben azok a tanulók vesznek részt, akik egy osztályba, osztálybontás esetén egy csoportba járnak azokkal a tanulókkal, akik nem vesznek részt a képesség-kibontakoztató felkészítésben.** A képesség-kibontakoztató és az integrációs felkészítés megszervezése **nem járhat együtt a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók elkülönítésével.**

Az EMMI rendelet 171. § (2b) bekezdése szerint a képesség-kibontakoztató felkészítés keretében a pedagógus feladata az (1) bekezdésben foglalt pedagógiai rendszernek megfelelő tevékenységek megvalósítása, így egyéni fejlesztési terv készítése és ennek alapján történő kompetenciafejlesztés, az önálló tanulást segítő tanulói fejlesztés, az együttműködésen alapuló módszertani elemek alkalmazása tanórai és tanórán kívüli foglalkozásokon, a tanulói teljesítmény értékelése, értékelő esetmegbeszéléseken történő részvétel, mentori, tutori tevékenységek ellátása, a tanuló családjával történő rendszeres kapcsolattartás.

Mindezek megvalósítása az általános iskola és a fenntartó tankerületi központ közös felelőssége és feladata.

Az Oktatási Hivatal KIR rendszerében⁸⁰ – a vizsgálat lefolytatásakor – a gyöngyöspatai általános iskolának még csak a 2013. évi Pedagógiai Programja szerepelt, amelynek 4. pontjában a fentiekkel összefüggésben csak annyi olvasható, hogy: „*Iskolánk minden tanuló számára biztosítani kívánja az esélyegyenlőséget. Ennek érdekében – biztosítjuk a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók számára a képesség-kibontakoztató foglalkozásokat, melyek lehetővé teszik számukra a sikeres integrációt, illetve azt, hogy képesek legyenek megfelelni a sikeres társadalmi beilleszkedés követelményeinek.*”.

⁸⁰ <http://www.kir.hu/kir2int/IntezmenyKereso/Intezmeny/Index/031538>

A képesség-kibontakoztató és az integrációs felkészítés szabályainak helyi viszonyokra vonatkozó adaptációjára tehát részleteiben még nem került sor, a Pedagógia Program nem tartalmazza azok megvalósításához szükséges nevelési- és oktatásszervezési feladatok meghatározását.

A helyszíni látogatás is megerősítette: **a Hatvani Tankerületi Központ teljes mértékben elkötelezett amellett, hogy a gyöngyöspatai általános iskolába sikerüljön visszavonítani a nem roma gyerekeket.** Az intézményre több száz millió forintot költöttek felújítás, korszerűsítés céljából. Sok szülői fórumot, találkozót szerveztek, amelyek témája az iskola jövője és a nem roma szülők bizalmának megnyerése volt.

Az integratív nevelés megvalósítását azonban számos egyéb körülmény is akadályozza. Az általános iskola intézményvezető-helyettese, és a tankerület vezetése szerint is a probléma nem vonatkoztatható el a **szabad iskolaválasztás lehetőségétől.**

A szülők szabad iskolaválasztási jogát az Nkt. 72. § (2) bekezdése szabályozza és biztosítja. A rendelkezés szerint a szülő gyermeke adottságainak, képességeinek, érdeklődésének megfelelően, saját vallási, világnézeti meggyőződésére, nemzetiségi hovatartozására tekintettel szabadon választhat óvodát, iskolát, kollégiumot. A gyermek – ha nem cselekvőképtelen – tizennegyedik életévének betöltésétől a szülő ezt a jogát gyermekével közösen gyakorolhatja.

Az iskolaválasztás joga az általános iskola vonatkozásában tehát olyan alanyi jog, amelynek alapján a szülő a törvényben meghatározott feltételek mellett, korlátozásokkal ugyan, de jogosult gyermeke számára a kötelező beiskolázást biztosító iskolán kívüli egyéb intézményt választani.

A szabad iskolaválasztás jogát – a gyermekek jogaira tekintettel – több, a hátrányos helyzetű gyermekek egyenletes arányú elhelyezését segítő Nkt. rendelkezés is korlátozza.

Az Nkt. 50. § (6) bekezdése rögzíti a kötelező felvétel garanciáit. Az általános iskola köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, aki életvitelszerűen az általános iskola körzetében lakik (a továbbiakban: kötelező felvételt biztosító iskola).

Ha a településen több általános iskola működik, az egyes általános iskolai körzeteket **úgy kell meghatározni, hogy kialakíthatóvá váljon a hátrányos helyzetű gyermekek egyenletes aránya a nevelési-oktatási intézményekben.**

Az Nkt. 51. § (1) bekezdése azt is rögzíti, ha az általános iskola a felvételi kötelezettsége teljesítése után további felvételi, átvételi kérelmeket is teljesíteni tud, **a további felvételi kérelmek teljesítésénél előnyben kell részesíteni a hátrányos helyzetű gyermekeket, tanulókat.** A további felvételi kérelmekről az intézmény pedagógiai programjában foglaltak szerint kell dönteni.

Több olyan rendelkezés található az EMMI rendeletben is, amely szintén **a hátrányos helyzetű gyermekek arányosabb elosztását kívánja elősegíteni, ez azonban – a rendelet értelmében – kizárólag olyan településekre vonatkozik, ahol több általános iskola is működik.**

Az EMMI rendelet 24. § (2) bekezdése rögzíti, amennyiben a településen, kerületben több általános iskola vagy tagintézmény, feladat-ellátási hely működik, a hátrányos helyzetű tanulóknak az egyes felvételi körzetekben kiszámított aránya legfeljebb tizenöt százalékponttal lehet magasabb, mint az általános iskolába járó hátrányos helyzetű gyermekeknek a település, kerület egészére kiszámított aránya.

A 24. § (3) bekezdés szerint nem jelölhető ki kötelező felvételt biztosító iskolának az az általános iskola, amely körzetének kialakításánál a hátrányos helyzetű gyermekek körzeti aránya túllépésére vonatkozó rendelkezés nem tartható meg, feltéve, hogy a hátrányos helyzetű tanulók körzeti aránya elérné az ötven százalékot, és egyébként a település többi iskolája elégséges férőhellyel rendelkezik a település összes tanköteles tanulójának felvételéhez.

A szabad iskolaválasztás – amely felerősíti a köznevelésben tapasztalható szelekciós mechanizmust – a mindenkori oktatási kormányzat előtt is jól ismert probléma. **A szülők szabad iskolaválasztásra vonatkozó kérése és igénye, a jogszerűnek tűnő szabályozás ellenére sem teszi elfogadhatóvá a jogellenes elkülönítést eredményező gyakorlatot.**

A kötelező felvételt biztosító körzethatárok más, az eddigiektől eltérő módon történő bontása is segítséget nyújthatna az integratív oktatás kialakításában. A Nkt. 50. § (8) bekezdése szerint **a területileg illetékes tankerületi központ határozza meg és teszi közzé az iskolák felvételi körzetét, továbbá a pedagógiai szakszolgálatot ellátó intézmény működési körzetét.** A felvételi körzetek megállapításához a területileg illetékes tankerületi központnak be kell szereznie az érdekelt települési önkormányzatok véleményét.

A Hatvani Tankerületi Központ igazgatójának tájékoztatása szerint a jelenlegi helyzet megváltoztatása érdekében próbálkoztak a körzethatárok módosításával.

A szülői ellenállás, előítélet mellett gondot okozott az is, hogy **a jegyzőtől az EMMI rendelet 24. (1) bekezdése alapján⁸¹ ugyan megkapják a HH és HHH adatokat, a hozzá tartozó utcaneveket azonban adatvédelmi okokra hivatkozva nem.** Így nem tudják, hogy ezek a gyerekek hol tartózkodnak életvitelszerűen, és erre figyelemmel, hol kellene áthúzni a határokat ahhoz, hogy ne egy iskolába tömörüljenek.

Az óvodáktól szintén adatvédelmi okokból nem kapnak adatokat, holott ahhoz, hogy a körzethatár módosítással szakszerűen élni lehessen, az érintett gyermekekre vonatkozóan pontosabb adatokra lenne szükségük.

Ahogy azt már korábban is jeleztem, a tankerületek körzetében és országosan is megfigyelhető **az egymáshoz közel fekvő települések közti szegregáció jelensége a nevelés-oktatás területén:** az egyik település általános iskolájába csak roma nemzetiségű gyerekek járnak, a másik településen pedig csak nem roma gyermekek tanulnak.

A szabad iskolaválasztás lehetősége és eljárása azokon a településeken, ahol csupán egy általános iskola található, és ahová a spontán szegregáció következtében többségében cigány nemzetiségű tanulók járnak, a fentiekben jelzett jogszabályi korlátok, a hátrányos helyzetű tanulók kiegyenlítését elősegítő intézkedések ellenére, jelenleg úgy tűnik, hogy felerősíti, és szinte véglegessé teszi a szelekciós és szegregációs folyamatokat.

Szakmailag indokolt lenne átgondolni egy olyan megoldást, amely a tankerület azon települései között is biztosíthatná az egyenlő bánásmód jogi garanciáit, ehhez kapcsolódva a roma és nem roma tanulók kiegyensúlyozott arányát, ahol csak egy-egy általános iskola működik.

---

⁸¹ 20/2012 (VIII.31.) számú EMMI rendelet 24. § (1) A felvételi körzetek megállapításához az illetékes tankerületi központ minden év október 15. napjáig beszerzi az illetékességi területén található települési önkormányzatok véleményét, amely tartalmazza a település jegyzőjének nyilvántartásában szereplő, a településen lakóhellyel, ennek hiányában tartózkodási hellyel rendelkező hátrányos helyzetű, általános iskolába járó gyermekek létszámát intézményi és tagintézményi bontásban.

Az **intézményvezető-helyettes** az iskola jövőképevel kapcsolatban azt jelezte: lehet, hogy elkerülhetetlen a kihasználatlanul, gazdaságtalanul működő gyöngyöspatai **általános iskola tagintézménnyé válása**. A Hatvani Tankerületi Központ igazgatója és igazgatóhelyettese szerint, **amennyiben tagintézménnyé válna az iskola, akkor esély sem maradna arra, hogy a nem roma szülők visszavigyék a gyerekeiket a településre**. A Tankerületi Központ vezetői elkötelezettek abban, hogy a gyöngyöspatai intézmény egyelőre önálló intézményként működjön tovább.

A Tankerületi Központ elképzelésével egyetértve, új, kísérleti projektek, innovatív tervek alapján változhat a gyöngyöspatai általános iskola jelenlegi helyzete. **A speciális körülményekre figyelemmel azonban több állami segítségre lenne szükségük.**

Sokan érvelnek azzal, hogy a spontán szegregációs folyamat megváltoztatása, az integráció érdekében szükséges intézkedések megtétele helyi szinten lehetetlen. Az intézkedések vélelmezett sikertelensége, diszfunkciója azonban nem mentesíti a cselekvés alól az érintett hatóságokat, intézményeket, az alapvető jogok védelméhez szükséges feltételek biztosítása, **jelen esetben a diszkrimináció felszámolása ugyanis az állam feladata.**

Mindezekre figyelemmel álláspontom szerint a helyi szintű együttműködés és a Hatvani Tankerületi Központ támogató hozzáállása mellett a nevelésért-oktatásért, a roma nemzetiségű gyermekek társadalmi felzárkózásért felelős minisztériumok, miniszterelnöki biztos bevonására is szükség lenne. **Közös összefogással, jelentősebb anyagi források és támogatások, ösztönzők bevezetésével, pilot programok kidolgozásával, megvalósításával,** esetlegesen meg lehetne állítani a jelenlegi folyamatot Gyöngyöspatán, és a változtatás elemeit erősítve, létre lehetne hozni az óvoda mellett az általános iskolában is a roma és nem roma tanulók integratív, szakszerű nevelés-oktatását.

Amennyiben sikerülne Gyöngyöspatán külön program kidolgozásával változásokat elérni, az más, hasonlóan szegregált intézmények esetében országos szinten is mintául szolgálhatna.

Ha nem sikerül megújítani, megváltoztatni az általános iskola jelenlegi helyzetét, tanulói összetételét, hosszabb távon az iskola megszűnésének a lehetősége is felmerülhet, amely Gyöngyöspata város, az ott élő roma és nem roma lakosok érdekeit is súlyosan sértené.

A Hatvani Tankerületi Központ vezetője többször is hangsúlyozta a szegregációval összefüggő problémák esetében az intézményvezető felelősségét, alapvetően a vezető szemlélete határozza meg a cselekvési teret és a változtatás lehetőségét.

Ehhez kapcsolódóan **áttekintettem az Nkt. 69. §-ban felsorolt, a köznevelési intézmények vezetőinek feladat-meghatározását, amelyet a hátrányos helyzetű gyermekek esélyteremtésre vonatkozó feladatai szempontjából hiányosnak tartok.** Sem az Nkt.-ban felsorolt vezetői tevékenységek között, sem az EMMI rendelet az intézményvezetők pedagógiai-szakmai ellenőrzésének rendszerét meghatározó részben nem került külön említésre az egyenlő bánásmód követelménye érvényesítésének kötelezettsége, valamint a jogellenes elkülönülés felszámolásának és az esélyegyenlőség megteremtése érdekében az inkluzív pedagógiai módszerek alkalmazásának fontossága, lehetősége, vagy például a képesség-kibontakoztató és az integrációs felkészítés figyelemmel kísérésének és ellenőrzésének feladatköre.

11.3. A gyöngyöspatai szegregációs ügy általános, országos szinten is értelmezhető következtetései

A gyöngyöspatai általános iskolában tapasztalt spontán szegregációs folyamat, hátrányos megkülönböztetés nem egyedi jelenség, ezért az ott tapasztaltak több fontos, **általánosabb jellegű problémára is rámutatnak**. Mindezeket elsősorban a figyelemfelhívás érdekében foglalom össze, természetesen abban a reményben, hogy hosszabb távon rendszerszintű változásokra is lehetőség nyílik a nevelés-oktatás területén.

Ahogy arra állásfoglalásomban többször utaltam, sokszorosán igazolt, a korábbi években folyó oktatási kutatások, valamint ombudsmani vizsgálatok⁸² által is alátámasztott tény, hogy **a magyar iskolarendszerben a gyerekek iskolai előmenetelét elsősorban nem a képességek és az ambíciók, hanem a szülők társadalmi státusza határozza meg**.

A családok társadalmi-gazdasági státusza szerinti szelekció tehát jelentős mértékű Magyarországon, és már az általános iskola kezdetén érvényesül, főként a különböző családi háttérű tanulók iskolák közötti egyenlőtlen eloszlásán keresztül.

Az elmúlt évek tapasztalatai is igazolták, hogy **a magyarországi iskolarendszer a hozott hátrányok kiegyenlítésére kevésbé alkalmas, szelektív mechanizmusaival azt számos esetben fel is erősíti, és ahogyan azt már korábban hangsúlyoztam, az iskolarendszer diszfunkcionális működése rendkívül nagy arányban érinti a roma nemzetiségű családokat, gyermekeket**.

A rendelkezésre álló adatok szerint Magyarországon **a tanulók elkülönülése az elmúlt évtizedek során erősödött**, akár a társadalmi-gazdasági, akár a nemzetiségi hovatartozási háttér szerint vizsgáljuk azt. Erre utal **a szegregációs index** mértékének korábban bemutatott folyamatos növekedése, de az is, hogy az országos kompetenciamérésen alapuló számítások szerint 2008 óta folyamatosan növekszik a „gettóiskolák” aránya.⁸³

A roma gyerekek iskolai szegregációjának **elsődleges okai** között szerepel ma már a **nem roma szülők iskolaválasztási gyakorlata** (spontán szegregációs mechanizmus), és egyre erőteljesebb szerepet kap az **egyházi intézmények elszívó hatása** is.

A PISA felmérés eredményei egyértelműen rámutatnak a hazai oktatási rendszer erősen szelektív jellegére. A 2018-as PISA felmérés eredményei szerint a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) országok középmezőnyéhez tartozunk, a PISA teszteken mért összes készség tekintetében (szövegértés, matematikai és természettudományos készségek) azonban az uniós és a visegrádi régiós átlag alatt teljesítünk, ráadásul minden negyedik gyerek a három vizsgált terület egyikén sem érte el a minimális szintet.⁸⁴ A különbségek magyarázatát többnyire **az érintett gyermekek eltérő szocio-kulturális háttérére vezették vissza**, és arra, hogy a hazai oktatási környezet nem alkalmas az említett különbségek kiegyenlítésére.

---

⁸² Kommunikációval az egyenlő méltóságért – Befogadó beszéd kontra gyűlöletbeszéd című ombudsmani jelentés: AJB-1199/2013.; Putnoki kisebbségi ombudsmani jelentés: NEK-5572/2007.; NEK-1541/2008.; NEK-1542/2008.; NEK-1543/2008.; NEK-1544/2008.; NEK-1545/2008.; NEK-1552/2008.; NEK-1553/2008. számú ügyek

⁸³ Ercse Kriszta: Az állam által ösztönzött, egyház-asszisztált szegregáció mechanizmusa. In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 2018.

⁸⁴ https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktat/nemzetkozi_meresek/pisa/PISA2018_v6.pdf

Jelentős probléma Magyarországon, hogy **az esélyteremtés, mint a nevelés-oktatás egyik kiemelt funkciója, jelenleg csak részlegesen valósul meg, vagyis a hátrányosabb társadalmi-vagyoni helyzetből érkező tanulóknak a jelenlegi oktatási rendszer csak aránytalanul kevés tanulóknak adja meg a lehetőséget a továbblépésre, a társadalmi mobilizációra.**

A súlyos problémákat jelző PISA eredmények hatására az uniós csatlakozást követően az oktatási területre érkező uniós források a kompetencia alapú, az élethosszig tartó tanulást és az inkluzív pedagógiai szemléletet támogató programokat támogattak. Ezek célja kimondottan az oktatás méltányosságának és az eredményességének a növelése volt. A pedagógiai szemlélet változását elősegítő pályázatok ugyanakkor a tapasztalatok szerint nem voltak alkalmasak arra, hogy az oktatási rendszer strukturális és intézményi problémáit széles körben és érdemben befolyásolják.

A gyöngyönpatai helyszíni látogatás során többen is jelezték, hogy **a tanárképzésben a gyerekközpontú, inkluzív pedagógiai szemléletre felkészítő, a pedagógiai differenciálásra épülő módszereket tanító kurzusok vagy nagyon kevés óraszámban kerülnek be a tanrendbe, vagy nem kötelező tárgyként tanítják azokat**, amely hosszabb távon súlyos nehézségeket is okozhat. A felsőfokú oktatásból kikerülő pedagógusok többsége tehát szakmailag nincs felkészítve a hátrányos helyzetű gyermekek nevelés-oktatására. Az intézmények többségében alkalmazott pedagógiai módszerek jó része jelenleg sem képes reflektálni arra, hogy a gyermekek különböző háttérrel és képességekkel érkeznek az oktatási rendszerbe, és ez nem csak a roma és hátrányos helyzetű gyermekek szelekciójához vezet, de hátrányosan érinti azokat a gyermekeket is, akik bármilyen tanulási nehézséggel vagy sajátos nevelési igénnyel rendelkeznek.

Kiemelt problémaként jelezték a nyugdíjas korúak magas száma miatt kialakult vagy kialakulóban lévő **pedagógushiányt**. Már kevesebben választják a pedagógusi pályát, a túlterheltség, az alacsony bérezés és a lassú bérfejlődés miatt pedig rendkívül magas a pályaelhagyók száma.

A problémakör tágabb kontextusához kapcsolódik, ugyanakkor nem lehet eltekinteni attól, hogy a helyszíni látogatásom során is a megkérdezettek közül többen is súlyos problémaként említették **a pedagógusok anyagi megbecsültségének hiányát**. Véleményük szerint az utóbbi években az állam ugyan több lépcsőben emelte a pedagógusbéretet, ez a növekedés azonban elsősorban az idősebb pedagógusoknak kedvezett, ami nem tette vonzóbbá a tanári karriert a tehetséges pályakezdeők számára.

A nagyszámú halmozottan hátrányos helyzetű gyermekkel foglalkozó pedagógusok esetében felmerült igényként, hogy **a nevelőtestület tagjai részesüljenek anyagi és szakmai többlet-támogatásban**.

Az integrált oktatás sikeres megteremtéséhez elengedhetetlenül szükségesnek tűnik több pedagógus és az oktatásban tevékenykedő más szakember egyidejű munkavégzése, tevékenysége a tanórákon, melynek a megteremtése a pedagógushiány miatt különösen nehéz feladat. Meg kell tenni mindent annak érdekében, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeket nevelő-oktató pedagógusok munkája jelentős értéknek, különösen megbecsült munkának számítsa az oktatási rendszeren belül.

Kiemelést érdemelnek azonban azok az elmúlt évek során **működtetett oktatáspolitikai intézkedések**, amelyek célja a roma és hátrányos helyzetű gyermekek esélyegyenlőtlenségének mérséklése volt.

A Belügyminisztérium Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkársága számos olyan modellprogramot karolt fel és indított útjára, illetve adaptált, amelyek ma már egyre több településen elérhetőek, és több program számára a folyamatos költségvetési forrás is biztosított. Az utóbbi tíz év alatt elindított és azóta is működtetett programok közül legfontosabbak a kisgyermekkorra megcélzó **Biztos Kezdet Gyerekházak** és az esélyteremtő óvodák, általános iskolás korban a **tanodák** és a **Kollégium plusz program**, valamint a továbbtanulni vágyó, tehetséges gyermekeket támogató **Útravaló ösztöndíj programok**, ilyen az egyetemi tanulmányokat megkönnyítő **roma szakkollégiumi hálózat**. Fontos lépés volt a hároméves kortól **kötelező óvoda** és az **egész napos iskola** bevezetése, a **magántanulói jogviszony lehetőségének megszüntetése**, illetve átalakítása, de az **ingyenes étkeztetés és tankönyvellátás általánossá és valamennyi rászoruló számára hozzáférhetővé tétele** is.

A kétségtelenül jelentős, jogszabályi szinten is megjelenő szakpolitikai intézkedések ellenére ugyanakkor a köznevelés számos egyéb szegmense a szelektivitás erősödéséhez vezetett. Ide tartozik a **16 éves korra leszállított tankötelezettség**, amely a roma gyerekek korai lemorzsolódása szempontjából különösen megnövekedett kockázatot jelent (sokan már az általános iskola végére eléri a tanköteles kor határát), és az állásfoglalásomban részletesen bemutatott **szegregációs mechanizmusok folyamatos erősödése** is.

A fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a pozitív és hasznos törekvések ellenére hazánkban a szegregált oktatási intézmények száma az utóbbi években is növekedett, a rendszerszintű változások tényleges generálására alkalmas oktatáspolitikai intézkedések és ösztönzők egyelőre továbbra sem eredményeztek jelentős változást. A jelenlegi társadalompolitikai folyamatok, a területen megjelenő egyes szakpolitikai intézkedések, valamint a kérdéssel kapcsolatban nem egyszer megjelenő méltatlan tartalmú és hangvételű retorika együttesen megnehezítik a roma és hátrányos helyzetű gyerekek szelekciójával kapcsolatos tendenciák megállítását, azok megfordítását.

Ebben a kontextusban érdemes megemlíteni azokat a többségében elszigetelten működő, példa értékű jó gyakorlatokat, amelyek speciális módszereket alkalmazva a roma gyermekek integratív, sikeres nevelésére-oktatására helyezik a hangsúlyt. Ezek háttérben jórészt olyan elkötelezett, szakmailag megfelelően felkészült intézményvezetők és pedagógusok állnak, akik képesek a maguk közösségében jelentős, érdemi változásokat teremteni.

Fel kell hívni a figyelmet végezetül arra is, hogy **iskolarendszerünk erősen szelektív működése nemcsak a hátrányos helyzetű tanulóknak nem kedvez, de a kiváltságos tanulókból sem hozza ki a maximumot.**

A szakirodalom szerint a heterogén osztályközösségekben erősebb a késztetés az innovatív pedagógiai módszerek alkalmazására és a tanulók egyéni szükségleteihez való igazodásra. Vagyis ezen osztályok tanítása fejlettebb szervezőkészséget és változatosabb módszertani repertoár kialakítását kívánja meg a tanároktól.

A témához kapcsolódó kutatások tapasztalatai szerint **az integrált, illetve inkluzív oktatás a legtöbb mért területen mind a hátrányos és nem hátrányos, mind a roma és nem roma tanulók fejlődésében javulást hozott**, és a szakértők nem találtak olyan területet, ahol az integráció hatása bármely csoportra nézve negatív lett volna.

Összegezve elmondható, hogy állásfoglalásomban részleteiben is igyekeztem feltárni azokat a konkrét körülményeket, hiányosságokat és mulasztásokat, amelyek felerősítették a spontán szegregációs folyamatokat a gyöngyöspatai általános iskolában. Emellett a jelen fejezetben felsorolt általánosabb jellegű problémákat áttekintve az is egyértelműen megállapítható, hogy **a településen kialakult szegregációs folyamatok háttérében olyan általános társadalom- és oktatáspolitikai körülmények állnak, amelyek jelenleg még fenntartják és erősítik a szegregált oktatás gyakorlatát.** A feltárt hiányosságokat jól ismerik helyi szinten is, a helyszíni ellenőrzés során a vizsgált intézmények a fentiekben jelzett, általánosabb jellegű nehézségekre, tendenciákra minden esetben felhívták a figyelmünket. Szakmai javaslataimban ezért olyan felkéréseket fogalmaztam meg, amelyek a helyi szinten, Gyöngyöspatán tapasztalható szegregációs folyamat felszámolása mellett az állami beavatkozás általános szükségességére is felhívja a figyelmet.

XII. Szakmai javaslatok

1. **Javasolom a Belügyminisztérium felzárkózásért felelős helyettes államtitkárának**, hogy – a Hatvani Tankerületi Központ, a Nekcsei Demeter Általános Iskola, a Bokréta Óvoda és Bölcsőde, továbbá az EMMI Köznevelésért Felelős Államtitkársága bevonásával – alakítsanak ki olyan inkluzív, integratív szemléletű nevelési-oktatási pilot modell-programot, megfelelő anyagi források, támogató és ösztönző rendszerek egyidejű biztosításával, amely megteremtheti a roma és nem roma gyermekek ismételt együttoktatását a gyöngyöspatai általános iskolában. A program tartalmáról, megvalósítási lehetőségeiről, illetve a jelenlegi helyzet megismerése érdekében mindenképp szükséges előzetesen egyeztetni a települési önkormányzattal, a települési roma nemzetiségi önkormányzattal és a helyi lakossággal.
2. **Javasolom a Nekcsei Demeter Általános Iskola intézményvezetőjének**, hogy módosítsa az iskola Pedagógiai Programját, figyelemmel többek között a 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet szerinti képesség-kibontakoztatás és integrációs felkészítés szabályaira, a kapcsolódó nevelés- és oktatásszervezési feladatokra, valamint az 1. pontban jelzett inkluzív, integratív szemléletű nevelési-oktatási pilot modell-program szakmai követelményeire, feltételeire.
3. **Javasolom az Emberi Erőforrások Minisztériuma köznevelésért felelős államtitkárának**, hogy fontolja meg:
  - a 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet 24. § (1) bekezdésében foglaltak módosítását arra vonatkozóan, hogy a települési önkormányzat jegyzője az iskolai körzethatárok megállapításához szükséges adatszolgáltatási kötelezettség keretén belül a településen lakóhellyel, ennek hiányában tartózkodási hellyel rendelkező hátrányos helyzetű, általános iskolába járó gyermekek intézményi és tagintézményi bontásban szereplő létszámán kívül az érintett gyermekek lakóhelyéről és tartózkodási helyéről is készítsen összesítést, és azt juttassa el a tankerületi központoknak;
  - az Nkt. 69. §-ának módosítását úgy, hogy az ott felsorolt, a köznevelési intézmények vezetőire vonatkozó feladat-meghatározás egészüljön ki az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítésére, valamint a képesség-kibontakoztató és az integrációs felkészítés feladatkörének folyamatos figyelemmel kísérésére, ellenőrzésére vonatkozó feladatokkal;
  - olyan célzott pénzügyi és módszertani támogatási rendszer kidolgozásának a lehetőségét – a Klebelsberg Központ elnökével, valamint a felzárkózásért felelős helyettes államtitkárral együttműködve – az oktatási szakemberek (többek között pedagógusok, fejlesztő pedagógusok, pszichológusok, pedagógiai asszisztensek) létszámának, motivációjának és anyagi elismerésének növelése érdekében, amelyet azok a köznevelési intézmények vehetnek igénybe, ahol a HH és HHH, köztük roma gyermekek aránya 15% feletti.

Budapest, 2021. november 5.

Szalayné Sándor Erzsébet
egyetemi tanár,
a Magyarországon élő nemzetiségek
jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes